

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÜLKE FARKLILIĞININ FIKHÎ HÜKÜMLERİN
UYGULANMASINA ETKİSİ

Tezi Hazırlayan
Akif DURSUN

Tezi Yöneten
Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku
Yüksek Lisans Tezi

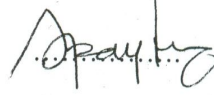
Ekim 2008
KAYSERİ

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN danışmanlığında Akif DURSUN tarafından hazırlanan “Ülke Farklılığının Fıkhî Hükümlerin Uygulanmasına Etkisi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

08 / 10 / 2008
(Tez savunma sınav tarihi yazılacaktır.)

JÜRİ:

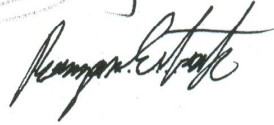
Danışman :Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN

Üye :Doç. Dr. Şükrü Selim HAS

Üye :Doç. Dr. Ramazan ERTÜRK

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 07.11.2008 tarih ve 28..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

07 / 11 / 2008

ÖNSÖZ

İslam hukuku kökleri Kur'an ve sünnete dayanan, müctehid ulema devrinde olgunlaştırılan, yüzyıllar içerisinde işlenerek oluşturulan büyük bir hukuk sistemidir. Bu hukuk sistemi müsteşriklerin de dikkatini çekmiş, hem İslam hukuku eserleri hem de çeşitli konularda araştırmalar yapmışlardır. Avrupa'nın modern hukukunu oluştururken İslam hukukundan da etkilendiği iddiası yabana atılacak bir iddia değildir.

İslam hukuku hâlâ canlılığını korumakta, çağdaş İslam hukukçuları tarafından işlenmeye devam etmektedir. Modern hukuk sistemlerinin İslam hukukundan alacağı ve istifade edeceği pek çok husus vardır.

Zamanımızda belli konular üzerinde yoğunlaşma, kitaplarda farklı bölümlerde işlenen konuları bir araya getirme, bir konu üzerinde derinlemesine araştırma yapma daha fazla izlenen bir metottur. Biz de bu tezimizde İslam hukukundan bir konuyu derli toplu olarak sunmak istedik. Fıkıh kitaplarının değişik bölümlerine dağılmış, dâru'l-İslam ve dâru'l-harb ile alakalı hükümlerin bir bölümünü bu tezde bir araya getirdik. Tabii dâru'l-İslam ve dâru'l-harb ile alakalı bütün hükümleri bir araya getirmek bir tez boyutunu aşar. Biz daru'l-İslam ve dâru'l-harb arasındaki hüküm farklılıklarını işlemeye gayret ettik.

Bütün mezheplerde, az veya çok, ülke farklılığı sebebiyle bazı hükümlerde değişiklik olmaktadır. Ancak bu durum Hanefilerde çok belirgindir. Hanefiler, pek çok hükümde, özellikle de devletin takip etmesi gereken hükümlerde ülke farklılığının tesirini kabul etmişlerdir.

Tezimizde elimizden geldiğince ÷lke farklılığının tesir ettiğı bütün hükümleri göstermeye çalıştık. Muhakkak eksiklerimiz vardır. Tezimizin bu alanda faydalı olması temennimizdir.

Tez konumuzun tesbitinde ve daha sonraki aşamalarda desteklerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. H. Yunus Apaydın'a teşekkürlerimi arz ederim.

Akif Dursun
Kayseri, 2008

ÜLKE FARKLILIĞININ FIKHÎ HÜKÜMLERİN UYGULANMASINA ETKİSİ**Akif DURSUN****ÖZET**

İslam hukukuna göre dünya temelde, dâru'l-İslam ve dâru'l-harb olarak ikiye ayrılır. Bu ikisinin de kendi içinde bölümleri vardır. İki dârın aralarında da hükümlerin uygulanmasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır.

Bütün âlimler, İslam ceza hukukunun dâru'l-harpte uygulanamayacağı kanaatindedir. Hanefî âlimler ise daru'l-harbde işlenen suçlara dâru'l-İslam'da da ceza verilemeyeceği görüşündedirler. Şâfiî, Malikî, Hanbelî âlimler ise daru'l-harbde işlenen bir suçun daru'l-İslam'da ispatı halinde ceza uygulanması gerektiği kanaatindedirler. Bunun haricinde Ebu Hanife ve Muhammed eş-Şeybani, daru'l-İslam'da yapılması kabul edilmeyen bazı alımsatım akitleri ile faizli akitlerin ve kumar oynamanın, harbîlerle olmak şartıyla, caiz olduğu fetvasını vermişlerdir. Diğer mezhep imamları ve Ebu Yusuf ise müslümanların İslam hukuku ile her yerde yükümlü olduğunu ifade ederek bu hususların dâru'l-harbde de haram olduğunu söylemişlerdir.

Anahtar kelimeler: Dâru'l-İslam, dâru'l-harp, ülke farklılığı, hadler, faiz.

**THE EFFECT OF COUNTRY DIFFERENCES IN THE APPLICATIONS OF CLAUSES
OF FIKH**

Akif DURSUN

ABSTRACT

According to Islamic jurisprudence, the world is divided into two as Dar Al-Islam and Dar Al-Harb. Both divisions have its own segments in it. There are various differences in the application of the clauses in both Dar's.

All scholars agree that Islamic criminal jurisprudence cannot be applied in Dar Al-Harb. Moreover Hanafi scholars have the opinion that the crimes committed in Dar Al-Harb cannot be punished in Dar Al-Islam. Shafi'i, Maliki, and Hanbali scholars agree that the crime that was committed in Dar Al-Harb can be punished in case it is proved in Dar Al-Islam. Other than this, Ebu Hanifa and Muhammad Al-Shaybani issued fetwa saying that gambling and commercial treaties with interest and some other commercial treaties which are not allowed in Dar Al-Islam are permissible in Dar Al-Harb if treated with the ones in Dar Al-Harb. By mentioning that Muslims are obliged to Islamic jurisprudence everywhere, scholars of other schools and Ebu Yusuf said that these practices are haram also in Dar Al-Harb.

Key words: Dar Al-Islam, Dar Al-Harb, country differences, clauses, interest.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	.....
Özet.....	.....
Abstract.....	.....
Kısaltmalar.....	.....
GİRİŞ.....	.....
Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	.....
Araştırmanın Kaynakları ve Metodu.....	.....

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ÜLKE KAVRAMI

1.1 ÜLKE KAVRAMINA TEKABÜL EDEN DÂR TERİMİ.....	.....
1.2 İSLAM HUKUKUNDAKİ DÂR AYRIMININ DAYANAKLARI.....	.....
1.3 İSLAM HUKUKUNA GÖRE DÂR TÜRLERİ.....	.....
1.3.1 DÂRU'L-İSLAM.....	.....
1.3.1.1 Dâru'l-Adl.....	.....
1.3.1.2 Dâru'l-Bağy.....	.....
1.3.2 DÂRU'L-HARB.....	.....
1.3.2.1 Dâru'r-Ridde.....	.....
1.3.2.2 Dâru'l-Muvadaa.....	.....
1.3.3 DARU'S-SULH.....	.....
a) Muvakkat Anlaşmalar.....	.....
b) Müebbet Anlaşmalar.....	.....
1.4. DÂRU'L-İSLAM'IN DÂRU'L-HARBE, DÂRU'L-HARBİN DÂRU'L-İSLAM'A DÖNÜŞMESİ.....	.....
1.5. İSLAM HUKUKUNDA ÜLKE TAKSİMİNİN HUKUKÎ MANTIĞI.....	.....

İKİNCİ BÖLÜM

DÂRU'L-HARBDE FIKHÎ HÜKÜMLERİN UYGULANMA PROBLEMİ

2.1. DARUL'-HARBDE UYGULANMAYAN HÜKÜMLER.....	.....
2.1.1 UYGULAMASI TERK EDİLEN HÜKÜMLER.....	.....
2.1.1.1 Ceza hukukunda (hadler ve diğer cezalar).....	.....
2.1.1.1.1 Hadler.....	.....

a) Zina haddi.....	.....
b) Kazf haddi.....	.....
c) Hırsızlık haddi.....	.....
d) Yol Kesme Haddi.....	.....
e) İçki haddi.....	.....
2.1.1.1.2 Kısas.....	.....
Dâru'l-harbde Hadlerin ve Kısasın Uygulanması.....	.....
2.1.1.1.3 Ta'zir Cezaları.....	.....
2.1.1.2 Aile Hukukunda.....	.....
a) Evlilik.....	.....
b) Nafaka.....	.....
c) Vasiyet.....	.....
d) Miras.....	.....
2.1.1.3 Borçlar Hukukunda.....	.....
a) Şehadet.....	.....
b) Malî ilişkiler.....	.....
2.1.2 DÂRU'L-HARBDE HÜKÜMLERİN UYGULANMAMASININ HUKUKÎ MANTIĞI.....	.....
2.2. DÂRU'L-HARBDE HARAM İŞLEME PROBLEMİ.....	.....
2.2.1 BİR KISIM HARAMLARIN İŞLENMESİNİN HÜKMÜ.....	.....
2.2.1.1 Dâru'l-harbde bir kısım haramların işlenmesine caiz diyenlerin delilleri.....	.....
2.2.1.2 Dâru'l-harbde hiçbir haramın işlenmesi caiz değildir diyenlerin delilleri.....	.....
2.2.1.3 Aslen yasak olmasına rağmen işlenmesine cevaz verilen fiiller.....	.....
a) Faiz alma ve fasit akitler.....	.....
b) Kumar oynama.....	.....
c) İçki satışı v.b.....	.....
2.2.2 DÂRU'L-HARBDE BİR KISIM HARAMLARIN İŞLENEBİLMESİNE CEVAZ VERİLMESİNİN HUKUKÎ MANTIĞI.....	.....
SONUÇ.....	.....
BİBLİYOGRAFYA.....	.....

KISALTMALAR

b. Bin, ibn

bkz. Bakınız

bty Baskı tarihi yok

byy Baskı yeri yok

c. Cilt

DİA Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Gn. Genel

h. Hicri

haz. Hazırlayan

H. No Hadis numarası

Hz. Hazreti

İA İslam Ansiklopedisi

İst. İstanbul

mad. Madde

r.a Radiyallahu anh

r.anha Radiyallahu anhâ

r.anhüma Radiyallahu anhümâ

sav Sallallahu aleyhi ve sellem

s. Sayfa

sy Sayı

terc. Tercüme

t.siz. Tarihsiz

ty tarih yok

v. Vefat

vb. Ve benzeri

vd. Ve devamı

yay. Yayınları

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Önemi

İslam hukuku muazzam birikimi ile hâlâ yaşayan ve geçmişte hem fertlere hem de devletlere yol gösterici olduğu gibi günümüzde de aynı şekilde yol göstericiliğini devam ettiren bir hukuk sistemidir.

Zamanımızda ulaşım araçlarının gelişmesi ile ülkeler arası insan akışı hızlanmış, doğduğu ülkeden farklı ülkelerde yaşayan insan sayısı çok artmıştır. İslam hukuku açısından düşündüğümüzde müslümanların hâkim olduğu ülkeler (dâru'l-İslam) haricinde (dâru'l-harbe) yaşayan müslümanlar için bazı hükümler farklı olacaktır.

Müslüman bir ferдин hayatının her safhasında ve yaptığı her işte müracaat edeceği kaynak fıkhıdır. Dâru'l-İslamdan dâru'l-harbe giden, orada ticaret yapacak veya yerleşecek bir müslümanın da başvuracağı ilk kaynak fıkıh olacaktır/olmalıdır.

Bu düşünce ile araştırmamızda, klasik kaynaklarda ihtilafu'd-dâreyn veya tebayünü'd-dâreyn denilen, günümüzde ülke farklılığı veya ülke ayrılığı olarak tabir edilen durumun, hükümlerin uygulanmasına etkisini inceledik. Bu incelememizi oluştururken, ülke farklılığının getirdiği hüküm farklılıklarını bir araya getirmeye gayret ettik ve bu hükümlerin günümüze ışık tutması amacını güttük.

Aslında modern zamanlardaki “ülke” kavramı ile İslam hukukunda kullanılan “dâr” kavramı tam olarak birbiri ile örtüşmemektedir.

Zamanımızda ülke denince akla belli coğrafi sınırları olan ve genel itibariyle ulus devletlerin hâkim olduğu toprak parçaları gelmektedir. “Dâr” kavramı ise bunu da

kapsayan daha geniş manaları içermektedir. İslam hukuku açısından, müslümanların hâkim olduğu bütün topraklar –devletlerinin ayrı olmasına bakmaksızın- dâru'l-İslam'ı oluşturmakta, kâfirlerin hâkim olduğu topraklar da dâru'l-harbi teşkil etmektedir. Ancak bizden önce bu konuda eser yazan araştırmacılarımız “dâr” karşılığında “ülke” kavramını tercih etmişler ve bu da yaygın bir kullanıma sahip olmuştur. Bu sebeple biz de “ülke” kavramının kullanımını tercih ettik.

Dâr kelimesinin tek kullanılacağı yerlerde ülke kelimesini tercih ederken, dâru'l-İslam, dâru'l-harb, dâru's-sulh vb tamlamaları aynı şekilde kullanmayı tercih ettik. Türkçe dil yapısına daha uygun olsa da “İslam ülkesi, harp ülkesi, sulh ülkesi” gibi bir kullanımı tercih etmedik. Bu kelimeler tamamen terimleşmiş olduğu için başka kullanımlarının farklı anlamlara yol açma ihtimali var diye düşündük.

Bu çalışmamızla ülke farklılığı sebebiyle oluşan hüküm farklılıklarını bir araya getirerek bu hususta derli toplu bir eser ortaya koymaya gayret ettik.

1.2. Araştırmanın Kaynakları ve Metodu

Araştırmamızın konusuyla alakalı yapılan doktora çalışmalarından birisi Ahmet Özel'in “*İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dârulislam Dârulharb*” adlı çalışma; diğeri de Fetânî tarafından yapılan “*İhtilafu'd-Dâreyn ve Eseruhû fî Ahkâmi'l-Münakehât ve'l-Muamelât*” adlı çalışmadır. İsimlerinden anlaşıldığı üzere Özel'in çalışması daha çok “ülke/dâr” kavramı üzerine; Fetânî'nin çalışması ise ülke farklılığının aile hukuku ve muamelata etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Özel'in eserinde bizim araştırma yaptığımız konulara genel olarak değinilmiş, derinlemesine inceleme yapılmamıştır. Fetânî'nin eserinde ise ülke farklılığının ceza hukukunun uygulanması üzerine etkisi yer almamaktadır.

Araştırmamızda bu iki çalışmadan çok istifade ettik. Bunun haricinde araştırmamızda genel olarak klasik kaynaklara müracaat ettik. Çağımızda yazılan eserlerin ilgili bölümlerine de (elimizden geldiğince) bakmaya gayret ettik. Konuyu işlerken genel itibariyle dört Sünnî mezhep olarak bilinen Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerini ortaya koyduk. Zaman zaman bu mezheplerden farklı

görüşleri verdik. Görüşleri çoğunlukla delilleri ile ortaya koyduktan sonra zaman zaman kendi değerlendirmemizi yazdık.

Hanefî kaynaklardan en çok, Serahsî'nin Mebsut ve Şerhu's-Siyerî'l-Kebir adlı eserlerine, Kasanî'nin Bedâi'u's-Sanâi' adlı eserine, İbn Hümam'ın Fethu'l-Kadir adlı eserine ve İbn Abidin'in Reddu'l-Muhtar adlı eserine müracaat ettik. Hanbelîlerden İbn Kudame'nin el-Muğnî'si, Şâfiîlerden Şâfiî'nin el-Ümm ve Nevevî'nin eserleri ile Maverdî'nin eserleri, Mâlikîlerden ise Müdevvene ve Hıraşî'nin eserleri en çok müracaat ettiğimiz kaynaklar oldu. Bu eserlerin büyük bölümüne, bilgisayarımızda kurulu olan, el-Mektebetü's-Şâmîle adlı, 5000 ciltten fazla kitabı içeren Arapça bir programdan baktık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ÜLKE KAVRAMI

1.1. ÜLKE KAVRAMINA TEKABÜL EDEN DÂR TERİMİ

Türkçeye ülke olarak aktardığımız kelime Arapçada “dâr” (الدَّارُ) olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple önce dâr kelimesinin açıklamasını yapalım.

Arapçada dâr kelimesi, “dönmek, dolaşım hareket ettiği noktaya gelmek” manasına gelen devr kökünden türemiştir.¹

Dâr kelimesinin çeşitli sözlük manaları vardır:

- 1- Bina ve arsadan yani birkaç hane ve avludan oluşan yerdir. Dâr (دار) ise lisanımızda konak ve saray tabir olunan yerlerdir. Hanelere ise beyt denir.²
- 2- Mahalle, mevzi, belde, yurt.³
- 3- Menzil.⁴

¹ **Firuzâbâdî**, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1987, 503; **Çelik**, İbrahim, “Dâr”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), VIII, 482.

² **Asım Efendi**, *Kamus Tercemesi*, Bahriye Matbaası, İst. 1305, II, 332.

³ **İbn Manzur**, *Lisânu'l-Arab*, el-Mektebetü's-Şâmile, IV, 295; **Zebidî**, *Tâcu'l-Arûs*, el-Mektebetü's-Şâmile, I, 2836.

- 4- Meskûn yer ve kabile.⁵ Bir kabilenin konakladığı yere onların dârı denir.⁶
- 5- Şehir, özellikle Medine-i Münevvere'ye denir.⁷

Bunlardan başka:

- 1- Araplarda bir putun adı⁸ olarak da geçmektedir. Meşhur Abdü'd-dâr oğulları bu puta izafe edilmiştir.
- 2- Kur'an-ı Kerim'de, sonuna gelen eklerle cennet (Nahl 16/30), cehennem (İbrahim 14/28) manalarına kullanılmıştır.⁹
- 3- Hadiste kabir¹⁰ manasına kullanımı vardır. Hattabî, “hadis-i şerif kabristana “dâr” denilebileceğini gösteriyor ki, doğrudur. Zira lügatta, meskûn olan yere de, harabezâra da “dâr” denilir” demektedir.¹¹
- 4- Dünyaya dâru'l-fenâ, ahirete dâru'l-karar denir.¹²
- 5- Arap yarımadasında yer adı olarak kullanıldığı¹³ gibi isim olarak da kullanılmıştır.¹⁴

Dâr kelimesinin ıstılah manasına gelince bu kelime kendi başına ıstılah olarak kullanılmaz. Kendisine gelen eklerle ıstılah manası kazanır. Fıkıhta dâr kelimesi, dâru'l-İslam, dâru'l-harb, dâru'ş-şirk, dâru'l-küfr, dâru'l-bağy, dâru'r-ridde, dâru'l-muvadaa, dâru's-sulh, dâru'l-ahd gibi tamlamalarda ıstılah manası kazanır ve hepsinde “dâr” kelimesi, belde, ülke, memleket manasıdır.

⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IV, 295.

⁵ Asım Efendi, II, 332.

⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IV, 295; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, I, 2837.

⁷ Asım Efendi, II, 332; Haşr suresi 9. ayette geçen “ed-dâr” Medine manasıdır.

⁸ Asım Efendi, II, 332.

⁹ ألم (Nahl 16/30) وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ قَالَوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ (İbrahim 14/28) تَرَى إِلَى الَّذِينَ بَدَلُوا نِعْمَةً اللَّهُ لَهُمْ فَاَعْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ

¹⁰ Peygamber Efendimiz kabir ziyaretinde, “Selam üzerinize olsun, ey müminler topluluğunun

yrurdu(dârı)” derlerdi. **مُؤْمِنِينَ** عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ Bkz. Müslim, Cenaiz, 102; Ahmed b. Hanbel,

Müsneid, VI, 221; *Kenzu'l-Ummal*, XV, 655, h. No: 42595; Nesaî, *es-Sünenü'l-Kübra*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, V, 289, H. No: 8912

¹¹ Davudoğlu, Ahmed, *Sahihi Müslim Terceme ve Şerhi*, Sönmez Yay., İstanbul, 1979, V, 252.

¹² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IV, 295; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, I, 2837.

¹³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IV, 295

¹⁴ Asım Efendi, II, 332.

1.2. İSLAM HUKUKUNDAKİ DÂR AYRIMININ DAYANAKLARI

Dâru'l-İslam ve dâru'l-harb kavramları tamlama olarak Kur'an-ı Kerim'de yer almaz. Bu tamlamaların yer aldığı hadis-i şerifler ise çok fazla olmasa da bulunmaktadır. Ancak hem Kur'an-ı Kerim'de hem de sünnette dâru'l-İslam dâru'l-harb ayrımını anlatan pek çok hüküm bulunmaktadır. Zaten dâru'l-İslam ile dâru'l-harb kavramlarını ortaya koyan ve bunları tanımlayan, ilgili hükümleri belirleyen fukaha, Kur'an ve sünnette bulunan bu hükümlerden hareket etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'den dâru'l-İslam ve dâru'l-harb için şu ayetleri misal verebiliriz.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنًا نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Ve onlardan önce o yurda yerleşen imana sarılanlar kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir.” (Haşr 59/9)

Bu ayet-i kerimenin tefsirinde “تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ” bölümünün manasının “dâru'l-iman veya dâru'l-hicret” yani Medine olduğu ifade edilmiştir.¹⁵ Elmalılı bu ayetin tefsirinde doğrudan “dâr-ı İslam” tabirini kullanmaktadır.¹⁶

وَمَا لَكُمْ لِمَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا

“Hem size ne oluyor ki, Allah yolunda: “Ey Rabbimiz! Bizleri bu halkı zâlim olan memleketten çıkar, tarafından bizi iyi idare edecek bir sahip ve bize katından bir kurtarıcı gönder” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların kurtarılması uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?” (Nisa 4/75)

Bu ayet-i kerimede geçen “الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا” (halkı zalim olan memleket) hakkında müfessirler şunları söylemişlerdir:

“Ayetteki karyeden murad bütün ehli tevile göre Mekke'dir.”¹⁷

¹⁵ **Zemahşerî**, *el-Keşşaf*, ed-Dâru'l-Âlemiyye, baskı yeri ve tarihi yok, IV, 83; **İbn Kesir**, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988, IV, 526.

¹⁶ **Elmalılı**, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yay, İst, 1979, VII, 4842

“el-Karyetu’z-zalimi ehluha” Ümmü’l-Kura olan Mekke’ye işaretir ki müşrik olan ehli Mekke zuafaya ve alehusus içlerinde bulunan müminlere son derece zulmü eza ediyorlardı ve zaten “inneş-şirke le zulmün...” medlulünce şirk bütün zulümlerin başı olan bir zulmi azimdir.”¹⁸

Şu iki ayet de dâru’l-İslam ile dâru’l-harbin farkını anlatmak için en çok delil gösterilen ayetlerdendir:

“Hata dışında bir mümin, diğer bir mümini öldüremez. Ve kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mümin bir köle azad etmesi ve ölenin ailesine (vârislerine) teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Ancak ölünün ailesinin bağışlaması müstesnadır. Eğer öldürülen, mümin olmakla beraber size düşman bir kavimden ise, o zaman, öldürenin bir köle azad etmesi gerekir. Eğer öldürülen sizinle aralarında anlaşma olan bir kavimden ise, öldürenin, ölenin ailesine diyet vermesi ve mümin bir köle azad etmesi gerekir. Bunlara gücü yetmeyen de Allah tarafından tevbesinin kabulü için arka arkaya iki ay oruç tutması gerekir. Allah, Alîmdir (her şeyi bilendir), Hakîmdir (hüküm ve hikmet sahibidir).” (Nisa 4/92)¹⁹

“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduğunu öğrenirseniz onları kâfirlere geri döndürmeyin. Ne bu kadınlar o kâfirlere helâldir, ne de o kâfirler bu kadınlara helâl olur. Kâfirlere, kadınlar için sarfettiklerini verin. O kadınlara mehirlerini verdiğiniz takdirde, onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğinizi isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah’ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder, Allah bilendir, hikmet sahibidir.” (Mümtehine 60/10)

Hadis-i şeriflerde dâru’l-İslam ve dâru’l-harb tabirlerine rastlanmaktadır. Mekke’de iken Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemin eğitim öğretim için kullandığı Erkam bin

¹⁷ **Kurtubî**, *el-Cami li-Ahkâmi’l-Kur’an*, Daru’t-Turasi’l-Arabî, Kahire 1989, II, 1942; **Ebu’s-Suud**, *İrşâdu Akli’s-Selim*, Dâru İhyai’t-Turasi’l-Arabî, Beyrut, t.y, II, 201; **Taberî**, Muhammed bin Cerir, *Camiu’l-Beyan fi Te’vil-i Âyi’l-Kur’an* (Tefsir), Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 2000, VIII, 543.

¹⁸ **Elmahlı**, *Hak Dini*, II, 1393 ve ayrıca bkz. **Mehmed Vehbi**, *Hülasatü’l-Beyan*, Üçdal, İst, t.siz, III, 978; **Râzî**, *Tefsir-i Kebir*, el-Mektebetü’ş-Şâmîle, V, 284.

¹⁹ **Kâsânî**, *Bedâiu’s-Sanaî*, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut 1982, VII, 238; **Ebu’s-Suud**, *İrşâdu Akli’s-Selim*, II, 214. Ebu’s-Suud, “düşman kavmi” harbî kâfirler, “anlaşma olan kavmi” müebbet veya muvakkat anlaşma yapılanlar şeklinde tefsir etmektedir.

Ebi'l-Erkam (r.a)'ın evi "dâru'l-İslam" olarak isimlendirilmişti.²⁰ Tabii bu isimlendirme teknik bir isimlendirme değildi. Şu hadiste ise dâru'l-İslam sanki terim anlamıyla kullanılmış gibidir:

عن سلمة بن نفيل ، قال : فتح على رسول الله صلى الله عليه وسلم فتحا [فتح] فأتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فدنوت منه ، حتى كادت ثيابي تمس ثيابه ، فقلت : يا رسول الله ، سببت الخيل ، وعطلوا السلاح ، وقالوا قد وضعت الحرب أوزارها ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « كذبوا ، الآن حل القتال ، لا يزال الله يزيغ قلوب أقوام تقتلونهم ، فقاتلوا بهم ويرزقكم الله منهم ، وحتى يأتي أمر الله وهم على ذلك ، ألا وعقر **دار الإسلام** بالشام »

Seleme bin Nüfeyl anlatıyor:

"Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem fetihler nasip olduktan sonra Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem yanına vardım. Elbisem O'nun elbisesine değene kadar O'na yaklaştım ve: "Ya Rasûlallah! Atlar başıboş, silahlar atıl kaldı. Bir de, muhakkak harp ağırlıklarını bırakmıştır(yani artık silahları bırakıyoruz, harp yapmayacağız) diyorlar" dedim. Bunun üzerine Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "Onlar yalan söylemişler. Asıl şimdi savaş helaldir. Allah, kendileriyle savaşacağınız kavimlerin kalplerini sapkınlıkta devam ettirecektir. Öyleyse onlarla savaşın ki Allah onlarla sizi rızıklandırsın. Allah'ın emri gelinceye (kıyamet kopuncaya) kadar onlar bu durumda olacaklardır. Dikkat edin, dâru'l-İslam'ın merkezi Şam'dır." ²¹

Büreyde (ra)tan rivayet edilen bir hadiste, Rasulullah (sav) ordu komutanlarına verdiği talimatta, müşriklerle karşılaşıldığında onları üç şeye davet etmelerini emretmekte, birincisi için şöyle buyurmaktadır:

"Önce İslam'a davet et. İcabet ederlerse hemen kabul et ve elini onlardan çek. Sonra onları yurtlarından dâru'l-muhacirine(muhacirler diyarına) hicrete davet et ve onlara haber ver ki, eğer bunu yapacak olurlarsa muhacirlere vaat edilen bütün mükâfat ve vecibeler aynen onlara da terettüp edecektir. Hicretten imtina edecek olurlarsa bilsinler ki, müslüman bedevîler hükmündedirler ve Allah'ın müminler üzerine cari olan hükmü

²⁰ **Hâkim**, *Müstedrek*, el-Mektebetü's-Şâmîle, XIV, 199 (H. No: 6181) Erkam bin Ebi'l-Erkam (ra)la ilgili bölüm.

²¹ **Taberânî**, *Müsnedü's-Şamiyyin*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1984, II, 320, H. No: 1419; **Taberânî**, *Mucemu'l-Kebir*, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul, 1983, VII, 53, H. No: 6359; *Mecmau'z-Zevaid*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1412, X, 40, H. No: 16656. Heysemî Ricali sikadır demiş. Elbanî bu hadise Hasen demiştir. Bkz. *Sahih ve Daifü'l-Camii's-Sağir*, el-Mektebetü's-Şâmîle, XVI, 108, H. No: 7461.

onlara icra edilecektir; ganimet ve feyden kendilerine hiçbir pay ayrılmayacaktır. Müslümanlarla birlikte cihada katılırlarsa o hariç, (o zaman ganimete iştirak ederler.)”²²

Bu hadiste de açıkça Medine dâru’l-muhacirin olarak isimlendirilmiş ve hüküm olarak da farklı olduğu ifade edilmiştir.

Abdullah ibni Abbas (r.anhüma)’nın rivayet ettiği bir hadiste, bir hac mevsiminde Mekke’de iken Abdurrahman bin Avf (r.a), Hz. Ömer’e yapmayı düşündüğü bir konuşmayı Medine’ye bırakmasını tavsiye ederken Medine’yi, dâru’l-hicret, dâru’s-sünnet, dâru’s-selamet²³ ve dâru’l-iman²⁴ olarak tavsif etmektedir.

Yine İbn Abbas (r.anhüma) şöyle demektedir:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ كَانُوا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لِأَنَّهُمْ هَجَرُوا الْمُشْرِكِينَ
وَكَانَ مِنَ الْأَنْصَارِ مُهَاجِرُونَ لِأَنَّ الْمَدِينَةَ كَانَتْ دَارَ شِرْكٍ فَجَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ

“Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, Ebubekir ve Ömer muhacirlerdendir çünkü onlar müşriklerin içinden hicret etmişlerdir. Aynı şekilde Ensar’dan da muhacirler vardır. Çünkü o zaman Medine **dâru şirk** idi ve Ensar Akabe (beyatının yapıldığı) gece Rasulullah’a gelmişlerdi.”²⁵

Maverdî hadis diyerek şöyle bir rivayette bulunmuştur:

مَنَعَتْ دَارُ الْإِسْلَامِ مَا فِيهَا ، وَأَبَاحَتْ دَارُ الشَّرْكِ مَا فِيهَا

“Dâru’l-İslam içindekileri masun kılar. Dâru’l-harb ise içindekileri mubah kılar”²⁶

Bu rivayette hem dâru’l-İslam hem de dâru’l-harb terim anlamı ile geçmektedir. Ancak bunu sadece Maverdî’ rivayet etmiştir. El-Ahkamu’s-Sultaniye’yi tahkik eden Ahmed Mübarek el-Bağdadî bu hadisin dipnotunda başka yerde kaynağını bulamadığını kaydetmiştir.

²² Müslim, Cihad 2; Ebu Davud, Cihad 82; Tirmizî, Siyer 47

²³ Buhârî, K. Menakıbu’l-Ensar, 45(Babu Makdemi’n-Nebiyi ve Ashabih) H. No:3635.

²⁴ Nesai, es-Sünenü’l-Kübra, Kitabu’r-Recm 4, IV, 274, H. No: 7160

²⁵ Nesai, Sünen, Beyat 13, Tefsiru’l-Hicret, H. No: 4096; Taberânî, Mucemu’l-Evsat, el-Mektebetü’ş-Şamile, IV, 217, H. No:1757

²⁶ Mâverdî, El-Havi’l-Kebir, el-Mektebetü’ş-Şamile, XIII, 142, 319, 368, 939; XIV, 404, 466; XVII, 351; XVIII, 585; El-Ahkâmu’s-Sultaniye, 81

Hanefîlerin sahih kabul ederek istidlal ettikleri fakat diğerk mezhep imamlarının kabul etmediğı, Mekhul (rha)'in Zeyd bin Sabit (r.a)'tan rivayet ettiğı:

لا تقام الحدود في دار الحرب

“*Dâru'l-harbde hadler uygulanmaz*”²⁷ hadisinde ise dâru'l-harb tamamen terim anlamında geçmektedir.

Bu hadisin sıhhati ve ihticaca elverişli olup olmadığı üzerinde ileride geniş olarak duracağımız için burada bir değerlendirme yapmıyoruz. Ancak bu hadisin ve önceki hadislerin sıhhati kabul edilmese bile, bu rivayetten dâru'l-harb kavramının çok erken bir dönemde terimleştiğini anlayabiliyoruz.

Bunlar haricinde Hz. Ömer (r.a)'ın Umeyr bin Sa'd ve diğerk valilerine yazdığı mektuplarda ardu'l-harp(أرض الحرب) tabirini²⁸ kullandığı; Ebu Musa el-Eşari (r.a)'ın da Hz. Ömer'den İslam ülkesine gelen tüccarlardan alınacak gümrük vergisini sorarken “dâru'l-harb” tabirini kullandığı²⁹ rivayet edilmektedir. Ayrıca Halid bin Velid'in Hire halkı ile savaş yapmadan yaptığı cizye anlaşmasında da dâru'l-İslam ve dâru'l-hicre tabirleri geçmektedir.

Konulara göre tasnif edilmiş hemen her hadis kitabında da terim anlamıyla “dâru'l-harb” ve dâru'l-İslam tabirlerinin bab başlığı olarak kullanıldığını görüyoruz.³⁰

Bu rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla dâru'l-İslam ve dâru'l-harb en erken ıstılah manasını kazanan terimlerdenidir. Zaten müslümanların Medine'de bir devlet kurmaları ve bu devletin çok kısa sürede çok geniş bir coğrafyaya yayılması, devletler hukukunun çabuk gelişmesini temin etmiş ve bu arada İslam devletler hukukunun temel tabirlerinden olan dâru'l-İslam, dâru'l-harb, dâru'l-bağy, dâru'r-ridde, dâru's-sulh gibi tabirler de kısa sürede ıstılah manasını kazanmıştır.

²⁷ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübra*, (Tahk. Muhammed Abdülkadir Atâ), Mektebetü Dâru'l-Bâz, Mekke, 1994, IX, 105, H. No: 18004; **Zeylâi**, *Nasbu'r-Raye*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, bty, III, 343; **Serahsî**, *Mebcut*, XI, 140; **İbnü'l-Hümmam**, *Fethu'l-Kadir*, V, 266

²⁸ **İbnü'l-Hümmam**, *Fethu'l-Kadir*, V, 266; **Zeylâi**, *Nasbu'r-Raye*, III, 343.

²⁹ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 210, H. No: 18550; **Yahya bin Âdem el-Kuraşî**, *el-Harac*, II, 75 H. No: 605

³⁰ Mesela: **Buhârî**, K. Vekale, Müslümanın Dâru'l-harb veya Dâru'l-İslam'da Harbiye Vekil Etmesi Caizdir Babı ve K. Cihad'da Harbi Dâru'l-İslam'a Emansız Girerse Babı; **Müslim**, K. Cihad ve's-Siyer, **باب جواز الأكل من طعام الغنيمه في دار الحرب** gibi.

Bu deliller haricinde, Kur'an'ın geneline bakıldığında, müslümanlar ve diğerleri ayrımını çok net görmek mümkündür. Akaid kitaplarında insanların inanç noktasında mümin, münafık ve kâfir olarak üçe ayrıldığı; münafıkların inanç açısından kâfirlere dâhil olmasına rağmen (dışa yansıyan duruma itibar edilerek) hükümlere muhataplık açısından müslüman gibi değerlendirildiği kayıtlıdır. Tegabün suresinin ikinci ayetinde net olarak insanlar iki sınıfa ayrılmıştır:

“Sizi O yarattı. Kiminiz kâfirdir, kiminiz mümin. Allah yaptıklarınızı görmektedir.” (Tegabün 64/2)

Müslümanlar ve kâfirler ayrımı olunca, müslümanların yurdu ve kâfirlerin yurdu gibi bir ayrım olması da tabiidir. İnanç noktasından İslam'ın zıttı küfürdür. Bu sebeple dâru'l-İslam'ın zıddının dâru'l-küfür olması ilk anda daha mantıklı gelmektedir. Ancak devletler hukuku söz konusu olunca dâru'l-İslam müslümanlar (ve zimmîler) için mutlak güvenliğin sağlandığı yer olarak düşünülmüştür. Bu sebeple bunun zıddı olarak müslümanların güvende olmadığı yer manasına dâru'l-harb tabiri benimsenmiştir. Bu tabirlerin geçtiği rivayetlerin olması da bu tamlamaların kavramlaştırılmasını kolaylaştırmıştır.

Yukarıya alınan ve doğrudan Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerin sıhhati kabul edilmese bile, sahabenin sözleri olarak yapılan rivayetlerden, bu tabirleri sahabenin kullandığı anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerimin ayetlerinin işaret ettiği manalar, sahabelerin sözleri, tüm müçtehidlerin bu kavramlar üzerinde ittifakı dururken “dâru'l-İslam dâru'l-harb ayrımının şer'î mesnedi yoktur”³¹ “bu ayrım, müçtehidlerin zamanındaki vakıanın teoriye uygulanması ile ortaya çıkmıştır” manasına gelen sözler zorlamadır.

Dâru'l-İslam dâru'l-harb ayrımının şer'î mesnedi olmadığını iddia etmek, bu ayrım üzerine bina olunan İslam Devletler Hukuku'nun zeminini çekmek olur. Bu ayrım üzerine istinat eden hükümlerin tamamı tartışılabilir, değiştirilebilir hâle gelir.

1.3. İSLAM HUKUKUNA GÖRE DÂR TÜRLERİ

³¹ Zuhaylî, *Âsâru'l-Harb*, 219.

Fakihler ülkeleri ana hatlarıyla ikiye ayırmışlardır: Dâru'l-İslam ve dâru'l-harb. Hemen hemen bütün mezhepler bu taksimde müttefiklerdir. Fetânî'nin ifadesine göre bazı Zeydî âlimler bu taksime dâru'l-fısk ve dâru'l-vakfı eklemişler; bazı muhaddis âlimler de dâru'l-ahd veya dâru's-sulh'u eklemişlerdir.³²

Şimdi bu terimleri daha ayrıntılı incelemeye çalışalım.

1.3.1 DÂRU'L-İSLAM

İslam ülkesi diye Türkçeleştirebileceğimiz dâru'l-İslam, fakihler tarafından çeşitli şekillerde tarif edilmiştir:

“Müslümanların hâkimiyeti altındaki yer”, “müslümanların imamının hâkimiyetinin ve sultanının yürürlükte olduğu ülke”, “müslümanların hâkim olup güvende buldukları yer.”³³

Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre, “bir ülkeye, başka bir şart aranmaksızın, İslam hükümlerinin orada üstün olmasıyla dâru'l-İslam adı verilir.”³⁴

Serahsî:

“Fethedilen bir belde orada İslam hükümlerinin icrası ile dâru'l-İslam olur.”³⁵

Kasânî:

“Ashabımız (Hanefî fakihler) arasında, İslam ahkâmının kendisinde zuhuru(uygulanmaya başlanması) ile dâru'l-harbin dâru'l-İslam olacağı hususunda ihtilaf yoktur.”³⁶ demişlerdir.

³² **Fetânî**, İsmail Lütüfî, *İhtilâfu'd-Dâreyn ve Eseruhu fî Ahkâmi'l-Münakehat ve'l-Muamelat*, Daru's-Selame, Riyad, 1990, s. 23. Fetânî, Zeydî âlim olarak İbn Murteza'yı kaynak göstermektedir. Şevkanî'nin buna itirazını da kaydetmiştir. Ancak muhaddis âlimlerden kimi kast ettiği belli değildir. Daru'l-ahd kelimesini Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra'sında bir bab başlığında kullanmaktadır. (Bkz. K. Siyer, 71. bab) Ayrıca, Mâverîdî ve Ebu Ya'la bu kavramı kullanmışlar, onları takip eden Şafîî ve Hanbelî âlimler de bu kavramı aynı şekilde eserlerinde işlemişlerdir.

³³ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyer-i'l-Kebir*, el-Mektebetü's-Şâmile (sürüm 1.0.0.0), 1/395 **فإن دار الإسلام اسم للموضع الذي يكون تحت يد المسلمين، وعلامة ذلك أن يأمن فيه المسلمون**; **Özel**, Ahmet, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, İz Yay., s. 80-81, İst. 1998; **Yaman, Ahmet**, *İslam Hukukunda Uluslar arası İlişkiler*, Fecr Yay., s. 98-99, Ankara 1998; **Özel, Ahmet**, “*Dârulislam*”, DİA, VIII, 541-543

³⁴ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 131.

³⁵ **Serahsî**, *Mebsut*, X, 19.

³⁶ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 130.

Şâfiî fakih Abdülkahir Bağdadî dâru'l-İslam'ı şöyle tarif eder:

“Bir yer ki oranın halkı, muhafız, zorlayan olmadan ve cizye vermeksizin İslam'ın davet ettiği hususları yerine getiriyorlarsa; o yerde zimmî var ve bu ehli zimmet üzerinde müslümanların hükmü geçerliyse ve ehli bidat ehlisünnet üzerine galip değilse işte orası dâru'l-İslam'dır. Herhangi bir yerde iş bu saydıklarımızın zıddına ise orası dâru'l-harbtir.”³⁷

Şâfiî âlimlerden Râfi (v. 623) ise hâkimiyet üzerinde durarak şöyle demiştir:

“Bir yerin dâru'l-İslam olması için orada müslümanların bulunması şart değildir. O yerin müslümanların devlet başkanının elinde olması ve ona teslim olmaları yeterlidir.”³⁸

Zahirî âlim İbn Hazm:

“Dâr(ülke) ona galip olana, orada hükmedene ve ona sahip olana nisbet edilir”³⁹ demiştir.

İbn Kayyim el-Cevziyye, cumhurun görüşünü şöyle nakletmiştir:

“Dâru'l-İslam müslümanların oturduğu ve İslam hükümlerinin geçerli olduğu yerdir. Bir yerde İslam ahkâmı geçerli değilse orası dâru'l-İslam'a bitişik olsa bile dâru'l-İslam değildir.”⁴⁰

Zeydiye mezhebine mensup âlimlerden İbn Yahya el-Murteza ise şöyle demiştir:

“Dâru'l-İslam iki şahadetin ve namazın açıktan yapıldığı yerdir. Burada teville bile olsa küfür özellikleri açıktan işlenemez. Kâfirler kendilerine has küfür hasletlerini ancak, himaye, zimmet akdi veya müslümanlardan birinin emanı sayesinde açıktan işleyebilirler. Dâru'l-harb ise üstünlüğün kâfirlerde olduğu ve müslümanlar tarafından onlara zimmet verilmediği yerlerdir.”⁴¹

Zeydî bir âlim olan Şevkanî de bu tarifi şöyle şerhetmiştir:

³⁷ Fetânî, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, s.31

³⁸ Fetânî, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, s.31

³⁹ İbn Hazm, *Muhalla bi'l-Âsar*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, XI, 300

⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, 1/266, (فصل اختلاف الدارين لا يوقع الفرقة)

قال الجمهور دار الإسلام هي التي نزلها المسلمون وجرت عليها أحكام الإسلام وما لم تجر عليه أحكام الإسلام لم يكن دار إسلام وإن لاصقها

⁴¹ Şevkânî, *es-Seylü'l-Cerrar*, el-Mektebetü'ş-Şâmîle, IV, 575.

“İtibar hangi kelimenin (İslam kelimesinin mi küfür kelimesinin mi) üstün olduğudur. Bir beldede, emir ve yasakları müslümanlar koyuyorsa, kâfirler küfür olan işlerini ancak müslümanların izni ile yapabiliyorsa orası dâru’l-İslam’dır. O beldede küfür hasletlerinin açıktan yapılmasının bir zararı yoktur. Çünkü bu durum kâfirlerin kuvveti veya hâkimiyeti ile olmamaktadır. Zimmî olan yahudî ve hıristiyanlar ile anlaşmalı olarak İslam şehirlerinde oturan kâfirlerin durumu böyledir. Eğer durum bunun tersine ise dâr da tersinedir.”⁴²

Son dönem ulemasından Ömer Nasûhi Bilmen ise Serahsî’nin tarifini esas alarak şöyle demektedir:

“Müslümanların eli altında, hâkimiyeti dairesinde bulunan yerler birer dâr-i İslam’dır ki, ehl-i İslam, oralarda emn ve eman içinde yaşayarak vazife-i diniyelerini îfâya muktedir bulunurlar.”⁴³

Şafîî fukahasına göre dâru’l-İslam üç kısımdır:

- 1- Müslümanların ikamet ettikleri beldeler
- 2- Müslümanların fethedip eski ahalisini içerisinde bir cizye karşılığında meskûn bıraktıkları beldeler.
- 3- Evvelce müslümanların ikamet edip bilahare gayrimüslimlerin zaptettikleri beldeler.⁴⁴

Bu tariflerden ortaya çıkan hususa göre İslam âlimlerinin bir bölümü hâkim sistemi esas almış, bir kısmı da hâkim millet ve güvenlik hususunu esas almıştır. Hepsinin ortak noktası ise müslümanların hâkimiyetidir.

Biz bu tariflere bakarak dâru’l-İslam’ın özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- İslam hükümlerinin yürürlükte olması,
- 2- Müslümanların hâkim konumda olması,
- 3- Müslümanların tam bir emniyet içinde bulunmaları ve bu emniyet hallerinin kâfirlerin emanına bağlı olmaması,

⁴² Şevkânî, *es-Seylül-Cerrar*, IV, 575

⁴³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yay., İst. t.siz, III, 369.

⁴⁴ Nevevî, *Ravdatü’t-Talibin*, IV, 500

4- Kâfirlerin emniyetinin müslümanların eman vermesine bağlı olması,

5- Belde halkının müslüman olması ve orada bulunmak için kâfirlere eman almak zorunda olmamaları.

En kısa olarak da dâru'l-İslam'ı:

“Müslümanların hâkim olduğu yerlerdir” diye tarif edebiliriz.

1.3.1.1 Dâru'l-Adl

Adl veya adalet, doğru olmak, doğru davranmak, adaletle hükmetmek, bir şeyi diğerinin eşi kılmak, aynı seviyede kılmak demektir.

Bir İslâm ülkesinde bütün halka eşitlik ve adalet esasları üzere hükmetmek gerekli olduğu için İslâm ülkesine aynı zamanda “adalet ülkesi” denir. Bunun karşıtı, Dâru'l-bağy'dir. Dâru'l-adl, meşrû devlet başkanının hüküm sürdüğü İslam ülkesidir. Dâru'l-adl dediğimiz de dâru'l-İslam'la alakalı hükümlerden farklı bir husus zikredilmediği için biz zıttı olan dâru'l-bağy'i geniş olarak işleyeceğiz.

1.3.1.2 Dâru'l-Bağy

Dâru'l-bağy, İslâm devleti bünyesinde bir grubun mevcut yönetime karşı çıkarak işgal altına aldığı bölgeye verilen isimdir.

Müslümanlardan bir grup, mevcut yönetime karşı ayaklanıp kendilerince geçerli, fakat aslında fasit olan bir teville dayanarak itaat dışına çıkar ve bağımsız bir bölgede askerî bir güçle hâkimiyet kurarlarsa, bunlara “buğat” (bâğîler, âsîler) denir. Bu isyancıların ele geçirdikleri ve hâkimiyetleri altına aldıkları bölgeye İslâm hukukunda “dâru'l-bağy” denir. Dâru'l-bağyin diğer adı dâru'l-cevr(zulüm ülkesi)dir.⁴⁵

⁴⁵ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, VI, 99; *Fetâvâ'l-Hindiyye*, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 4. Baskı, Beyrut, bty, II, 283, III, 308; **İbn Abidin**, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, (tercüme: Ahmed Davudoğlu) Şâmil Yayınları, IX, 93; **Bilmen**, *İstılâhâtü Fıkhıyye*, III, 334 ve 410; **Özel**, *İslâm Hukukunda Ülke*, 137.

Âlimlere göre, devlet başkanlığı meşrû yolla sabit olan halifeye itaat etmek gerekli ve ümmet için bir farzdır. Ona karşı ayaklanmak ve savaşa girişmek yasaklanmıştır.⁴⁶ Bu anlayış daha çok şu ayet ile temellendirilir:

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygamber’e itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de (itaat edin).” (en-Nisa 4/59).

Hanefilere göre, isyancıların bâğî sayılması için müslüman olmaları gerekir. Çünkü hıristiyan veya yahudilerden olan zimmîler ayaklanır ve müslümanlara ait bir bölge veya beldeyi ele geçirirlerse bunlar “harbî” olur. Zimmîler, müslüman isyancılarla işbirliği yaparak meşrû İslâm idaresine karşı savaşırlarsa, statüleri değişmiş olmaz. Çünkü bunlar müslüman olan isyancılar (buğât)’a tâbi sayılırlar.⁴⁷

Bu duruma göre adalet ülkesi ile isyancıların ülke veya beldesi iç içe veya yan yana bulunabilmektedir. Hz. Ali’ye isyan eden, onun kanını, müslümanların kan ve mallarını ve kadınlarını esir almayı mubah sayan, Ashab-ı Kiram’ı küfürle itham eden ve her günah işleyeni kâfir sayan Hâricî ve benzeri fırkalar da âsîlerden kabul edilmiştir.⁴⁸ Adalet ülkesi yönetimi, âsîlerle teslim olmalarına kadar savaştır. Âsîlerle savaşmak vaciptir.⁴⁹ Bu hüküm şu ayet-i kerimeye dayandırılmıştır:

“Eğer müminlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını bulup barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa, siz de o tecavüz edenle Allah’ın emrine dönünceye kadar savaşın. Sonuçta Allah’ın emrine dönerse artık adaletle aralarını bulup barıştırın. Her işinizde adaletle hareket edin. Şüphesiz Allah, adaletli olanları sever.” (el-Hucurât 49/9)

İslâm hukukunda bu konu, Hz. Ali ile Muâviye ve Hâriciler arasında vukû bulan savaflara dayandırılır.⁵⁰ Şâfîlilere göre bâğîler savaşa başlamadan harbe girilmez. Hanefîlerde tercih edilen görüşe göre, eğer bâğîler asker topluyorlar ise onlardan önce savaş açılabilir, böyle bir durum yoksa bâğîlerden önce savaşa başlanılamaz.⁵¹ İki tarafın harp sırasında karşı tarafa verdikleri zarar Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre

⁴⁶ **Mâverdî**, Ebu’l-Hasen Ali bin Muhammed, *el-Ahkâmu’s-Sultaniyye ve’l-Velâyâtî’d-Diniyye*, Mektebetü Dari İbn Kuteybe, Kuveyt, 1989, 4.

⁴⁷ **İbn Âbidîn**, IX, 95-96

⁴⁸ **İbnü’l-Hümâm**, *Fethu’l-Kadir*, IV, 408 vd.; **İbn Âbidîn**, III, 338

⁴⁹ **Hüceyrimî**, *Haşiyetü’l-Büceyrimî ale’l-Hatib*, el-Mektebetü’s-Şamile, XII, 364

⁵⁰ **Hamidullah**, *İslam’da Devlet İdaresi*, (çev. Kemal Kuşçu), naşiri Mürşid Çantay, İstanbul, 1963, 142

⁵¹ **İbnü’l-Hümâm**, *Fethu’l-Kadir*, VI, 102-103; *Fetâvâ’l-Hindiyye*, II, 284.

tazmin edilmez. Şâfîîlerde bir kavle göre tazmin edilmez; bir kavle göre edilir. Çünkü isyan çıkarmak meşrû bir husus olmadığı için hakkı düşürmez. Ancak isyan ve savaş başlamadan önce veya bittikten sonra mal veya cana verilecek zararlar tazmin edilir.⁵²

Âsîlerin hâkimiyeti altında bulunan dâru'l-bağy, dâru'l-İslâm'dan sayılır. Bu yüzden dâru'l-bağy ile dâru'l-İslâm arasında temelde ülke ayrılığı yoktur. Ancak idare ayrılığı, bazı hukukî sonuçlar doğurur.⁵³

Muharib isyancıların umumî maslahata yönelik tasarrufları geçerlidir. Velâyetleri olmadığı halde topladıkları zekât, öşür, haraç ve cizye gibi vergilerin geçerli sayılması amme maslahatını korumak içindir. Çünkü bu belde yeniden meşrû idarenin (dâru'l-adlin) eline geçince, bu vergiler talep edilirse, halk çifte vergi ile karşı karşıya kalır. Bu da onların gücünü aşan bir konu olur.⁵⁴

Âsî yönetici kadı tayin edebilir. Tayin edilen kadı ehl-i adden ise, daha sonra burası adalet ülkesine bağlansa da verdiği hükümler infaz edilir. Kadı, bâğîlerden ise, Hanefîlere göre şu görüşler söz konusudur: Onlar adalet ülkesinin fâsıkları gibidir; en sağlam görüşe göre fâsık kimse kadı olabilir. Bölge, adâlet ülkesine bağlanınca, bu kararlar adalet ülkesinin kadı'sına getirilir. Bu kadı adalete uygun olanları infaz eder. Adalete uygun olması da, bu hükmün, ehl-i adlin kabul ettiği müctehidlerden birinin fetvasına uygun olmasıdır. Bu hüküm ehl-i adden olan kadı'nın görüşüne uymasa da infaz edilmesi gerekir.⁵⁵ Başka bir görüşe göre ehl-i adden olan kadı, kendisine getirilen âsî kadı'nın verdiği hiçbir hükmü infaz edemez. Çünkü bu hükmün hak olup olmadığını bilemez.⁵⁶ Ehl-i bağy'den bir kadı ehl-i adden bir kadıya mektup yazarsa, ehl-i adden olan kadı, mektubu yazanın adaletli olduğunu biliyorsa o mektuba göre hüküm verir, durumunu bilmiyorsa hüküm veremez.⁵⁷

Hanefîlere göre dâru'l-bağyde işlenen zina, şarap içme kazf, öldürme, hırsızlık ve yol kesme gibi cürümlere, bunları işleyen şahıslar daru'l-adle geldiği zaman, daru'l-adldeki idare ceza uygulayamaz. Çünkü meşrû idarenin onlar üzerindeki velâyet hakkı kesintiye

⁵² **Mâlik b. Enes**, *el-Müdevvene*, Dâru's-Sadr, Beyrut, bty, III, 48; **Mâverdü**, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, 82; **İbn Kudâme**, *el-Muğnî*, el-Mektebetü'ş-Şâmîle, X, 50-60

⁵³ **Özel**, *İslam Hukukunda Ülke*, 137

⁵⁴ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 142; **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadîr*, VI, 105; **Bilmen**, *Istîlâhâtü Fıkhiyye*, III, 420; **İbn Kudâme**, X, 70

⁵⁵ **Serahsî**, *el-Mebsût*, X, 135

⁵⁶ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 142;

⁵⁷ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 142; **Serahsî**, *Mebsut*, X, 130-131.

uğramıştır. Bu durumda sanki suç dâru'l-harbde işlenmiş gibidir. Suçlu veya mağdurun hangi taraftan olduğu önemli değildir.⁵⁸ Ancak bunu, dâru'l-bağy (âsiler bölgesi)'nde işlenen suçlar cezasız kalır, şeklinde anlamamak gerekir. Âsiler belde veya ülkesinin kendi içinde yöneticisi ve kadı'ları olabilir. Hatta Şâfiî'ye göre, bir beldenin, bâğiler ülkesi sayılabilmesi için aralarında kendisine itaat ettikleri bir yöneticinin bulunması şarttır. Bu yüzden suç işleyenlere kendi içlerinde ceza uygulamaları mümkündür. Ancak adalet ülkesi (meşrû idare), âsilere söz dinlemediği ve onlara hâkim olamadığı için, orada had cezalarını uygulamaya gücü yetmez.⁵⁹

Maverdî âsilerle savaşmak için kumandan tayin edilen kimsenin hemen savaşa başlamayacağını, önce ikna ve korkutma yoluyla isyancıları vazgeçirmeye çalışması gerektiğini, eğer vazgeçiremez ve isyancılar taşkınlığa devam ederse o zaman savaşa başlayabileceğini ifade etmiştir. Maverdî isyancılarla yapılan savaş ile müşrik ve mürtedlerle yapılan savaşlar arasında sekiz fark saymıştır:

1. İsyancılarla savaş öldürmek için değil onları isyanlarından vazgeçirmek için yapılır. Müşrik ve mürtedlerle ise öldürmek için savaşmak caizdir.⁶⁰
2. İsyancılarla sadece göğüs göğüse savaşılır, savaştan kaçarlarsa peşlerine düşülmez. Müşrik ve mürtedlerle ise her tür savaş yapılır, peşlerine düşülür.
3. Yaralıları öldürülemez. Müşrik ve mürtedlerin yaralıları ise öldürülebilir.⁶¹
4. İsyancılardan esir alınanlar öldürülemez. Müşrik ve mürtedlerin esirleri (devlet başkanı isterse) öldürülebilir.
5. İsyancıların malları ganimet, kadın ve çocukları esir olarak alınamaz.
6. Âsilerle savaş için anlaşmalı müşriklerden ve zimmîlerden yardım istenemez. Hâlbuki bunlardan, ehli harp ve mürtedlerle yapılan savaşlarda destek istenebilir.⁶²

⁵⁸ Serahsî, *Mebcut*, IX, 204, X, 100, 130; *Kâsânî, Bedâi'*, VII, 34, 45, 71, 80; *İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir*, V, 266.

⁵⁹ **Döndüren**, Hamdi, "*İrtidat*", Şâmil İslam Ansiklopedisi.

⁶⁰ *أَنْ يَقْصِدَ بِالْقِتَالِ رَدَّعَهُمْ وَلَا يَعْتَمِدُ بِهِ قَتْلَهُمْ ، وَيَجُوزُ أَنْ يَعْتَمِدَ قَتْلَ الْمُشْرِكِينَ وَالْمُرْتَدِّينَ* (el-Ahkâm, s. 80) Ali Şafak tarafından yapılan tercümesi: "Bunlarla savaşma öldürmek için değil, sapıklıktan uzaklaştırma, terk ettirmek içindir. Mürted ve müşriklerle savaş onları öldürmek içindir." (Ahkâm-ı Sultaniye, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976)s. 68)

⁶¹ *أَنْ لَا يُجْهَزَ عَلَى جَرِيحِهِمْ وَإِنْ جَاَزَ الْجَاهِزَ عَلَى جَرْحِي الْمُشْرِكِينَ وَالْمُرْتَدِّينَ* (s. 80-81) Ali Şafak tarafından yapılan tercümesi: "Yaralıları bırakılıp, terk edilmez. Müşrikler ve mürtedlerin yaralıları harp meydanında terk edilir." (s. 68)

7. Âsîlerle bir müddet için ateşkes anlaşması veya mal vermeleri karşılığında geçici barış anlaşması (muvadaa) yapılamaz.⁶³ Bir müddet için ateşkes anlaşma yapılırsa bağlayıcı değildir. Devlet başkanı güçlendiği anda anlaşmayı iptal edebilir. İsyancılarla, bir mal karşılığı sulh anlaşması yapılırsa alınan mala bakılır. Eğer ganimet veya zekât malı ise âsîlere verilmez gerekli yerlere dağıtılır. Kendi malları ise temellük edilmez geri iade edilir.

8. Zaruret olmadıkça ağır silahlarla saldırılmaz. Meyve ve sebzelikleri imha edilemez. Çünkü dâru'l-bağy dâru'l-İslam'a dâhildir.⁶⁴

1.3.2 DÂRU'L-HARB

Dâru'l-İslam tarifinden dâru'l-harbin mahiyeti kendiliğinden açığa çıkmaktadır. Fukahanın genelini dikkate aldığımızda, dâru'l-İslam olmayan ülkeler dâru'l-harbtir. Ebu Yusuf, dâru'l-harbi, hükümlerin uygulanmasını esas alarak tarif etmiştir:

“Bir ülkeye, şirk hükümlerinin orada icra edilmesi ile dâru'l-harb adı verilir.”⁶⁵

Ebu Hanife'nin tarifinde ise emniyet durumu esas alınmıştır:

“Bir yerde umumiyetle eman(güven içinde olma, emniyet gücü) kâfirler için, korku hali(tam bir emniyet içinde olmama) müslümanlar içinse orası dâru'l-harbtir.”⁶⁶

Ömer Nasuhi Bilmen, dâru'l-harbi, dâru'l-İslam ile ilişkilerini dikkate alarak tarif ediyor:

“Müslümanlar ile aralarında musalaha ve muvadaa bulunmayan, gayrimüslimlerin hâkimiyeti altında bulunan yerler dâri harbdir.”⁶⁷

⁶² (s. 81) Ali Şafak'ın tercümesi: “Onlarla savaş için anlaşmalı müşriklerden, zimmîlerden kuvvet yardımı istenmez. Dinden çıkan ve müşrikler için yapılan harplerde asilerden kuvvet yardımı istenir.” (s. 69)

⁶³ (s. 81) Ali Şafak'ın tercümesi: “Bir müddet için anlaşma yapılmaz, mallarının korunacağı vaadinde bulunulmaz” (s. 69)

⁶⁴ Mâverdi, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, s. 80-82

⁶⁵ Serahsî, *Mebsut*, X, 144.

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 131. *فَهِىَ وَالْخَوْفُ لِلْمُسْلِمِينَ عَلَى الْبَاطِلِ ، وَإِنْ كَانَ الْأَمَانُ فِيهَا لِلْكَفَرَةِ عَلَى الْبَاطِلِ ، فَهِيَ دَارُ الْكُفْرِ*

Özel ise Ebu Yusuf ve Bilmen'in tariflerini birleştirerek dâru'l-harbi şöyle tanımlamıştır:

“İslam hâkimiyetinin dışında kalan, yönetim ve hukuk düzeni İslam esaslarına uymayan ve dâru'l-İslam ile arasında sulh akdi de olmayan ülkeler dâru'l-harbtir.”⁶⁸

Bu tariflere bakarak dâru'l-harbin özelliklerini de şöyle sıralayabiliriz:

- 1- İdare kâfirlerin elindedir.
- 2- İslam ahkâmı yürürlükte değildir.
- 3- Müslümanlar ancak kâfirlerin verdiği eman ile o yerlerde kalabilirler.
- 4- Kâfirlerin emniyet içinde olmak için müslümanlardan eman alma mecburiyetleri yoktur.

En kısa olarak dâru'l-harbi, “kâfirlerin hâkim olduğu yerler” diye tarif edebiliriz.

Biraz sonra göreceğimiz gibi dâru'r-ridde ve dâru'l-muvâdaa, dâru'l-harb kapsamındadır.

1.3.2.1 Dâru'r-Ridde

İslam hukuku terimi olarak riddet, bir müslümanın İslam dininden çıkması, İslam dinini bırakarak başka bir dine girmesi anlamına gelir; irtidat eden kimseye mürted adı verilir.⁶⁹

Dâru'r-ridde terimi ise, “irtidat ülkesi” veya “mürtedler (dinden dönenler) ülkesi” anlamına gelir. Bir belde veya ülke halkı toptan irtidat eder de buldukları yerde istiklallerini ilan ederlerse burası dâru'r-ridde olur. Burası Ebu Hanife'ye göre, daru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüşmesi için gerekli üç şartın⁷⁰ bir araya gelmesiyle, Ebu Yusuf

⁶⁷ **Bilmen**, *Istılâhâtı Fıkhiyye*, III, 359

⁶⁸ **Özel**, “*Darussulh*”, DİA, VIII, 536; **Yaman**, *İslam Hukukunda Uluslar arası İlişkiler*, 103. Bu tarife göre daru's-sulh ayrı bir sınıfmış gibi anlaşılrsa da daru's-sulh bölümünde görüleceği üzere daru's-sulh, sulhun yapılma şekline göre dâru'l-İslam veya daru'l-harbe irca edilmektedir.

⁶⁹ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 134; **Udeh**, Abdülkadir, *İslam Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, (Tercüme: Akif Nuri) İhya Yay, İstanbul, 1978, II, 275; **Bilmen**, *Istılâhâtı Fıkhiyye*, IV, 5.

⁷⁰ Bu üç şart tezin, “**Dâru'l-İslam'ın Dâru'l-Harbe, Dâru'l-Harbin Dâru'l-İslam'a Dönüşmesi**” adlı bölümde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

ve Muhammed'e göre ise küfür ahkâmının tatbikiyle dâru'l-harb haline dönüşür. Malik, Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî'ye göre de burası küfür ahkâmının tatbiki ile dâru'l-harb olur. Mâverdî böyle bir ülkeye dâru'r-ridde demiştir. Ancak uygulanacak hükümler açısından durum aynıdır.

Şâfiîlerin dâru'l-İslâm'ın dâru'l-harbe dönüşmesi hususundaki görüşlerinin burada farklılık arz etmesinin sebebi, arazi mülkiyeti sebebiyledir. Şâfiîler, dâru'l-İslâm'ın dâru'l-harbe dönüşmesi hususuna arazi mülkiyeti açısından bakarak müslümanlara ait bir arazinin kâfirlerin mülkiyetine geçemeyeceğini söylüyorlardı. Dâru'r-riddede ise arazi mülkiyeti zaten irtidat edenlere ait olduğu için ülkelerinin dâru'l-harb olmasında bir mâni bulunmamaktadır.

Diğer yandan mürtedler, müslümanlara ait toprakları istilâ ederlerse; durum düşman istilâsına benzer ve ülke dâru'l-İslâm olarak kalır.⁷¹

Mürtedlerin istilâ ettiği ülke veya bölge dâru'l-harb sayılmazsa; mürtedlere dâru'l-İslâm'daki alelade irtidât hükümleri uygulanır.

Dinden dönenlerin ülkesi dâru'l-harb olmuşsa:

a. Ülke yeniden fethedilince; İslâm'a dönen erkekler hürdür, dönmeyenler öldürülür; esir edilemezler.

b. Mal ve arazîleri, kadın ve çocukları fey' olur. Bunların beşte biri devlet hazinesine ayrılır. Beşte dördü taksim edilir. Ülke dâru'l-İslâm'ın parçası olarak kalsaydı, bunlar hürriyetlerini korurlar, öldürülmezler ve İslâm'a girmeye davet edilirdi.

c. Arazileri ganimet ehline dağıtılsa, oşriyye olur. Devlet başkanı bu arazilere zimmîleri yerleştirmek isterse, arazi mülk haraç ârazisi olur ve zimmîler arasında mîras yoluyla intikal eder.

d. Ülke dâru'l-harb olduktan sonra müslümanlara veya gayrimüslimlere ait malları istilâ ederlerse, ona mâlik olurlar. Bu durumda, müslümanlar savaşla onlara galip gelmeden önce İslâm'a dönerlerse, bu mallar onlara aittir.

e. Müslümanlarla sulh anlaşması yapmak isterlerse, gerekli görülürse yapılabilir. Fakat cizye ödemeleri suretiyle zimmet anlaşması yapılamaz.

⁷¹ Özel, *İslam Hukukunda Ülke*, 129

Ülkeleri henüz dâru'l-harbe dönüşmemişse:

- a. Ülke yeniden fethedilince erkek kadın ve çocukların hepsi de hür olup, köle edilemezler. Ülkeleri dâru'l-harb olmayınca kendileri de muharip sayılmazlar.
- b. Erkekler İslâm'a dönmezlerse, irtidâdın cezası olarak öldürülürler. Kadın ve çocuklar ise öldürülmez, İslâm'a girmeye zorlanırlar.

Ülke dâru'l-harb sayılmayınca, mürtedlerin malları, hukukî tasarrufları, işledikleri suçlar vs. hakkında alelâde mürtedlere uygulanan hükümler uygulanır. Ülke, dâru'l-İslâm sayılınca, gerek kendi aralarında, gerek müslümanlarla yaptıkları muâmelelere ve işledikleri suçlara İslâm hukukunun ilgili hükümleri uygulanır.⁷²

Maverdî'ye göre, mürtedler bir ülkede toplanıp, orada hâkimiyet kurar ve tevbe etmezlerse onlarla savaşmak gerekir. Bunlarla yapılacak savaşta harp hükümleri uygulanır.

Mâverdî, dâru'r-ridde ile diğer dâru'l-harbler arasındaki farkları şöyle ifade eder:

1. Mürtedlerle muvadaa üzerine anlaşma yapmak caiz değildir. Harp ehli ile muvadaa üzerine anlaşma yapılabilir.
2. Herhangi bir mal vermeleri, buna karşın irtidatları üzere kalmaları için anlaşma yapılamaz. Ehl-i harb ile küfürlerinde kalmaları üzerine anlaşma yapılabilir.
3. Erkekleri köle, kadınları cariye edinilemez. Çünkü Şâfiîlere göre, irtidâdın cezası ölümdür.
4. Diğer gayrimüslimlerin aksine, mürtedlerin mallarına ganimet yoluyla mâlik olunamaz.

Dâru'l-İslam ile dâru'r-ridde arasındaki farkları da şöyle sıralar:

- 1- Çekinmeksizin müşriklerle yapılan savaş gibi, önden (göğüs göğüse) ve arkadan (gizlice baskın yaparak) her türlü savaş yapılır, müşriklerin öldürülmesi gibi öldürülürler.
- 2- Esir alınmaları veya katledilmeleri mubahtır.

⁷² **Serahsî**, *el-Mebcut*, X, 113-115; *Şerhu's-Siyerü'l-Kebîr*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, II, 98; **Kâsânî**, *Bedâi*, VII, 134-138; **Özel**, *İslam Hukukunda Ülke*, 130-132;

- 3- Malları fey olur ve bütün müslümanlar için kullanılmak üzere hazineye kalır.
- 4- Karı koca beraber dinden çıkmış bile olsa, iddet müddeti bittikten sonra nikâhları batıl olur.⁷³

1.3.2.2 Dâru'l-Muvadaa

Ehl-i harpten bir ülke halkı, kendilerine İslam ahkâmı uygulanmamak şartıyla, müslümanlarla bir anlaşma yaparsa, bu ülkeye dâru'l-muvadaa denir. Bu sulh ile o ülkenin halkı can ve mal emniyetine sahip olur. Bu ülkenin tebaası birisi ayrıca bir eman almadan dâru'l-İslam'a girebilir. Dâru'l-muvadaada İslam ahkâmı uygulanmadığı için dâru'l-harbe dâhildir.⁷⁴

Dâru'l-muvadaa ile alakalı geniş bilgi dâru's-sulh bölümünde verilecektir.

1.3.3 DÂRU'S-SULH

Müslümanların, şartlar gerektirdiği zaman, gayrimüslimlerle, sulh(barış) anlaşması yapması caiz ve meşrû kabul edilmiştir. Böyle anlaşmalar yapılan kişilere ehli sulh, ehli ahd, ehli eman, ehli hüdne isimleri; ülkelerine de dâru's-sulh, dâru'l-ahd, dâru'l-eman, dâru'l-hüdne isimleri verilmiştir.⁷⁵

İslam devleti ile barış içindeki münasebetleri bozulan veya bilfiil savaş halinde olan ülkeler İslam devleti ile sulh anlaşması yaptığında yaptığı anlaşmanın nevine göre çeşitli isimler alır. Geçici veya daimî anlaşma olmasına, arazisinin durumuna veya haraç verip vermemesine göre bu ülkelere dâru'z-zimme, dâru'l-muvadaa, dâru'l-ahd veya dâru's-sulh gibi isimler verilir.

⁷³ el-Mâverdi, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye*, s. 77-78; وَالثَّالِثُ : تَصِيرُ أَمْوَالُهُمْ فِينَا لِكَافَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَالرَّابِعُ : بَطْلَانُ مَاكَحْتَهُمْ بِمُضِيِّ الْعِدَّةِ وَإِنْ اتَّفَقُوا عَلَى الرَّدِّ . Ali Şafak'ın tercümesi: "3. Bütün müslümanlar için, savaşa katılsın katılmasın, malları ganimettir, hazineye kalır. 4. Dinden çıktıktan ve bekleme müddeti geçtikten sonra, dinden çıkanların nikâhı batıl olur." (s. 65-66)

⁷⁴ Kasânî, *Bedâi'*, VII, 109; Özel, *İslam Hukukunda Ülke*, 150

⁷⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, II, 873; Yaman, *İslam Hukukunda Uluslar arası İlişkiler*, 107.

İslam devleti gayrimüslim ülkelerle hem daimi hem de muvakkat(belli süreyle sınırlı) anlaşmalar yapabilir:

a) Muvakkat Anlaşmalar

Fıkıh ıstılahında bu tür anlaşmalara, muvadaa, mühadene/hüdne, müsaleme/silm, musalaha/sulh, muahede gibi tabirler kullanılır. Şartları yerine geldiği zaman böyle bir anlaşma yapılabilmesinde fukaha arasında ihtilaf yoktur. Ancak müddeti ve içeriği hakkında bazı ihtilaflar mevcuttur.

Hanefiler muvakkat anlaşma için muvadaa tabirini kullanmışlardır. Bu anlaşmanın özelliği gayrimüslimlere İslam ahkâmının uygulanmamasıdır. Müslümanlar anlaşma karşılığında bir şeyler alabilirler (bu haraç hükmünde olur) veya hiçbir şey almadan da anlaşma yapabilirler.⁷⁶

Bu anlaşmanın rüknü, muvadaa, müsaleme, musalaha, muahede veya bu manaya gelen bir tabirin kullanılması; şartı, zaruret olmasıdır. Müslümanlar zayıf kâfirler de güçlü olursa o zaman muvadaa yapılabilir. Tabii müslümanların emiri müslümanların maslahatına uygun görürse yine anlaşma yapabilir.⁷⁷ Çünkü muvadaa sebebiyle farz olan cihad terk edilecektir. Bir farzın terki de ancak zaruret veya bir özür nedeniyle caiz olur.⁷⁸ Allah Teâlâ:

“Sakin gevşemeyin ve üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O sizin amellerinizi eksiltmeyecektir.” (Muhammed 47/35) buyurmuştur.

Ama zaruret olursa veya maslahat olursa şu ayet-i kerimenin muktezasıyla amel edilir:

“Eğer onlar barıştan yana olurlarsa, sen de barıştan yana ol! Ve Allah’a güven. Çünkü işiten ve bilen O’dur.” (Enfal 8/61)

Ayrıca Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem Hudeybiye günü Mekkeliler ile on yıllığına anlaşma yapmıştı.⁷⁹

⁷⁶ **Kâsânî**, *Bedâi’*, VII, 109; **Serahsî**, *Mebcut*, X, 86

⁷⁷ **Serahsî**, *Mebcut*, X, 86

⁷⁸ **Kâsânî**, *Bedâi’*, VII, 108,

⁷⁹ **Köksal**, Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, Gerçek Hayat, İstanbul, 2006, V, 310.

Bu anlaşma için müslümanların imamının iznine gerek yoktur. Zaruret halinde müslümanlardan bir topluluk ya da geniş yetkili bir komutan da anlaşma yapabilir.

Muvadaanın hükmü eman gibi olmasıdır. Muvadaa yapılan ülkenin tebaası dâru'l-İslam'ın emanı altındadır. Malına ve canına dokunulmaz. Dâru'l-muvadaadan birisi dâru'l-harbe gitse orada da eman altında kabul edilir. Müslüman askerler o dâru'l-harbe girseler dâru'l-muvadaadan olan kişinin canına ve malına dokunamazlar. Dâru'l-muvadaadan birisi dâru'l-İslam'a gelse ayrıca eman almasına gerek yoktur. Bu kişi dâru'l-İslam'da iken anlaşma bozulsa bile ülkesine dönene kadar eman altındadır.⁸⁰

Muvakkat anlaşmaların süresi hususunda ihtilaf edilmiştir. Anlaşma müddetini, Tevbe suresindeki müşriklere süre veren ayete⁸¹ istinaden, dört ayla sınırlandıran fakihler bulunsa da bu görüş tercih edilen bir görüş değildir. Şâfîiler Hudeybiye anlaşmasına istinaden üst sınırı 10 yıl olarak belirlemişlerdir. Hanefiler ise muvadaa anlaşması için bir süre belirlememişler, devlet başkanının takdirine bırakmışlardır. Şâfîilere göre karşı taraf bozmadığı müddetçe anlaşmanın müddetine uymak gerekirken, Hanefilere göre bu anlaşma her zaman kabil-i iptal olup, devlet başkanı müslümanların maslahatını gördüğü anda anlaşmayı bozar. Ancak anlaşmanın bozulduğu bilgisi karşı tarafa ulaşmadan saldırı başlatılamaz.⁸²

Muvadaa yapılan ülkeden bir askerî birlik saldırı yaparsa anlaşma bozulmuş kabul edilir. Birkaç kişinin yaptığı saldırı veya taşkınlık ile anlaşma bozulmuş olmaz. Belli bir müddet belirlenen anlaşmada vakit bitince karşı tarafa haber vermeden anlaşma bozulmuş kabul edilir. Otomatik uzama söz konusu değildir.

Muvadaa anlaşması prensip itibariyle düşmanın anlaşma karşılığında bir şey ödemesi ile yapılır. Ancak herhangi bir şey karşılığında olmaksızın da anlaşma yapılabilir. Tabii bunlar müslümanların gücü ile bağlantılı şeylerdir. Yine prensip olarak müslümanlar bir şey ödemek şartıyla bir anlaşma yapamazlar. Ancak İslam topluluğunun/devletinin yok olması, çok ağır bir darbe alması söz konusu ise müslümanlar bir şeyler vererek anlaşma yapabilirler. Nitekim Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem Hendek savaşında

⁸⁰ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 109; **Serahsî**, *Mebcut*, X, 88

⁸¹ Tevbe 9/1-2 (Allah'tan ve Rasulü'nden bir ultiमतodur bu, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere: Bundan böyle yeryüzünde dört ay daha istediğiniz gibi gezip dolaşın. Şunu da bilin ki, Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah kâfirleri mutlaka perişan edecektir.)

⁸² **Serahsî**, *Mebcut*, X, 85-89; **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 107-109; **Özel**, *İslam Hukukunda Ülke*, 150-153

kuşatmayı kaldırmaları karşılığında Gatafanlılara Medine'nin yıllık hurma miktarının üçte birini teklif etmişti.⁸³

Dâru'l-muvadaa dâru'l-harbden kabul edilmektedir. Bu sebeple dâru'l-İslam'dan dâru'l-harbe götürülmesi yasak olan silah ve silah yapmaya yarayan aletler ile madenlerin dâru'l-muvadaaya da götürülmesi yasaktır.⁸⁴

b) Müebbet Anlaşmalar

Gayrimüslimlerle süre sınırı olmaksızın yapılan anlaşmalardır. Buna zimmet akdi denir. Zimmet akdinin ayırt edici iki temel özelliği vardır:

- 1- Ebedî olması
- 2- Zimmet akdi yapılan kişilere İslam hukukunun uygulanması.

Bu şartlar olmayan bir anlaşma zimmet akdi olmaz. Zimmet akdi yapan kişi korunma bakımından müslüman olan kişiye benzer; bu sebeple zimmet akdinin geçici yapılması caiz değildir.⁸⁵ Ayrıca İslam hukuku uygulanmamak üzere bir anlaşma ancak zaruret halinde mümkündür.

Zimmet akdi ya anlaşmada açıkça belirtilerek yapılır ya da emanla dâru'l-İslam'a gelen harbînin belli müddetten fazla⁸⁶ dâru'l-İslam'da kalması ile tahakkuk eder. Müebbet anlaşma müşrik Araplar ve mürtedler dışında bütün gayrimüslimlerle yapılabilir. Zimmet akdi ile gayrimüslimlerin can ve mal güvenliği taahhüt edilir. İslam devleti zimmîlerden cizye alır ve buna karşılık onların can ve mal güvenliğini sağlar. Eğer İslam devleti bunları sağlayamayacak durumda ise cizye almaz.

Bir kral, İslam devleti ile zimmet akdi yaptığında bu akit tebaası için de geçerlidir. Zimmet akdi sırasında akdin gereklerinin hilafına koşulan şartlar geçersizdir.

⁸³ Köksal, *İslam Tarihi*, V, 85-87.

⁸⁴ Serahsî, *Mebcut*, X, 89

⁸⁵ Serahsî, *Mebcut*, X, 85

⁸⁶ Hanefî fakihler buna bir yıl demişlerdir. Bkz. Serahsî, *Mebcut*, X, 85.

Hanefîlere göre zimmîlerden birinin harbîlere İslam devletinin sırlarından bazılarını vermesiyle zimmet akdi bozulmuş olmaz. Mâlikîlere göre bozulur. Hanefîlerin delili Hatıb bin Ebi Beltea ve Ebu Lûbabe hadisesidir.⁸⁷ Onların düşmana bilgi vermeleri nedeniyle İslam akitleri bozulmadığı gibi zimmînin düşmana bilgi vermesiyle de zimmet akdi bozulmuş olmaz.

Zimmet akdinin müslümanlar tarafından bozulması caiz değildir. Gayrimüslimler akitlerini bozarlarsa o zaman müslümanlar da anlaşmayı bozar ve onlarla harp ederler.

Burada bazı çağdaş hukukçular tarafından gündeme getirilen **dâru'l-hıyad (tarafsız ülke)** kavramına da değinmek gerekmektedir:

Uluslar arası ilişkilerde tarafsız ülke terimi 17. yüzyılın sonunda literatüre girmiş, 18. yüzyılın ortalarından itibaren yaygın kullanıma başlanmıştır.⁸⁸

Arapçada tarafsız ülke için dâru'l-hıyad kavramı, tarafsız kişi için muhayid, tarafsızlık için de mezhebu'l-hıyad kavramı üretilmiştir.

Klasik fıkıh kitaplarında dâru'l-hıyad terimine rastlanmamaktadır. Ancak “itizal” kavramının günümüzdeki “hıyad”ı kısmen karşıladığı düşünülebilir.⁸⁹ Bir vakıa olarak tarafsızlık insanlar arasında ilk mücadelenin başlamasından beri var olmuştur. Bu manada İslam hukukunda da tarafsız ülkelerin varlığı kabul edilmiş ancak bunlar kendisi ile anlaşma yapılan ülkeler kategorisinde değerlendirilmiştir.

Çağdaş İslam hukukçularından Vehbe Zuhaylî, dâru'l-hıyadın İslam'da olduğunu ve dâru'l-ahde dâhil olan üçüncü bir dârı oluşturduğunu ifade etmektedir.⁹⁰ Zuhaylî önce tarafsızlık hakkında genel bilgileri veriyor ardından bunun İslam'da olduğunu iddia ediyor ve bunu Nisa suresinin 89-91. ayeti⁹¹ ile delillendiriyor; daha sonra bu hususta

⁸⁷ Hatıb bin Beltea (r.a), Mekkelilere Rasulullah'ın Mekke'ye yönelik hazırlık yaptığını bildirmek istemişti. Bunun için bir mektup yazarak Mekke'ye giden bir kadına vermişti. Vahiyle durumu öğrenen Rasulullah Hz. Ali'yi bir sahabe ile göndererek mektubu getirtmiş, Hatıb'a niye böyle bir şey yaptığını sormuş, o da “mektubunun müslümanlara bir zararı olmayacağını ancak bu sayede Mekke'deki mallarını korumaya çalıştığını” ifade etmişti. Rasulullah, Hatıb'ı affetmiştir. Bkz. **Buhârî**, Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 140; **Müslim**, Fedailü's-Sahabe, 36; **Köksal**, *İslam Tarihi*, VII, 336-338
Ebu Lûbabe de Beni Kureyza yahudilerine bilgi vermişti. Affedilene kadar kendisini Mescid-i Nebevî de bir direğe bağlamıştı. Bkz. **Köksal**, *İslam Tarihi*, V, 136-137.

⁸⁸ “*Tarafsızlık*”, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, İst. 1991, IV, 99

⁸⁹ **Hamidullah**, *İslam'da Devlet İdaresi*, 234.

⁹⁰ **Zuhaylî**, Vehbe, *Âsâru'l-Harb fi'l-Fıkhü'l-İslamî*, Daru'l-Fikr, Dımeşk, 1992, s. 219

⁹¹ Ayet-i kerimelerin meali şöyledir: “Onlar, küfür işledikleri gibi, sizin de küfür işleyip kendileriyle bir olmanızı arzu ettiler. Onun için, onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dost edinmeyin.

Khadduri'nin görüşünü irdeliyor. En sonda da dâru'l-hıyad hakkındaki diğer delillerini ve kendi hükmünü özetliyor.

Khadduri, İslam fikhının dâru'l-hıyadı kabul etmediğini ama İslam'da bunun olduğunu iddia ediyor ve üç delil zikrediyor. Rasulullah döneminde Habeşistan'ın durumu, Hz. Osman zamanında kuşatılan Nube'nin durumu ve yine Hz Osman zamanında Hz. Muaviye tarafından fethedilen Kıbrıs'ın durumu.⁹² Zuhaylî bu delillere itiraz ederek bunlardan sadece Habeşistan'ın durumunun şer'î delil kabul edilebileceğini ama diğerlerinin vakıa olduğunu, şer'î bir mesned olamayacağını söylüyor ve Nisa 89-91. ayetlere ek olarak diğer delillerini zikrediyor. Bunlar:

- 1- Rasulullah (sav) hicretin 2. yılı Safer ayında Beni Damre reisi Mecdi bin Amr ile müslümanların Kureyş ile mücadelesinde tarafsız kalması için anlaşma yapmıştı.
- 2- Hz. Ömer zamanında Curcume şehri⁹³ sakinleri ile müslümanlar lehine Rumları(Bizansı) gözetlemek üzere bir anlaşma yapılmıştı. Buna karşılık bura halkı müslümanlara cizye ödemeyecekti.
- 3- Muaviye bin Ebi Süfyan 653 senesinde Ermenilerle içişlerinde müstakil olmaları, cizye ödememeleri, buna karşılık müslümanların Rumlarla savaşında 15 bin atlı asker ile yardımcı olmaları hususunda anlaşma yapmıştı.

Bunlardan sonra Zuhaylî bir özet yaparak, İslam'da gayrimüslimlerle ilişkilerin temelini barış olduğunu bu sebeple hem geçici hem de daimi tarafsızlığın İslam'da olduğunu; geçici tarafsızlığın iki devletin ittifakı ile olabileceğini ama daimi tarafsızlığın ancak tüm müslüman ülkelerin diğer devletlerle anlaşması ile olabileceğini söylemektedir. Ayrıca Zuhaylî'ye göre fukahanın dünyayı dâru'l-İslam ve dâru'l-harb

---

Eğer bundan yüz çevirirlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün! Onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinmeyin. Ancak o kimselere dokunmayın ki, sizinle aralarında anlaşma olan bir kavme sığınmış bulunurlar. Yahut ne sizinle, ne de kendi kavimleriyle savaşmayı gönüllerine sığdıramayıp tarafsız olarak size gelmişlerdir. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat kıları, onlar da sizinle savaşarlardı. Eğer onlar sizden uzak dururlar, sizinle savaşmayı size barış teklif ederlerse, Allah, sizin için onlar aleyhine bir yol vermemiştir. Diğer birtakım kimseleri de bulacaksınız ki; hem sizden emin olmak, hem de kavimlerinden emin olmak isterler. Fitne için her davet olunuşlarında onun içine baş aşağı dalarlar. Eğer bunlar sizden çekinmezlerse, kendilerini bulduğunuz yerde yakalayın ve öldürün. İşte bunlar aleyhinde size açık bir ferman verdik.”

⁹² **Zuhaylî**, *Âsâru'l-Harb*, s. 207-211

⁹³ Curcume, Amanos (Nur) dağlarında olduğu belirtilen, Payas'a yakın bir şehir imiş. Halkına da Curacime denirmiş. Burası Hz. Ömer zamanında kuşatılmış ancak fethedilememiş. Bunun üzerine Bizans hakkında bilgi vermeleri ve gözcülük yapmaları şartıyla bir anlaşma yapılmış. Bkz. **Hamevî**, **Yakut**, *Mucemu'l-Buldan*, Mektebetü'ş-Şâmile, I, 484; **Belazurî**, *Fütuhu'l-Buldan*, Mektebetü'ş-Şâmile, I, 189; *el-Müncid fi'l-Edeb ve'l-Ulûm*, 134.

olarak ikiye ayırmasının şer'î bir mesnedi yoktur. İctihad asrı ile onu takip eden asırlardaki dünyadaki vaki durum hukukîleştirilmiştir. Yani **de facto** durum, **de jure** hâle getirilmiştir.

Zuhaylî, gayrimüslim ülkelerin birbirleri ile çekişmelerinde müslümanların tarafsız kalmasını da güzel(maruf) görmektedir. Müslümanların İran ve Bizans'ın kavgalarına karışmadıklarını söylemektedir. Mekke Fethi günü Peygamber Efendimizin:

“Mekke’yi insanlar değil Allah harem kılmıştır” buyruğundan muradın Mekke'nin tarafsız olduğunu hem müşriklerin hem de müslümanların burayı askerî amaçla kullanamayacakları olduğunu söylemektedir.⁹⁴

Zuhaylî hem geçici hem daimi tarafsızlığı, hem de kâfirlerle ebedî anlaşma yapılabileceğini kabul etmektedir. Muhammed Hamidullah da dâru'l-hiyad kavramına değinmeksizin tarafsızlık hakkındaki delilleri sıralamıştır.⁹⁵

En başta da belirttiğimiz gibi İslam hukukçuları dünyayı temelde dâru'l-İslam ve dâru'l-harb olarak iki dâr'a(ülkeye) ayırmışlar; bu arada dâru'l-muvadaa, dâru'l-ahd, dâru's-sulh, dâru'r-ridde, dâru'l-bağy gibi dârları bu ikisinden birisine dâhil etmişlerdir.

Şâfiî'nin bütün dünyayı tek bir dâr gördüğü rivayet edilmiştir.⁹⁶ Şâfiîlerin dâru'l-İslam dâru'l-harb ayrımını kabul ettiği, bir kısım hükümlerin uygulanması bakımından dâru'l-harbin farkını kabul ettikleri bilindiğine göre bu sözün manasını iyi tesbit etmek gerekmektedir.

Şâfiî'nin ve Şâfiî fakihlerin fetvalarından anlaşıldığı üzere bütün “dünyanın tek bir dâr olduğu söz” müslümanların dünyasının neresinde olursa olsun emir ve yasaklarla aynı şekilde muhatap olduğunu ifade için söylenmiştir. Bu ifadenin ortaya çıkmasında, Hanefîlerin, dâru'l-İslam'da yasak olan bazı fiillerin dâru'l-harbde işlenebileceğini ve yine dâru'l-harbde işlenen hadde tâbi suçlar sebebiyle bir müslümanın dâru'l-İslam'da cezalandırılmayacağına dair fetvalarının katkısı da olabilir.

İslam hukukunda, geçici tarafsızlığa bir yer bulmak mümkün görünürken, aynı şey daimî tarafsızlık için mümkün görünmemektedir. Geçici tarafsızlık durumunu Hanefî

⁹⁴ Zuhaylî, *Âsâru'l-Harb*, s. 197-219 arası özetlenerek.

⁹⁵ Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, s. 240-249

⁹⁶ Zuhaylî, *Âsâru'l-Harb*, 219.

âlimlerin dâru'l-muvadaa dediği kapsam içinde değerlendirebiliriz. Çünkü devlet başkanı gerekli gördüğünde gayrimüslimlerle herhangi bir şey almaksızın hatta bir şeyler vererek bile anlaşma yapabilir. Böyle yerler dâru'l-muvadaa olur ve dâru'l-harbe dâhildir.⁹⁷ Geçici tarafsızlık durumu da buna benzemektedir. Anlaşmasız tarafsızlık olmamakta, tarafsız kalan ülke, müslümanlara cizye veya başka bir şey ödememektedir.

Zuhaylî'nin, Khadduri'nin ve Hamidullah'ın zikrettiği delillerden Rasulullah ve daha sonraki dönemlere ait örnekler, anlaşmalarla alakalı misallerdir. Bu anlaşmaların yapılabilmesi hususunda ihtilaf yoktur ve böyle ülkeler de dâru'l-ahd veya dâru'l-hiyad gibi üçüncü bir ülke(dâr) türü olarak kabul edilmemiştir.

Ayet-i kerimelere gelince, bu ayet-i kerimelerdeki: **“Yahut ne sizinle, ne de kendi kavimleriyle savaşmayı gönüllerine sığdıramayıp tarafsız olarak size gelmişlerdir. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat ederdi, onlar da sizinle savaşarlardı. Eğer onlar sizden uzak dururlar, sizinle savaşmayı size barış teklif ederlerse, Allah, sizin için onlar aleyhine bir yol vermemiştir.”**⁹⁸ bölümü tarafsızlık için doğrudan delil gibi gözükmemektedir. Ancak bu ayet-i kerimelerin tefsirinde ulema bu kişilerin kim olduğu hususunu tartışmış, bu grubun müslüman olduğu halde dâru'l-İslam'a hicret etmeyen ve savaşa katılmak istemeyen bir grup olabileceği üzerinde durmuşlardır. Eğer burada bahsedilen kâfirler olursa o zaman neshten söz etmek gerektiğini söylemişlerdir.⁹⁹ Çünkü gayrimüslim bir topluluk İslam'ın hükmünü kabul etmezse, savaşmayı kabul etmese de kendisi ile savaşılacağı hakkında ittifak vardır. Taberî bu ayetin Berae suresi ile nesh olduğunda ehl-i tevilin icma ettiğini söylemektedir.¹⁰⁰

Hasan Basri ve İkrime, bu ve bundan sonraki ayetin Tevbe suresinin 5. ayeti¹⁰¹ ile nesh edildiği kanaatindedirler.¹⁰² Bu ayetlerin nüzul sebebi olarak Eslem kabilesinden Hilal bin Uveymir, Müdlic kabilesinden Süraka bin Malik, Huzeyme kabilesinden Huzeyme

⁹⁷ Bkz. Serahsî, *Mebcut*, X, 89

⁹⁸ Nisa 4/90: **أَوْ جَاءُوكُمْ حَصْرَتَ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ السَّلَامُ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا**

⁹⁹ Razi, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, Akçağ Yay., Ankara, 1990, VIII, 227.

¹⁰⁰ Taberî, *Tefsir*, VIII, 20.

¹⁰¹ Ayet-i kerimenin meali şöyledir: “Mukaddes olan haram aylar çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâti verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

¹⁰² Taberî, *Tefsir*, VIII, 25

bin Amir gösterilmiştir.¹⁰³ Bu kabilelerle, müslümanlara saldırmamaları ve Kureyş ile müslümanlar arasındaki savaşta Kureyş'e destek vermemeleri üzerine anlaşma yapılmıştı.¹⁰⁴

Zuhaylî ise bu ayetlerde neshin söz konusu olmadığı kanaatindedir.¹⁰⁵ Bu ayetlerin nesh edilmediği kanaatinde olan âlimler de bu ayet-i kerimelerin gayrimüslimlerle anlaşma yapmayı içerdiğini belirtmişlerdir.¹⁰⁶

Ayet-i kerimelerin nesh edilmediği kabul edildiğinde bu ayetlerin diğer Kur'an ayetleri ile özellikle en son nazil olan Tevbe suresi ile beraber değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu da bizi bu ayetlerin kâfirlerle yapılan anlaşmalara delil olabileceğine götürür.

Daimî tarafsızlık için Zuhaylî ayrıca bir delil getirmemekte, daimi tarafsızlık için istediği şartı neye istinaden istediğini de belirtmemektedir. Bu sebeple biz Zuhaylî'nin dâru'l-ahd ve ona dâhil olan dâru'l-hıyadın ayrı bir dâr(ülke) olduğu görüşüne ve daimî tarafsızlığın İslam'da caiz olduğu kanaatine katılmıyoruz.

İslam kendi emirlerinin herkese ulaşmasını istemekte bu manada İslam'ın hükümlerine baş eğmeyen her ülkeyi dâru'l-harb olarak kabul etmektedir. Dâru'l-harb olduğu halde savaş açılmayan, diğer deyişle hasmane ilişkiler olmayan yerler ya anlaşma yapılan¹⁰⁷ ya da ulaşılamayan ülkelerdir. Buna göre daimî tarafsızlığı oturtabileceğimiz şer'î bir mesned yoktur. Zuhaylî'nin öne sürdüğü deliller ise hem yetersiz hem de İslam hukukundaki diğer delillerle değerlendirilmesi gereken delillerdir.

Zaten daimî tarafsızlık şu andaki uluslar arası hukukta da yaygın olan bir husus değildir. Güçlü devletler istedikleri ülkenin tarafsızlığını tanımakta, istemediklerini tanımamaktadır. Tarafsız kalabilmek için kendini savunacak kadar güçlü olunmalıdır. Güçlü bir İslam devletinin de davet ve cihad faaliyetlerinden kaçınması gibi bir durum caiz değildir.

¹⁰³ **Kurtubî**, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru't-Turasi'l-Arabî, Kahire 1989, II, 1971; **Taberî**, *Tefsir*, VIII, 19

¹⁰⁴ **Razi**, *Tefsiri Kebir*, VIII, 226.

¹⁰⁵ **Zuhaylî**, *Âsâru'l-Harb*, 205

¹⁰⁶ **Razi**, *Tefsiri Kebir*, VIII, 227

¹⁰⁷ Anlaşmaların da ya sınırlı ya da kabil-i iptal olduğunu belirtmiştik.

1.4. DÂRU'L-İSLAM'IN DÂRU'L-HARBE, DÂRU'L-HARBİN DÂRU'L-İSLAM'A DÖNÜŞMESİ

Dâru'l-harbin dâru'l-İslam'a dönüşmesinin tek bir şartı vardır: Orada İslam hükümlerinin uygulanmaya başlanması. Dâru'l-harb olan bir yer üzerinde müslümanlar hâkimiyet kurar, orada İslam hükümleri uygulanır hâle gelirse orası dâru'l-İslam'a dönüşür. Orada nüfus çoğunluğunun hatta tamamının gayrimüslimlere ait olmasının önemi yoktur.

“Bir dâri harbin dâri İslam haline gelmesi için yalnız bir şart vardır ki, o da o dâr-ı harpte İslam ahkâmının icra edilmeğe başlamasından ibarettir. Velev ki içinde onun eski gayrimüslim ahalisinden bazıları mukim bulunsunlar, velev ki o dâr, dâri İslam'a muttasıl bulunmasın.”¹⁰⁸

Bir ülke halkı toptan müslüman olursa orası da dâru'l-İslam olur.¹⁰⁹ Çünkü müslüman olan bir ülke halkı orada İslam'ın hükümlerini uygulayacaktır. Bir belde mücerret fethedilmekle dâru'l-İslam'a dönüşmez. Orada İslam hükümlerinin uygulanması gerekir.¹¹⁰

Dâru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüşmesi hususunda ise ulema arasında ihtilaf olmuştur. Bu hususta ana hatlarıyla dört görüş vardır:

1- Dâru'l-İslam olan bir ülkede küfür hükümleri uygulanmaya başlarsa orası dâru'l-harb olur. Bu görüş Hanefilerden Ebu Yusuf ile Muhammed'e,¹¹¹ Hanbelîlere¹¹² ve bazı Zeydîlere aittir.¹¹³ Buna göre harbî olan, hükümleri icra kudreti bulunan bir hükümdar dâru'l-İslam'ı istila ederse orası dâru'l-harb olur. Çünkü bir memleketin dâru'l-harb olması, gayrimüslimlerin kuvveti, ordusu itibariyledir. Bunları da hükmü geçerli olan hükümdarları ve hükümetleri temsil eder. Buna göre hükümdarları kâfir olan herhangi bir ülke dâru'l-harb olmuş olur.¹¹⁴

¹⁰⁸ Bilmen, *Istılâhâtı Fıkhiyye*, III, 359

¹⁰⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü Ehl-i Zimme*, 5, فلما أسلم أهل الأمصار صارت البلاد التي أسلم أهلها بلاد الإسلام، فلا يلزمهم الانتقال منها

¹¹⁰ Serahsî, *Mebcut*, X, 23

¹¹¹ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 131

¹¹² İbn Kudame, *Muğnî*, K. Mürted, el-Mektebetü's-Şâmile, s.12

¹¹³ Fetânî, *Ihtilâfu'd-Dâreyn*, 61

¹¹⁴ Bilmen, *Istılâhâtı Fıkhiyye*, III, 370

Ebu Yusuf ve Muhammed, bu hususu dâru'l-harbin dâru'l-İslam'a dönüşmesine kıyas etmişlerdir. Nasıl ki dâru'l-harb mücerred İslam hükümlerinin orada uygulanması ile dâru'l-İslam oluyorsa aynı şekilde, dâru'l-İslam olan bir ülke de orada küfür hükümlerinin uygulanması ile dâru'l-harbe dönüşür, demişlerdir.¹¹⁵

2- Ebu Hanife'ye ait olan görüşe göre, dâru'l-İslam ancak üç şartın bir araya gelmesiyle dâru'l-harbe dönüşür. Bu şartlar:

a) Orada küfür ahkâmının uygulanmaya başlanması.

b) Ülkenin, arada bir İslam ülkesi olmaksızın dâru'l-harbe bitişik olması.

c) İçinde evvelki eman ile herhangi bir müslüman veya zimmî kalmaması.¹¹⁶ Yani İslam devletinin verdiği eman ile emniyet içinde yaşayan kimsenin kalmamış olması gerekir. Yeni idarenin müslümanlara veya zimmîlere yeni bir eman vermesi önemli değildir. Ebu Hanife'nin delilleri şöyledir:

I- Kasanî'nin belirttiğine göre Ebu Hanife dâr meselesini emniyet durumuna dayandırmıştır. Buna göre müslümanların emniyet hali devam ettiği müddetçe dâru'l-İslam olmuş bir yer dâru'l-harbe dönüşmez.

II- Bir ülkede İslam ve şirk hükümleri beraber uygulandığında orada İslam tarafı tercih edilir. Çünkü hadis-i şerifte:

*"İslam (daima) üstündür, ona üstün olunmaz"*¹¹⁷ buyrulmuştur.

Küfür ve İslam hükümleri beraber bulunduğu küfre üstünlük tanınması düşünülemez.

III- Dâru'l-İslam müslümanların kontrolü altında olan yerdir. Bu üç şart yerine gelmediği müddetçe müslümanların kontrolü tamamen zail olmaz. Kâfirler tam olarak

¹¹⁵ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 131;

¹¹⁶ **Serahsî**, *Mebcut*, X, 114; **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 130; **Özel**, *İslam Hukukunda Ülke*, 103; **Bilmen**, *İstîlâhâtı Fıkhiyye*, III, 370; **Yaman**, *İslam Hukukunda Uluslar arası İlişkiler*, 99-100; **Fetânî**, 64; **İbni Abidin**, VIII, 448,

¹¹⁷ **Buhârî**, K. Cenaiz, 79. Bab, bab başlığında; **Sofuoğlu**, Mehmed, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, Ötüken Yay. İst. 1987, III, 1274; *Sünen-i Darekutnî*, Babu Mihr, H. No: 3663; **Zeylaî**, *Nasbu'r-Raye li-Ehadisi'l-Hidaye*, Daru'l-Hadîs, Kahire, t.siz, III, 213.

müslümanlar üzerine hâkim değillerdir. Bu durum devam ettiği müddetçe dâru'l-İslam hali de devam eder.

IV- Bir şeyde asıldan bir şey kaldığı müddetçe hüküm asla göre verilir, sonradan ârız olana değil. Bir beldede İslam hükümlerinden bir hüküm veya eski emanla bir müslüman ya da zimmî bulunduğu müddetçe oraya aslın (yani dâru'l-İslam'ın) hükmü verilir. Ebu Hanife bunu genel bir kaide olarak uygulamıştır. Mesela, üzüm suyu şiddetlendiği, köpürmeye başladığı zaman köpüğünü atmadığı müddetçe şarap olarak kabul edilmez. Ona üzüm suyu hükmü verilir.

V- Dâru'l-İslam'ın dâru'l-İslam olması hususunda ihtilaf ve şüphe yoktur. Kâfirlerin orayı istilasıyla dâru'l-harb olma ihtimali ve şüphesi girmiştir. Genel bir kaidedir ki, “*yakin olarak sabit olan şüphe ile zail olmaz.*” İstila edilen bir beldenin dâru'l-İslam olması yakın bilgi, dâru'l-harbe dönüşmesi ise şüphelidir. O zaman oranın dâru'l-İslam olma tarafı tercih edilir.¹¹⁸

3- Müslümanlar, kendilerini koruyabiliyorlar, dinlerini yaşayabiliyorlarsa ve ezan, Cuma, bayram namazları gibi İslam'ın şiarlarından bazılarını yerine getirebiliyorlarsa; mücerret kâfirlerin istilası veya küfür ahkâmının ortaya konmasıyla dâru'l-İslam dâru'l-harbe dönüşmez. Bu görüş Mâlikîlerden Desukî'nin ve İbn Hacer Heytemî, Remlî, Büceyrimî gibi bazı müteahhir Şâfiî âlimlerin görüşüdür.¹¹⁹ İbn Kudame'ye göre Mâlikîler İmameynle aynı şekilde düşünmektedir.

Desukî şöyle diyor:

“İslam beldeleri mücerret kâfirlerin istilasıyla dâru'l-harb olmaz. Orada İslam alametlerinin uygulanmasının tamamen kesilmesi gerekir. İslam alametlerinin varlığı veya üstünlüğü devam ettiği müddetçe orası dâru'l-harb olmaz.”¹²⁰

İbn Kudame ise mürtedlerin hâkim oldukları beldede küfür hükümlerini uygulamaya başlamasıyla orasının dâru'l-harb olacağını, mallarının ganimet, çocuk ve kadınlarının

¹¹⁸ Bu bölüm için bkz. **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 131; **Serahsî**, *Mebcut*, X, 114; **Özel**, *İslam Hukukunda Ülke*, 107-111; **Fetânî**, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 64-66

¹¹⁹ **Fetânî**, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 62

¹²⁰ **Desukî**, *Haşiyetü Desukî alâ Şerhi'l-Kebir*, Mektebetü's-Şâmile, I, 188 لان بلاد الاسلام لا نصير دار حرب بمجرد استيلائهم عليها بل حتى تنقطع إقامة شعائر الاسلام عنها، وأما ما دامت شعائر الاسلام أو غالبها قائمة فيها فلا نصير دار حرب

Kâfirlerin hâkimiyetine girmiş, İslam hükümleri yürürlükten kaldırılmış, müslümanları sürülmüş bir ülkeden eğer kâfirler müslümanları men etmiyorlarsa o zaman orası dâru'l-İslam olarak kalır. Eğer men ediyorlarsa o zaman orası dâru'l-harb olur.¹²⁴ Ancak Sübkî gibi Şâfîî âlimler buna şöyle cevap vermişlerdir:

“Orası hükmen değil, sureten küfür beldesi olmuştur, demek sahih olur.”¹²⁵

İbn Hacer de dâru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüşmeyeceğini, çünkü “*İslam (daima) üstündür, ona üstün olunmaz*” hadisinin açık olduğunu söylemiştir.¹²⁶ Remlî de Şâfîî ulemasının bu hadisle ihticac ederek bu hükmü verdiklerini ifade etmiştir.¹²⁷

1.5. İSLAM HUKUKUNDA ÜLKE TAKSİMİNİN MANTIĞI

Fakihler ülkeleri taksim ederken o ülkeye hâkim olan güç üzerinde durmuşlardır. Genel itibariyle, hâkim gücün müslümanlar olduğu ülkelere dâru'l-İslam, hâkim gücün kâfirler veya mürtedler olduğu ülkeye de dâru'l-harb demişlerdir.

Bir ülkenin dâru'l-harb iken nasıl dâru'l-İslam olacağı hususunda bir ihtilaf yoktur. Dâru'l-harbi müslümanlar fetheder veya sulh yolu ile ele geçirir de o ülkede İslam ahkâmı uygulanmaya başlarsa, o ülke dâru'l-İslam olur.¹²⁸ Hatta bir ülkenin, mücerret fethedilmekle dâru'l-İslam olamayacağı ancak İslam ahkâmının uygulanmasından sonra dâru'l-İslam olacağı ifade edilmiştir.¹²⁹ Yine bir yerin dâru'l-İslam olması için ahalisinin müslüman olması gerekmediği, İslam devlet başkanına bağlanıp, İslam'ın hükümleri uygulandığı zaman orasının dâru'l-İslam olacağı da ifade edilmiştir.

Burada İslam ahkâmının uygulanmasının ölçüsü nedir? diye bir soru akla gelmektedir. İslam ahkâmından neler uygulandığı zaman bir ülkenin dâru'l-İslam olmasına yetmektedir? İslam ahkâmının tamamı değil de bazı hükümlerinin uygulanması yeterli midir? İslam hukukuna göre hükmeden mahkemelerin bulunmaması o ülkenin dâru'l-

¹²⁴ Nevevî, *Ravdatü't-Talibîn*, IV, 500; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-Muhtac*, IX, 269

¹²⁵ İbn Hacer, *Tuhfetü'l-Muhtac*, VI, 350 نقل الرافي عن بعض المتأخرين أن محله إن لم يمنعونا منها وإلا فهي دار كفر وأجاب عنه السبكي بأنه يصح أن يقال إنها صارت دار كفر صورة لا حكما

¹²⁶ İbn Hacer, *Tuhfetü'l-Muhtac*, IX, 269

¹²⁷ Remlî, *Nihayetu'l-Muhtac*, VIII, 43

¹²⁸ Bkz. Tez'in dâru'l-İslam ve dâru'l-harb bölümü.

¹²⁹ Serahsî, *Mebcut*, X, 23

harb sayılması için yeterli midir? Fukaha İslam ahkâmı ve küfür ahkâmı derken neleri kastetmiştir?

İslam uleması öncelikle İslam devletine bağlanma akdine bakmışlardır. Bir ülke sakinleri İslam devletine İslam hukukunun öngördüğü akitlerden, İslam akdi veya zimmet akdi ile bağlanırsa orası dâru'l-İslam olmaktadır. Çünkü bu akitlerle o halk teorik olarak İslam ahkâmının tamamını iltizam etmektedir. Bunun hemen fiiliyata geçmemesi oranın dâru'l-İslam olmasına manî değildir. Mesela, tamamı gayrimüslim olan bir belde sakinleri zimmet akdi yaptıklarında öncelikle sadece cizye vereceklerdir. Daha cizye ödmeden, oraya İslam mahkemeleri kurulmadan, akitle beraber orası dâru'l-İslam'a dönüşmektedir.

Her ne kadar, Hanefî müçtehitlerin sözlerinin zahirlerinden, bir beldede İslam ahkâmı uygulanmadığı müddetçe, orası müslümanların elinde de olsa, orasının dâru'l-İslam olamayacağı anlaşılmakta; özellikle Ebu Yusuf ve Muhammed'in dâru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüşmesi hususundaki içtihatları bu düşünceyi güçlendirmekte ise de ahali müslüman olan ülkelerin, eğer idareleri kendilerine aitse, dâru'l-İslam olması hususunda ulemanın ittifakı vardır. İbn Kayyim cumhurun görüşünü naklederken bu hususu açıkça belirtmiştir.¹³⁰ Ömer Nasuhi Bilmen de dâru'l-İslam'ı tarif ederken tarifinin içine aynı hususu eklemiştir.¹³¹ Hayreddin Karaman da bu hususu net olarak belirtmiştir.¹³²

Bizim kanaatimize göre de bir belde halkı müslüman olur, idareleri kendilerine ait olursa buranın dâru'l-İslam olması hususunda şüphe yoktur. Ancak ilk dönem müçtehitlerin, hatta son 200 yıla kadar İslam âlimlerinin, halkının çoğunluğunun müslüman olduğu ve hâkim konumda buldukları bir ülkede İslam ahkâmının uygulanmamasını düşünmedikleri kanaatindeyiz.

İslam ahkâmı denildiğinde ekseriya iki şahadet, beş vakit namaz, Cuma ve bayram namazları, ezan ve diğer İslam şairi ifade edilmiştir. Küfür ahkâmı denilince de küfür söz ve davranışlarının açıktan işlenmesi, ibadet yerlerinin rahatça yapılması ve küfür alameti kabul edilen şeylerin serbestçe ortaya konabilmesi üzerinde durulmuştur.

¹³⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, 1/266.

¹³¹ Bilmen, *İstilahatı Fikhiyye*, III, 369.

¹³² Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İrfan Yay., İstanbul, 1978, I, 60.

Moğol istilası sırasındaki İslam ülkelerinin durumu bahis konusu yapıldığında buralarda ezan açıktan okunduğu, namaz kılındığı, İslamî eğitim sürdüğü için dâru'l-harbe dönüşmedikleri ifade edilmiştir. Hâkim güç putperest Moğollar olduğu halde bu hüküm verilmiştir. Bu sebeple hâkim gücün müslümanların olduğu bir ülkeye dâru'l-harb denmesinin imkânı yoktur.

Dâru'l-harbin dâru'l-İslam'a dönüşmesi hususunda netlik olduğu halde, (hâkimiyet kâfirlerden müslümanlara geçince dâru'l-harb dâru'l-İslam'a dönüşmektedir) dâru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüşmesi hususunda netlik yoktur.

Ebu Yusuf, Muhammed ve Hanbelîler önceki içtihatları ile tutarlı bir şekilde küfür ahkâmı uygulanmaya başlayan yerin dâru'l-harbe dönüşeceğini ifade etmişlerdir. Ebu Hanife ise üç şart saymıştır. Mâlikîlerden Desukî ile bazı Şâfiî âlimleri ise müslümanların İslam'ın şiarlarından bazılarının yerine getirebildikleri ve emniyet içinde yaşadıkları yerlerin mücerret küffar istilasıyla dâru'l-harbe dönüşmeyeceğini söylemişlerdir.

Bu içtihatlar birbirinden farklı olsa da ortak noktaları yine hâkimiyettir. Ebu Hanife ile Desukî ve bazı Şâfiî âlimleri İslam ahkâmından bazı hükümler bulunduğu müddetçe orada İslam hâkimiyetinin bir kısmının devam ettiği, küfrün hâkimiyetinin tam yerleşemediği, “*İslam (daima) üstündür ona üstün olunmaz*”¹³³ hadisi gereğince İslam hâkimiyeti tarafının tercih edilmesi kanaatinde olmuşlardır.

Bu hususta en aykırı olan içtihat, Şâfiî ve Şâfiî ulemasının çoğunluğunun içtihadıdır. Onlara göre bir kere dâru'l-İslam olan bir yer bir daha dâru'l-harb olmamaktadır. Şâfiî âlimlerin açıklamalarından anlaşıldığı üzere bu içtihadın iki temel mantığı vardır:

1- Eğer İslam beldelerini ele geçiren kâfirlerin üstünlüğü kabul edilirse -ki dâru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüştüğünü kabul edersek böyle bir durum ortaya çıkar- “*İslam (daima) üstündür ona üstün olunmaz*” hadisine zıt bir durum ortaya çıkmış olur. Küfrün üstünlüğü ise kabul edilemez.

2- Eğer bu dönüşüm kabul edilirse müslümanlara ait olan arazilerin kâfirlere geçtiğini kabul etmek gerekir. Bu ise mümkün değildir. Çünkü yine hadise göre müslümanın

¹³³ **Buhârî**, K. Cenaiz, 79. Bab, bab başlığında; **Sofuoğlu**, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, III, 1274; *Sünen-i Darekutnî*, Babu Mihr, H. No: 3663; **Zeylaî**, *Nasbu'r-Raye*, III, 213.

malına haksız bir yolla sahip olunamaz. Kâfirlerin istilasına onlara müslümanların mallarına sahip olma hakkı vermez.¹³⁴

Özetlemek gerekirse İslam uleması ülkelerin taksiminde asıl olarak hâkimiyeti esas almışlardır. Hâkimiyetin müslümanlarda olduğu yerlere dâru'l-İslam hükmünü, hâkimiyetin kâfirlerde olduğu yerlere ise dâru'l-harb hükmünü vermişlerdir. Dâru'l-İslam olmuş bir beldenin bu hükmü kaybetmesinde ise farklı kriterler ileri sürülmüştür. Şâfiî haricindeki âlimlerin içtihatları yine hâkimiyet noktasına çıkmaktadır.

Dünyayı böyle iki kısma ayırmaktan maksat birinci kısmın (dâru'l-İslam'ın) müslümanlar için bir emniyet ve sulh ülkesi olduğunu, ikincisinde(dâru'l-harb) de mal ve can emniyetinin bulunmadığını ifade etmek; her iki kısımda müslümanlar için câri olacak ahkâmı anlatmaktır.¹³⁵

---

¹³⁴ Bu iki husus dışında zamanımızda bazı kimseler tarafından, Şâfiî'nin bu içtihadı ile müslümanların cihad arzusunu diri tutmak istediği, müslümanların ellerinden çıkan beldelerin tekrar alınmasını teşvik ettiği fikri dile getirilmiştir. Biz araştırmalarımızda buna delil olabilecek bir husus bulamadık.

¹³⁵ **Karaman**, *Mukayeseli*, I, 61.

İKİNCİ BÖLÜM

DÂRU'L-HARBDE FIKHÎ HÜKÜMLERİN UYGULANMA PROBLEMİ

2.1. DÂRUL'-HARBDE UYGULANMAYAN HÜKÜMLER

Bu bölümde dâru'l-İslam'da uygulandığı halde dâru'l-harbde uygulanmayan hükümleri ele alacağız. Dâru'l-harbin dâru'l-İslam gibi olmadığı, dâru'l-İslam'da uygulaması zaruri olan bazı hususların dâru'l-harbde uygulanamayacağı bütün mezhepler tarafından kabul edilmiştir. İki ülke arasındaki hukuk farklılığını anlatmak üzere de ihtilafu'd-dâreyn(iki ülkenin farklılığı) başlığı seçilmiştir. Her ne kadar ülke farklılığının bazı hükümlerin uygulanmasına etkisi olduğu tüm mezhepler tarafından kabul edilse de dâru'l-harbde işlenen bir kısım suçlara dâru'l-İslam'a geldiğinde ceza terettüp edip etmemesi hususunda Hanefî mezhebi ile diğer mezhepler arasında ihtilaf vardır.

Hanefilerden Ebu Hanife ve Muhammed, dâru'l-harbde işlenen suçlara, suçları işleyenler dâru'l-İslam'a geldiklerinde de ceza uygulanamayacağı görüşündedirler. Diğer mezhep imamları ve Hanefilerden Ebu Yusuf, dâru'l-harbde işlenen suçların dâru'l-İslam'da ispatlandığı zaman cezalandırılacağı kanaatindedir.

Burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir: İslam hukukuna göre ceza gerektiren bir suçun nerede işlenirse işlensin, haram olması ve bunun ahirette cezası olması hükmünde bir ihtilaf yoktur. İhtilaf, bu suça dünyada verilecek ceza ile alakalıdır.

2.1.1 UYGULAMASI TERK EDİLEN HÜKÜMLER

Dâru'l-İslam'da uygulandığı halde dâru'l-harbde uygulaması terk edilen hükümleri ana başlıklar halinde ceza hukuku, borçlar hukuku ve aile hukuku olarak üçe ayırabiliriz. Ceza hukukunu da hadler ve ta'zir cezaları olarak; borçlar hukukunu şهادet ve mâlî ilişkiler; aile hukukunu da evlilik, nafaka, mîras ve vasiyet olarak alt bölümlere ayırabiliriz.

2.1.1.1 Ceza hukukunda (hadler ve diğer cezalar)

Ceza hukuku, cezalandırılan cürümlerden ve cezaların şekil ve miktarından bahseden bir hukuktur. Yasak fiili işleme yönünden ferdin devletle münasebetini tesbit eder.¹³⁶ Cürüm ise, şeriatın yasakladığı, Allah Teâlâ'nın had ve ta'zir cezaları ile insanları işlemekten alıkoyduğu fiillerdir.¹³⁷

Ceza hukuku, cemiyetin intizam ve sükûnunu temin zımında, işlenmesi veya işlenmemesi lazım gelen fiillerle, yani suçlarla bunların önüne geçecek vasıta ve tedbirleri, işleyenler hakkında tertip ve tatbik edilecek müeyyideleri ve bu hususlarda salahiyyetli makam ve mahkemelerce takibi iktiza eden usûl ve kaideler ile müeyyidelerin tatbik şekillerini mütalaa eder.¹³⁸ Fıkıh kitaplarının ukubat umumi başlığı altında veya “el-cinayat, kısas, cirah, ed-diyat...” gibi hususi başlıklar altında incelenir.

İslam ceza hukukunda suç ve cezalar iki bölüme ayrılır:

a) Cezaları kesin olarak tayin ve tahdit edilmiş suçlar. Bunların bir kısmına hudud(hadler), bir kısmına da kısas ve diyet denir.

¹³⁶ Zeydan, Abdülkerim, *İslam Hukukuna Giriş*, (terc. Ali Şafak) Kayıhan Yay, İst. 1985, s. 585.

¹³⁷ Mâverdî, *el-Ahkâm*, s. 285

¹³⁸ Karaman, *Mukayeseli*, I, 122

b) İçinde yaşadıkları zaman ve zeminin şartlarına göre ceza takdiri devlete ve hâkimlere bırakılan suçlar. Bunların cezasına da ta'zir denir.¹³⁹

2.1.1.1.1 Hadler

İslam Hukuk terimi olarak “had” Allah hakkı olarak veya toplumun menfaati için konulmuş, yerine getirilmesi gerekli bulunan sınırlı ve belli cezadır.¹⁴⁰ Bu cezalar, zararı hem kendisine hem de başkalarına dokunan bir takım kötü iş ve eylemlerden insanları menettiği için “had” adını almışlardır.¹⁴¹ Kelimenin fıkıh ilminde kazandığı terim anlamı, kısmen “hududullah” tabirinin Kur’an’da geniş bir muhteva ile kullanılmış olmasının, büyük ölçüde de had kelimesinin hadislerde oldukça belirginleşen ıstılahî kullanımının sonucudur.¹⁴²

Fakihlerin çoğunluğuna göre “had”, Allah hakkı olarak öngörülen bir cezadır. Bu sebeple bunları kimse affetme yetkisine sahip değildir.¹⁴³ Cezası Allah tarafından belirlendiği halde, fakihlerin çoğunluğu kisası had cezaları arasında saymamış onu ayrı bir başlık halinde almıştır. Çünkü kisas kul haklarından kabul edilmiştir.¹⁴⁴ Haddi, “Allah Teâlâ tarafından takdir edilmiş her ceza” için kullanan fakihler de vardır. O zaman kisas ve diyet de had cezaları içine girmektedir.¹⁴⁵

İşlediği suçlar itibariyle kendisine sırf kul hakkı olan cezalarla Allah hakkı olan cezalar uygulanması gereken kişilere, önce kul hakkı olan cezalar uygulanır. Serahsî, zina ettiğini, hırsızlık yaptığını, şarap içtiğini, iffetli birine zina isnadında bulunduğunu ve bir adamın gözünü çıkardığını ikrar eden birisine önce kisas uygulanacağını, çünkü bunun sırf kul hakkı olduğunu, kul haklarının da kişinin zarar görme ihtimali sebebiyle önce yerine getirilmesi gerektiğini, Allah Teâlâ’nın ise zarar görmekten münezzeh olduğunu ifade etmektedir. Bundan sonra içinde kul hakkı da bulunduğu için kazf haddinin uygulanacağını; kazf haddinden sonra ayetle sabit oldukları için zina veya

¹³⁹ Karaman, *Mukayeseli*, I, 123

¹⁴⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 236.

¹⁴¹ İsbahânî, Ragıp, *Müfredat*, 157.

¹⁴² Bardakoğlu, Ali, “Had”, DİA, XIII, 547.

¹⁴³ Kâsânî, *Bedâi’*, VII, 55.

¹⁴⁴ Serahsî, *Mebcut*, IX, 36.

¹⁴⁵ Mâverdî, *el-Ahkâm*, 290; İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, V, 210.

hırsızlık haddinden hâkimin dilediğini uygulayabileceğini, hadisle sabit olduğu için en son şarap haddinin uygulanacağını; ancak zina haddi sebebiyle recm cezası uygulanacaksa hırsızlık ve şarap haddinin uygulanmayacağını söylemektedir.¹⁴⁶

Hadler, Allah hakkı dolayısıyla âmme menfaati ile alâkalıdır. Bu sebeple bu cezaların uygulanmasında af söz konusu olmadığı gibi, mağdurun şikâyetinde bulunması da her zaman gerekli değildir. Ancak had vurulabilmesi için suçun isbat edilebilmesi şarttır. En ufak bir şüphe haddi düşürür. Çünkü Peygamber efendimiz:

*“Şüpheli durumlarda hadleri uygulamayınız”*¹⁴⁷

*“Gücünüz yettiği ölçüde, müslümanlardan hadleri (cezaları) kaldırın. Şayet müslüman için bir çıkış yolu bulursanız onu tatbik edin. Zira imamın (hâkimin) affetmekte hata etmesi, ceza vermekte hata etmesinden daha hayırlıdır.”*¹⁴⁸ buyurmuştur.

Bu sebeple fukaha had gerektiren suçların sabit olabilmesi için olabildiğince objektif kriterler getirmişler, şüphe oluşturacak hususları tek tek sayma yoluna gitmişlerdir.

Hanefilere göre haddin icrası günahtan temizleyici değildir. Günahtan temizleyici olan tevbedir.¹⁴⁹ Had cezalarını ya veliyyü'l-emr yani devlet başkanı ya da onun naibi yerine getirebilir. Başkaları bu işi yapamaz.¹⁵⁰

Had cezalarının tamamı beyyine veya ikrar ile sabit olur. Beyyine ve ikrarın kabul edilmesi için de çeşitli şartlar vardır. Hadlerin beyyine ile sabit olması için gerekli olan şartlar şunlardır:

- 1- Şahitlerin akıllı, bâliğ ve erkek olması.
- 2- Suçu bizzat gören kişilerin şahitlik etmesi. Şahitlik üzerine şahitlik, hâkimin diğer hâkime gönderdiği yazı ile had uygulanamaz.¹⁵¹

İkrar eden kişi için gereken şartlar da şunlardır:

- 1- Akıllı ve bâliğ olması.

¹⁴⁶ **Serahsî**, *Mebcut*, IX, 101.

¹⁴⁷ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübra*, VIII, 31, H.No: 15700; **Serahsî**, *Mebcut*, IX, 38

¹⁴⁸ **Tirmizî**, *Hudud*, 2; **Abdurrezzak**, *Musannef*, el-Mektebü'l-İslamî, Beyrut, 1403, X, 166, H.No 18698; **Hâkim**, *Müstedrek*, el-Mektebetü's-Şâmîle, XIX, 41, H. No:8276.

¹⁴⁹ **İbn Abidin**, VIII, 161.

¹⁵⁰ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 57; **Bilmen**, *Istılâhâtü Fıkhiyye*, III, 188

¹⁵¹ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 46.

2- Dilsiz olmaması.¹⁵²

Bütün hadlerde kişinin ikrarından, şahitlerin şahadetlerinden dönmesi haddi düşürür.¹⁵³

Had cezasının uygulandığı suçlar şunlardır:

1- Zina,

2- Sarhoşluk veren içki kullanmak

3- Hırsızlık,

4- Yol kesmek (hırabe) veya eşkıyalık,

5- Kazf (iffete iftira).¹⁵⁴

Bu suçlardan, zina, hırsızlık, yol kesme ve kazf haddi Kur'an'da geçtiği için bunların haddi gerektiren suçlar olmasında fukahanın ittifakı vardır. Şarap (içki) içme haddi sünnetle tesbit edilmiştir. İçki içenlere, Hz. Peygamber ve Ebubekir (r.a) zamanında 40, Ömer (r.a) zamanında 80 değnek vurulması bu cezanın bazı âlimlerce ta'zir cezası olarak isimlendirmesine yol açmışsa da cumhur tarafından haddi gerektiren suçlara dâhil edilmiştir. Bağy için Hanefî mezhebi dışındaki üç Sünnî mezhep had cezası öngörürken, Hanefiler, bağyi olağanüstü durum ve savaş hukuku içinde değerlendirmişlerdir.¹⁵⁵ Hanefiler dışındaki mezheplerde irtidat suçu had ceza gerektiren suçların arasında sayılırken,¹⁵⁶ Hanefî kitaplarında Kitabu'l-Hudud başlığı altında irtidat suçu işlenmemiştir. Genellikle Kitabu's-Siyer'in içinde bir bab başlığı olarak ve ekseriya bâğîlerden hemen önce işlemişlerdir.¹⁵⁷

a) Zina Haddi¹⁵⁸:

¹⁵² **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 49.

¹⁵³ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 61, 62.

¹⁵⁴ İbn Abidin, hadleri altı tane olarak saymış, şarap haddi ile diğer müskiratın haddini ayrı başlıklarda saymıştır. Bkz. **İbn Abidin**, VIII, 161.

¹⁵⁵ **Bardakoğlu**, "*Had*", DİA, XIV, 548-549; **Desûkî**, *Haşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-Kebir*, el-Mektebetü's-Şâmile, XVIII, 277.

¹⁵⁶ **Desûkî**, *Haşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-Kebir*, XVIII, 277. Burada had cezası olarak 7 madde saymıştır.

¹⁵⁷ Bkz. **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 134; **İbn Abidin**, IX, 5; **Serahsî**, *Mebsut*, X, 98; **İbnü'l-Hümmam**, *Fethu'l-Kadir*, VI, 68; **Mavsılî**, *el-İhtiyar*, IV, 145.

¹⁵⁸ **İbn Abidin**, VIII, 164-166 ve 193-218; **Bilmen**, *Istılâhâtı Fıkhiyye*, III, 201-208;

Haddi gerektiren zina şöyle tarif edilmiştir:

Erkeğin zinası, evlilik, şüphe ve mülkiyet gibi bir bağ bulunmadan hayatta olan bir kadın ile önden cinsî münasebette bulunmaktır. Kadının zinası ise burada tarif edilen hususa gönül rızasıyla imkân vermesidir.¹⁵⁹

Hanefilere göre zina haddinin uygulanabilmesi için zinanın dâru'l-adlde olması şarttır.¹⁶⁰ Dâru'l-harbde veya dâru'l-bağyde işlenen zina suçuna orada ceza verilemediği gibi zina eden kişi dâru'l-İslam'a geldiğinde de ceza verilemez. Çünkü suç İslam Devlet başkanının velayetinin ulaştığı yerlerin dışında olmuştur.¹⁶¹

Ebu Hanife ve Muhammed'e göre, dâru'l-İslam'da gayrı meşrû ilişkide bulunan gayrimüslimin zimmet akdi yapmış olması gerekir. Müste'mene had uygulanmaz. Ebu Yusuf'a göre müste'mene de had uygulanır.¹⁶² Şâfîlerde tercih edilen kavle göre müste'mene had uygulanmaz.¹⁶³

Ebu Hanife ve Muhammed'e göre halis Allah hakkı kabul edilen zina, hırsızlık ve yol kesme hadleri ile içki haddi müste'mene uygulanmaz. Ebu Yusuf'a göre ise içki haddi uygulanmaz ama diğerleri uygulanır. Müste'mene kazf haddi ile kısasın uygulanacağında ittifak vardır.

Ebu Yusuf müste'meni zimmî gibi kabul etmiştir. Müste'men bizim ülkemizde bulunduğu müddetçe zimmî gibi bizim ahkâmımızı iltizam etmiştir. Nasıl müste'mene, kısas ve kazf haddi uygulanıyor, faizden men ediliyor, müslüman köle ve mushaf satın alması engelleniyorsa bu hadlerin de uygulanması gerekir. Çünkü bu hadler daru'l-İslam'ı korumak için konulmuştur. Eğer bu hadler müste'mene uygulanmazsa bu durum

¹⁵⁹ **Karaman**, *Mukayeseli*, I, 127; **İbn Abidin**, VIII, 165; **Şirbinî**, Hatib, *Muğni'l-Muhtac ilâ Ma'rifeti Elfâzi'l-Minhac*, el-Mektebetü's-Şâmile, XVI, 355-356.

¹⁶⁰ **Serahsî**, *Mebcut*, IX, 38.

¹⁶¹ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 34; **Serahsî**, *Mebcut*, IX, 99-100.

¹⁶² **Serahsî**, *Mebcut*, IX, 55-56.

¹⁶³ Ensârî, Ebû Yahya Zekeriya, *Esne'l-Metâlib Şerhu Ravzi't-Tâlib*, el-Mektebetü's-Şâmile, XIX, 470. Serahsî, Şafîi'nin de müste'mene had uygulanacağı görüşünde olduğunu söylemektedir. Ancak Hatib Şirbinî sirkat haddini incelerken, müste'mene muahad demekte ve bunlar için üç kavl olduğu söylemektedir: 1- Dâru'l-İslam'a emanla giren harbinin eğer eman şartları içerisinde el kesmeyi de kabul ederse, hırsızlık yaptığında eli kesilir yoksa eli kesilemez 2- Zimmî gibi kabul edilir ve had uygulanır. 3- Harbiye benzediği için had uygulanmaz. Cumhurun görüşünün üçüncü görüş olduğunu ifade etmektedir. (**Şirbinî**, *Muğni'l-Muhtac*, XVII, 30.) Zina haddini işlerken bazıları bu hükme atıfta bulunmakta ama esas itibariyle müste'mene zina haddinin uygulanmayacağını söylemektedirler. Çünkü zina haddi Allah haklarından. Bkz. **İbn Hacer Heytemî**, *Tuhfetü'l-Muhtac fi Şerhi'l-Minhac*, el-Mektebetü's-Şâmile, XXIX, 54-55; **Mâverdî**, *el-Hâvi'l-Kebir*, el-Mektebetü's-Şâmile, XIII, 535 ve 700-705.

müslümanların hafife alınmasına yol açar. Müste'mene eman, müslümanlar hafife alınsın diye verilmemiştir.¹⁶⁴

Buna karşılık Serahsî bizim hüccetlerimiz diyerek şunları yazmıştır:

Allah Teâlâ, **“eğer müşriklerden biri, sana sığınmak isterse, ona güven ver ki, Allah'ın kelamını işitsin; sonra da güven içinde bulunacağı yerine kadar onu ulaştır.”** (Tevbe 9/6) buyurmuştur. Bu nassa göre müste'meni güven içinde bulunacağı yere kadar ulaştırmak Allah hakkı olarak müslümanlara vaciptir. Eğer müste'mene had uygulanırsa bu hak yerine getirilmeyecektir. Buna göre Allah hakkı olan cezaların müste'mene uygulanmaması gerekir. Bunun manası şudur: Müste'men, Allah hakkı olan hususlardan bir şeyi iltizam etmiş değildir. O bizle ticarî muamelede bulunup tekrar ülkesine dönmek niyetiyle dâru'l-İslam'a gelmiştir. Dikkat edilirse, müste'menin dâru'l-harbe dönmesi engellenmez. Eğer Allah hakkı olan hususları iltizam ettiği kabul edilseydi zimmî gibi onun da dâru'l-harbe gitmesi engellenmeliydi. Kısas sırf kul hakkı olduğu için yerine getirilir. Kazfte ise kul hakkı da vardır. Müste'menin müslüman bir köle alması, müslümanları aşağılama manası taşıdığı için; mushaf alması ise müslümanları hafife alma olduğu için engellenir.¹⁶⁵

b) Kazf Haddi

Kazf, fıkıh ıstılahında: “Muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek.”¹⁶⁶ şeklinde tarif edilir. Kazf suçunun üç ana unsuru vardır: Zina isnadı, isnat edilen kimsenin muhsan olması ve isnadın kasıtlı yapılması.

Kazf haddinin uygulanması için kazf dâru'l-adl'de olmalıdır. Dâru'l-harbde veya dâru'l-bağyde vuku bulan kazften dolayı had uygulanmaz. Ehl-i bağyden veya ehl-i harpten birisi, kendi askerlerinin arasında iken dâru'l-adlden birine kazfte bulursa had uygulanmaz. Aynı şekilde harbîlerin ve bâğîlerin kendi ülkelerinde birbirlerine yaptıkları kazf de dâru'l-İslam'da cezalandırılmaz. Çünkü dâru'l-adldeki yöneticilerin onlar üzerinde velayeti yoktur.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Serahsî, *Mebcut*, IX, 56.

¹⁶⁵ Serahsî, *Mebcut*, IX, 56.

¹⁶⁶ Aktan, Hamza, “Kazf”, *DİA*, XXV, 148; Buna yakın bir tarif için bkz. İbn Abidin, VIII, 245

¹⁶⁷ Serahsî, *Mebcut*, IX, 119; Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 45.

Ebu Hanife ilk görüşünde, kazfde Allah hakkı galip olduğu için dâru'l-İslam'a emanla giren bir harbîye kazf haddi uygulanmayacağını söylemiş, sonraki görüşünde ise kul hakkı tarafı da olduğu ve müste'men kul hakkı olan hususları iltizam ettiği için kazf haddinin uygulanacağını söylemiştir.¹⁶⁸

c) Hırsızlık(serikat) Haddi

Hırsızlık (serikat), başkasının malını gizlice alma, çalma manasıdır. Bu mana hukuk dilindeki terim anlamı ile hemen hemen aynıdır. Hukukî bir terim olarak hırsızlık eylemi, "başkasına ait bir malın mülk edinme kastıyla muhafaza edildiği yerden gizlice alınması" şeklinde tanımlanır ve suçun tanımında ana unsur malın gizlice alınmasıdır.¹⁶⁹ Hırsızlığa sirkat-i suğra (küçük hırsızlık) da denir. Sirkat-i kübra ise yol kesiciliğe denir.¹⁷⁰

Hırsızlık cezasının uygulanabilmesi için, çalınan mal her yönden tecavüzdten korunmuş bir mal olmalıdır. Buna göre dâru'l-harbde bir harbînin malını çalmak haddi gerektirmediği gibi, dâru'l-İslam'da bir müste'menin malını çalmak da haddi gerektirmez.¹⁷¹ Tabii bu Hanefîlerin ve tercih ettikleri kavle göre Şâfiîlerin görüşüdür.¹⁷² Diğer mezheplere göre bu durumda had gerekir.¹⁷³ Yine dâru'l-adlden birisi dâru'l-bağyden mal çalsa ya da tersi olsa had uygulanmaz.¹⁷⁴

Ebu Hanife ve Muhammed'e göre hırsız, harbî müste'men olursa had uygulanmaz, mal tazmin ettirilir. Ebu Yusuf'a göre ise had uygulanır ve hırsız müste'menin eli kesilir ama çaldığı mal tazmin ettirilmez.¹⁷⁵

Hırsızlığın dâru'l-adl'de yapılmış olması da had uygulaması için şarttır. Bir müslüman, dâru'l-harb veya dâru'l-bağyde hırsızlık yapsa had cezası uygulanmaz. Çünkü dâru'l-adl dışında, devlet başkanı için velâyet yetkisi yoktur. Dâru'l-İslam ehli olan tüccarlar veya esirler dâru'l-harbde birbirlerinden hırsızlık yapsalar, dâru'l-İslam'a gelince de

¹⁶⁸ Serahsî, *Mebcut*, IX, 119.

¹⁶⁹ Bardakoğlu, "Hırsızlık", DİA, XVII, 385.

¹⁷⁰ Serahsî, *Mebcut*, IX, 133; Kâsânî, *Bedâi'*, 7/65; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, V, 354-355; Bilmen, *Istilahatı Fikhiyye*, III, 261.

¹⁷¹ Serahsî, *Mebcut*, IX, 181.

¹⁷² Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, XVII, 29-30.

¹⁷³ İbn Kudame, *eş-Şerhu'l-Kebir*, X, 276.

¹⁷⁴ Serahsî, *Mebcut*, IX, 181-182.

¹⁷⁵ Serahsî, *Mebcut*, IX, 178; İbn Kudame, *eş-Şerhu'l-Kebir*, el-Mektebetü's-Şâmile, X, 276.

yakalansalar, bunların eli kesilmez. Aynı şekilde bâği askerlerin arasında bulunan ehli adlden tüccar veya esirler birbirlerinden bir şey çalsalar da sonra dâru'l-adle gelince yakalansalar yine had uygulanmaz. Bu hususta orası dâru'l-harbe benzer. Kendi arkadaşlarından mal çalan bâğîlerden birisi meşru yönetime sığınsa yine had uygulanmaz. Bu sayılanların hepsinde illet, müslümanların meşru emirinin dâru'l-harb ve dâru'l-adlede velayetinin bulunmamasıdır.¹⁷⁶

Bâğî askerlerin arasına gizlice girip de onların malını çalan ehli adlden birisine ve ehli adlin malını çalan bâğiye de hırsızlık haddi uygulanmaz. Bunun illeti ise ülke farklılığı, meşru emirin velayet hakkının olmaması değil, şüphe bulunmasıdır. Çünkü her iki taraf da kendilerince geçerli bir delile dayanarak karşı tarafın malını almayı mubah görmektedir.¹⁷⁷

Hırsızlık haddinin düşmesi tazmin sorumluluğunu kaldırmamaktadır.

d) Yol Kesme Haddi¹⁷⁸

Yol kesicilik, dâru'l-İslam'da müslümanların veya zimmîlerin mallarını ellerinden zorla ve açıktan almak, onların canlarına kastetmek ve halkı korkuya düşürmek için bir takım kimselerin veya güç kuvvet sahibi bir kişinin yolları tutmasına denir. Yol kesmeye "hırâbe" de denmektedir.

Yolcuların mallarını gizlice aşırıp kaçan kimse yol kesici sayılmaz. Çünkü bu gibi kimseler bir güce sahip olmayan çapulcudurlar. Bunlara hırsızlık hükümleri uygulanır.

Yol kesicilik suçunun gerçekleşmesi için birden çok kimsenin bulunması şart değildir. Güç kuvvet sahibi bir kişi de bu suçu işleyebilir. Diğer yandan yol kesmenin silâh kullanılarak yapılması da şart değildir. Bu konuda silâh ile sopa, taş ve benzerleri eşittir. Suça doğrudan katılanlarla yardım, destek, haberleşme, taşıma gibi dolaylı yoldan

¹⁷⁶ Bu bölüm için bkz. **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 80-81

¹⁷⁷ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 80.

¹⁷⁸ Bu bölüm için bkz. **Döndüren** Hamdi, "Yol Kesicilik", Şâmil İslam Ansiklopedisi VI, 406-409; **Bilmen**, *İstilahatı*, III, 288-304; **İbn Abidin**, VIII, 360-368.

katılanlar birdir. Çünkü yol kesme bunların hepsinin ortak güç ve gayretleriyle gerçekleşmiş olur.¹⁷⁹

Yol kesme haddinin uygulanabilmesi için yol kesicinin müslüman veya zimmî olması şarttır. Bu yüzden dâru'l-İslâm'da bulunan müste'menlerin (pasaportlu yabancı) yol kesicilik suçunu işlemeleri halinde had cezası gerekmez. Ancak soygunda elde ettikleri mallar sahiplerine geri verilir, öldürme varsa kendileri de kısas olarak öldürülür. Başka bir görüşe göre müste'men yol kesicilere de had cezası uygulanır.¹⁸⁰

Yolu kesilen kimselerin de müslüman veya zimmî olmaları şarttır. Yolu kesilenler pasaportlu yabancı (müste'men) olursa, suçlulara had cezası uygulanmaz. Ancak gaspedilen malları geri verilir; eğer öldürme olmuşsa diyet verilmekle yetinilir, ayrıca yol kesicilere ta'zîr cezası uygulanır. Pasaportlu yabancılar temelde harbî sayılır, çünkü onlar dâru'l-harb halkından olup mallarının dokunulmazlığında şüphe vardır. Ancak kendilerine verilen "emân" sebebiyle İslâm ülkesi sınırları içinde mal, can ve ırz güvenliğine kavuşmuş olurlar.¹⁸¹ Yolu kesilenler içinde müste'men bulunsa, bu durum had uygulanmasına engel olmaz Ancak kafileden sadece müste'men öldürülse veya malı alınsa had uygulanmaz.¹⁸²

Yol kesme haddinin uygulanabilmesi için yol kesmenin İslâm ülkesinde işlenmesi de şarttır.¹⁸³ Suç dâru'l-harbde işlenirse had gerekmez. Çünkü dâru'l-İslâm'daki idarenin velâyeti orasını kapsamına almaz ve haddi uygulamaya güç yetiremez.¹⁸⁴

e) İçki haddi¹⁸⁵

Hanefiler ayet ve hadislerde geçen "hamr" kelimesini taze üzüm suyundan elde edilen şarap olarak değerlendirdikleri için içki haddi başlığıyla verdiğimiz haddi, hamr/şarap haddi ve sarhoşluk haddi olarak ikiye ayırmışlardır. İkisinin cezası da aynıdır ancak

¹⁷⁹ Şirbinî, Hatib, *Muğni'l-Muhtac*, XVII, 61, 75.

¹⁸⁰ Serahsî, *Mebcut*, IX, 195.

¹⁸¹ Serahsî, *Mebcut*, IX, 205.

¹⁸² İbn Abidin, VIII, 363.

¹⁸³ İbn Abidin, VIII, 363.

¹⁸⁴ Serahsî, *Mebcut*, IX, 204; Kâsânî, *Bedâi*, VII, 92.

¹⁸⁵ Bu bölüm için bkz. İbn Abidin, VIII, 230-244; Bilmen, *İstulâhâtü Fıkhiyye*, III, 250-260; Baktır, Mustafa, "İçki", DİA, XXI, 458-462.

hangi miktarına had vurulacağı ve şarabın haramlığını inkâr ile diğer sarhoşluk veren şeylerin haramlığını inkârın hükmünü ayırmışlardır.

Hamr haddi, kişinin kendi iradesiyle, az veya çok miktarda şarabı içmesi neticesinde uygulanacak cezaya denir. İçilen şarabın sarhoşluk verip vermemesinin önemi yoktur.

Sekr/sarhoşluk haddi ise kişinin iradesiyle şaraptan başka bir sıvı müskirat yoluyla sarhoş olması sebebiyle uygulanan cezadır.¹⁸⁶

Afyon, esrar, haşhaş vb. katı sarhoş edici şeyleri kullanmak da haramdır. Ancak bunlara had cezası değil ta'zir uygulanır.

Şarap içene veya diğer sarhoşluk verici içkilerden biriyle sarhoş olan kişiye had uygulanabilmesi için o kişinin müslüman olması gerektiği gibi içkinin dâru'l-adlde içilmesi gerekir. Harbî, müste'men ve zimmî hakkında içki haddi uygulanmadığı¹⁸⁷ gibi, dâru'l-harb ve dâru'l-bağyde içilen müskirat için de had gerekmez.

2.1.1.1.2 Kıyas¹⁸⁸

Sözlükte, “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” manalarında masdar olan kıyas, isim olarak, “mutlak eşitlik, bir şeyin iki tarafının birbirine denk olması; işlenen fiile ona denk bir fiille mukabele edilmesi” anlamlarına gelir. Hukukta kıyas, kasten işlenen adam öldürme veya müessir fiil (yaralama) suçunun fâilinin, işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılmasını ifade eder.¹⁸⁹

Bir İslâm hukuku terimi olarak kıyas; ferdin hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, âyet ve hadislerde miktarı belirlenen ve suçlunun bedenine yönelik bulunan cezayı ifade eder.

Kıyas cezasını gerektiren suçlar; kasten adam öldürme ile bazı kasten yaralama ve sakat bırakma eylemlerini kapsamına alır.

¹⁸⁶ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 39.

¹⁸⁷ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 39-40.

¹⁸⁸ Bu bölüm için bkz. **Döndüren**, “*Kıyas*”, Şâmil İA, III, 360-362; **Bilmen**, *Istılâhâtı Fıkhiyye*, III, 27-184; **Dağcı**, Şâmil, “*Kıyas*”, DİA, XXV, 488-495.

¹⁸⁹ **Dağcı**, “*Kıyas*”, DİA, XXV, 488.

Kasten adam öldürme fiilinden dolayı kısas uygulanabilmesi için¹⁹⁰ öldürülen, kanı masum olan biri olmalıdır. Bir müslüman veya zimmî, bir harbî veya mürtedi öldürecek olsalar kısas lazım gelmez. Zahirurrivayeye göre müste'meni öldürene de kısas yapılmaz. Aynı şekilde âdil ile bâğî arasında meydana gelen öldürme hadiselerinde de kısas uygulanmaz. Şâfiî'ye göre bâğî birisi âdili öldürürse kısas gerekir.¹⁹¹ Ancak Şâfiî uleması daha sonra öldürülmeyeceği görüşünü kabul etmiştir.¹⁹²

Erkek erkek karşılığında, erkek kadın karşılığında ve kadın erkek karşılığında öldürülür. Hür erkek köle karşılığında ve köle köle karşılığında öldürülür. Yine kâfir, müslüman karşılığında; müslüman, zimmî karşılığında ve zimmî, zimmî karşılığında kısasen öldürülür. Bir zimmî başka bir zimmîyi öldürse, öldüren daha sonra İslâm'a girse yine kısas uygulanır. Bu konuda görüş birliği vardır.

Müslüman veya zimmî, İslâm ülkesine (dâru'l-İslâm) emân'la girmiş bulunan bir harbî karşılığında öldürülmez. Zâhir rivayete göre, müste'men başka bir müste'men karşılığında öldürülmez. Bir müslüman, mürted bir erkek veya kadını öldürse, öldürene kısas uygulanmaz. Yine dâru'l-harbde emanla bulunan iki müslümandan biri diğerini öldürse, Hanefilere göre, kısas gerekmez. Müslüman, dâru'l-harbde, müslüman bir savaş esirini öldürse kısas gerekmez. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, öldürenin mal varlığından diyeti ödenir. Ebû Hanîfe'ye göre diyet de gerekmez. Şâfiî'ye göre müslüman zimmî karşılığında, hür köle karşılığında öldürülemez.¹⁹³ Şâfiî:

“Müslüman kâfire karşı öldürülmez”¹⁹⁴ hadisini umumî manada almış, Hanefiler ise hadiste geçen “kâfir”i harbî olarak yorumlamışlardır.¹⁹⁵

Büyük kimse çocuk karşılığında; sağlam insan, kör, topal felçli vb. hasta veya sakat kimse karşılığında öldürülür. Ölmek üzere bulunan kimseyi öldürene kısas uygulanır. Yaşamını sürdüremeyeceğini bilmesi de sonucu değiştirmez.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Bu bölüm için bkz. **Bilmen**, *Istîlâhâtü Fıkhiyye*, III, 63-78

¹⁹¹ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 236.

¹⁹² **Nevevî**, *Ravdatü't-Talibin*, III, 439.

¹⁹³ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 237; **Şirbinî**, *Muğni'l-Muhtac*, XV, 205-206 ve 211-212.

¹⁹⁴ **Buhârî**, Cihad 171, Diyat 24, 31; **Tirmizî**, Diyat 16, 17; **İbn Mâce**, Diyat 21; **Nesaî**, Kasame 13.

¹⁹⁵ **Mavsîlî**, *el-İhtiyar*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, t.siz, V, 27; **el-Mâverdî**, *el-Hâvi'l-Kebir*, XII, 19-26 (Mâverdî zimmîye karşılık kafirin öldürülüp öldürülmemesi konusunu geniş olarak ele almıştır.)

¹⁹⁶ **Mavsîlî**, *el-İhtiyar*, V, 27

Dâru'l-harbde Hadlerin ve Kısasın Uygulanması

Dâru'l-harbde hadlerin uygulanıp uygulanmayacağı, dâru'l-harbde işlenen had veya kısas gerektiren suçların nasıl cezalandırılacağı hususunu incelerken iki noktadan incelemek gerekir.

1- Dâru'l-harbde iken cezanın uygulanması.

2- Dâru'l-İslam'a dönünce cezalandırma.

1- Dâru'l-harbde Ceza İnfazı

Dâru'l-harb, yerinde tarif edildiği üzere kâfirlerin hâkimiyetinde olan ve küfür hükümlerinin yürürlükte olduğu ülkedir. Bu sebeple emanlı veya emansız olarak dâru'l-harbe giren bir müslüman orada İslam ahkâmına göre suç teşkil eden bir fiil işlese, bu suçun, o kişi dâru'l-harbde iken İslam devleti tarafından cezalandırılması imkânı fiilen bulunmamaktadır. Dâru'l-harbde ceza infazı denildiğinde, bir ordu ile dâru'l-harbe giren müslümanların durumu kastedilmektedir. Böyle bir durumda hadler ve kısasın uygulanıp uygulanmayacağı hususunda fukahânın ihtilafı vardır.

Hanefilere göre bizzat devlet başkanının veya kendisinde had ve kısas ikame etme yetkisi olan bir eyalet valisinin komuta etmediği hiçbir askerî birlikte hadler ve kısas uygulanmaz. İster bu suç ordugâhın içinde ister dışında işlensin durum aynıdır. Ancak devlet başkanının veya amme velayeti olan bir valinin bizzat komuta ettiği bir orduda, ordugâh içerisinde işlenen suçlara ceza verilir.¹⁹⁷ Ordugâh dâru'l-İslam hükmünde kabul edilir. Çünkü devlet başkanı veya amme velayeti olan valinin cezaları uygulayacak gücü vardır. Suç ordugâhın dışında işlenmişse yine ceza uygulanmaz. Çünkü ordugâhın dışı dâru'l-harbtir. Gerek ordugâhın içinde gerek ordugâhın dışında işlenen suçlardan doğan kul hakları ise her halükârda tazmin ettirilir.¹⁹⁸

Ordugâh içinde işlenen suçlara ceza verme yetkisine haiz bir komutanın bu cezalandırması, o kişinin harbîlere iltihak etmesinden emin olma durumundadır.

¹⁹⁷ Serahsî, *Mebcut*, IX, 100.

¹⁹⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 132.

Hanbelî fakihlere göre dâru'l-harbde hareket halinde olan bir ordunun bir ferдинin gerek ordugâh içinde gerek ordugâh dışında işlediği suçlara, ordu dâru'l-harbde bulunduğu müddetçe ceza uygulanmaz. Ceza dâru'l-İslam'a tehir edilir. Bu husustaki delilleri biraz sonra aşağıda ayrıntı ile vereceğimiz Büsr b. Ebi Ertat, Ebu'd-Derda ve Alkame'den rivayet edilen hadisler ile Hz. Ömer'in ordu komutanına gönderdiği talimattır. Hanbelîler bu hususta sahabe icmâının olduğunu da ifade ederler.¹⁹⁹

Şâfiî'ye göre suçlara uygulanacak ceza hususunda dâru'l-harb ve dâru'l-İslam arasında fark yoktur. Dâru'l-harbde işlenen bir suç, cezaları uygulamaya yetkili olan şahsa getirilir ve bu kişi cezayı nerede olursa olsun uygular. Şâfiî, Hanefîlerin ve Hanbelîlerin delil kabul ettiği hadislerin sabit olmadığını söylemiştir. Hadleri uygulayacak kişinin eyalet valisi (Şam, Irak valileri gibi) olma şartını, “eğer böyle kabul edilirse dâru'l-İslam'da badiyede işlenen suçlara da ceza verilemez” diyerek reddetmiş; düşmana iltihak etme korkusu ile hadlerin uygulanmaması veya ertelenmesini de “düşmana iltihak eder korkusuyla hadleri uygulamayı terk eden kişinin dâru'l-harbe bitişik olan beldelerde de bunları terk etmesi gerekir” diyerek reddetmiştir.²⁰⁰

Mâlikîlere göre ordu gerek az olsun gerek çok olsun hadleri uygular. Dâru'l-İslam veya dâru'l-harb bu hususta fark etmez.²⁰¹ Mâlikîlerden İbn Yunus, ordunun büyük bir ordu olması şartını koymuştur. Diğer Mâlikî âlimler ise bu şartı koymamışlardır. Ama askerî birliğin küçük bir seriyye olması durumunda hadlerin uygulanamayacağı hususunda Mâlikî âlimlerin ittifakı vardır.²⁰²

Hem Şâfiîler hem Mâlikîler, Hanefî ve Hanbelîlerin dikkate aldığı, “hadlerin uygulanmasının mefsedete yol açma durumunu” dikkate almamışlardır. Şâfiî açıkça bunun dikkate alınmayacağını ifade ederken, Mâlikî kaynaklarında böyle bir açıklık yoktur.²⁰³

2- Dâru'l-harbde işlenen bir suça dâru'l-İslam'da ceza uygulama

¹⁹⁹ İbn Kudame, *eş-Şerhu'l-Kebir*, X, 147; İbn Müflih, *el-Mubdi' Şerhu'l-Mukni'*, el-Mektebetü'ş-Şâmîle, IX, 315-316.

²⁰⁰ Şafii, *el-Ümm*, Kitabu'ş-Şa'b, baskı yeri ve tarihi yok, VII, 322.

²⁰¹ Hıraşî, *Şerhu Muhtasari Halil*, XXIII, 170; Dımaşkî, Ebu Abdillâh Muhammed ibn Abdîrrahman, *Rahmetü'l-Ümme fî İhtilâfi'l-Eimme*, el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Mısır, t.siz, 278.

²⁰² Desukî, *Haşiye*, XVIII, 354.

²⁰³ Ahmet Özel: “Fakat bu mezheplere göre de bir mefsedetın vukuunda korkulursa (hadler) tehir edilir” (İslam Hukukunda Ülke, 176) diyorsa da ben iki mezhep kaynaklarında bunu tesbit edemedim.

Hanefîlere göre dâru'l-harbde müslümanların işlediği bir suçta İslam devleti ceza veremez. Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî âlimlere göre ise ceza hukukunun tatbikinde suçun dâru'l-İslam veya dâru'l-harbde işlenmesinin bir önemi yoktur. Beyyine veya ikrar ile hâkim önünde ispat edilen suçlar, nerede işlenirse işlensin ceza uygulanır.

Bu üç mezhep âlimlerine göre, had ve kısas gerektiren, zina, kazf, şarap içme, hırsızlık, katl gibi suçlar dâru'l-harbde bile işlense, suçlu dâru'l-İslam'a geldiğinde, ikrar veya şahitlik yoluyla suç hâkim huzurunda sabit olursa gereken ceza uygulanır.

Bu hukukçuların delilleri şunlardır:

1- Kısas ve hadlerle alakalı nasların genel hükümlü olması. Hadlerin uygulanmasını isteyen ayetler ve hadislerde herhangi bir şekilde ülke kaydı yoktur. Müslüman dünyanın neresinde olursa olsun hükümlerle muhataptır. Nasıl ki namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin yükümlülüğü dâru'l-harbde müslümanın üzerinden düşmüyorsa, suç olan fiillere terettüp eden cezalar da düşmez.

Bunun haricinde Şâfiîler şu delilleri de zikrederler:

2- Ubade b. es-Samit (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Allah Rasulü (sav) şöyle buyurdu: *“Hazarda ve seferde yakınlarınıza ve uzaklarına Allah'ın hadlerini uygulayın! Allah yolunda kınayanların kınamasına aldırmayın!”*²⁰⁴

Bu hadisin daha geniş bir rivayeti şöyledir:

“Yanında Ebu'd-Derda (r.a) olduğu halde Ubade b. es-Samit (r.a) şöyle rivayet etti: Rasulullah (sav)e bir ganimet devesi gönderilmişti. Namazını bitirince deveden kopmuş bir yün parçasını iki parmağının arasına aldı ve şöyle buyurdu: Dikkat edin, işte bu sizin ganimetlerinizdendir. Bunun ancak beşte biri benimdir. Bu beşte bir de size harcanmaktadır. Ganimet malı ipliği, elbiseyi, küçüğü büyüğü yerine koyun (ondan bir şey almayın). Çünkü ganimet malına hıyanet, onu yapan için hem bu dünyada hem de ahirette utanç olur. Allah yolunda, uzak yakın insanlarla cihad edin. Kınayıcıların kınaması sizi Allah yolundan alıkoymasın. Allah'ın hadlerini (sınırlarını) hizada ve

²⁰⁴ **İbn Mâce**, Hudud 3; **Hâkim**, Müstedrek, K. Cihad, H. No:2404; **Beyhakî**, *Marifetü's-Sünen ve'l-Âsar*, K. Siyer, 39 (İkametü'l-Hudud fî Dâri'l-Harb) H. No:5662

seferde yerine getirin(koruyun). Cihad size gereklidir. Çünkü cihad cennet kapılarının büyüklerindedir. Allah onunla kişiyi üzüntü ve kederden kurtarır.”²⁰⁵

3- Şâfiî: “Rasulullah Medine’de hadleri ikame etmiştir. Hâlbuki şirk Medine’ye çok yakındı ve Medine’de anlaşmalı pek çok müşrik bulunmakta idi. Huneyn’de şarap içenlere had uygulamıştı, yine şirk burada da çok yakındı”²⁰⁶ demiştir.

4- Ebu Ubeyde b. el-Cerrah komutasındaki ordu Şam’da iken üç kişi (Abd b. el-Ezver, Dırar b. el-Hattab ve Ebu Cendel b. Süheyl) içki içmişti. Ebu Ubeyde (r.a) durumu Hz. Ömer’e bir mektupla bildirdi. İçlerinden Abd b. El-Ezver, Ebu Ubeyde’den kendisine uygulanacak cezanın düşmanla çarpışma bittikten sonraya ertelenmesini, çünkü şehit olmayı umduğunu söyledi. Gerçekten de savaşta şehit oldu. Ardından Ebu Ubeyde’ye Hz. Ömer’in mektubu geldi. Hz. Ömer şarap haddinin uygulamasını emretti. Ebu Ubeyde (r.a) da haddi uyguladı.²⁰⁷

Hanefî âlimler dâru’l-harbde cezalandırılmayan bir suçun dâru’l-İslam’da da cezalandırılmayacağı görüşündedirler. Bu sebeple dâru’l-harbde had veya kısas gerektiren bir suç işleyen müslümana dâru’l-İslam’a geldiğinde had veya kısas uygulanamaz. Ancak hırsızlıkta çalınan mal, katilde de diyet suçluya tazmin ettirilir.

Hanefîlerin delilleri şunlardır:

1- Rasulullah’tan rivayet edilen: “*Dâru’l-harbde hadler uygulanmaz*”²⁰⁸ hadisi.

Bu hadisten anlaşılan dâru’l-harbde işlenen suçlara ceza verilemeyeceğidir. Çünkü dâru’l-harbde müslümanların hâkimiyeti olmadığı için zaten bir müslümana had uygulanamaz. Hadis bu tarzda anlaşılmazsa boşuna söylenmiş olur.²⁰⁹

2- Ebu Yusuf rivayet ediyor: “Bize şeyhlerimizden biri Mekhul’den o da Zeyd b. Sabit’ten rivayet etti ki: “*Suçlunun düşmana iltihak etmesi korkusu sebebiyle dâru’l-harbde hadler uygulanmaz.*”²¹⁰

²⁰⁵ **Beyhakî**, *es-Sünenü’s-Suğra*, el-Mektebetü’ş-Şâmile, K. Siyer, 20. Bab, H.No:3980; **Beyhakî**, *es-Sünenü’l-Kübra*, el-Mektebetü’ş-Şâmile, IX, 103, H. No: 17998; **Ahmed bin Hanbel**, *Müsned*, V, 316, 326,330 (el-Mektebetü’ş-Şâmile, H.No: 23367)

²⁰⁶ **Beyhakî**, *es-Sünenü’s-Suğra*, K. Siyer, 20. Bab, H.No:3974.

²⁰⁷ **Beyhakî**, *es-Sünenü’l-Kübra*, IX, 105 H. No: 18006, K. Siyer 87 (H. No: 18689)

²⁰⁸ **Beyhakî**, *es-Sünenü’l-Kübra*, IX, 105; **Zeylâî**, *Nasbu’r-Raye*, III, 343; **Serahsî**, *Mebcut*, XI, 140.

²⁰⁹ **İbnü’l-Hümmam**, *Fethu’l-Kadir*, V, 266.

3- Bûsr b. Ertat'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Seferde elleri kesmeyiniz*”²¹¹

4- Hakîm b. Umeyr'den rivayet edildiğine göre Ömer b. El-Hattab, Umeyr b Sa'd ve diğer görevlilerine: “*Sulh toprağına gelinceye kadar hiçbir müslümana had uygulamaları*” talimatını verdi.²¹²

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde: “*O kişinin küffara iltihak etmesine yol açarak şeytana yardımcı olmayın*” ziyadesi vardır.²¹³

5- Alkame rivayet ediyor: “Rum toprağında bir gazada idik. Huzeyfe (r.a) da bizimle birlikte idi. Başımızda Kureyş'ten birisi vardı. Bu kişi şarap içti. Biz had cezasını vermek istedik. Huzeyfe (r.a) “*düşmanınıza bu kadar yaklaştığınız bir zamanda emirimize had mi uygulayacaksınız? Eğer bunu yaparsanız düşmanınız size karşı umutlanır*” dedi.”²¹⁴

6- Humejd b. Ukbe b. Ruman rivayet ediyor: Ebu'd-Derda Allah yolunda savaşa çıkmış bir kişiye, seferden dönene kadar, o kişinin izzet-i nefesine kapılıp da küffara iltihak etmesi korkusuyla, had uygulanmasından nehyederdi.²¹⁵ (Şöyle derdi:) “*Şayet tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder. Etmeden dönerse Allah'ın (vereceği) ceza arkasındadır.*”²¹⁶

7- Atiye b. Kays el-Kilabi Rasulullah'tan şöyle rivayet ediyor: “*Bir adam birini öldürdükten, zina ettikten veya hırsızlık yaptıktan sonra düşmana sığınsa sonra da kendisi için müslümanlardan eman alsın ona, kaçtığı husus (had veya kısas) uygulanır. Ancak düşman toprağında birini öldürse veya zina etse ya da hırsızlık yapsa da sonra*

²¹⁰ Zeylâî, *Nasbu'r-Raye*, III, 343; İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, V, 267.

²¹¹ Ebu Davud, *Hudud* 18; Nesâî, *Kat'us-Sarik* 16; Darimî, *Siyer* 51; Tirmizî, *Hudud* 20 (Tirmizî ve Darimî'de sefer yerine gazve geçmektedir);

²¹² Beyhakî, *Sünen*, K. *Siyer* 57; Zeylâî, *Nasbu'r-Raye*, III, 343.

²¹³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Dâru's-Selefiyye'l-Hindiyye (Hadis numaralama Dâru'l-Kible), by ve bty, (K. *Hudud* 134) X, 101, H. No:29464; Said b. Mansur, *Sünen*, el-Mektebetü's-Şâmile, II, 196, H. No: 2500.

²¹⁴ İbn et-Türkmânî, *el-Cevherü'n-Nâkî*, el-Mektebetü's-Şâmile, IX, 106; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, K. *Hudud* 136, X, 102, H. No:29466; Said b. Mansur, *Sünen*, II, 197, H. No: 2501.

²¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, K. *Hudud* 136, X, 102, H. No:29465

²¹⁶ Said b. Mansur, *Sünen*, II, 196, H. No: 2499; İbn et-Türkmânî, *el-Cevherü'n-Nâkî*, IX, 106.

müslümanlardan eman alsa o kişiye düşman toprağında yaptığı şeyler için bir şey uygulanmaz."²¹⁷

8- Hanefilerin bu husustaki aklî delilleri de şudur: Ceza hükümleri kullara zarar verecek şeylerden alıkoymak ve dâru'l-İslam'da fesadı önlemek için konulmuştur. Bunları uygulayacak olan da tüm müslümanlar üzerinde velayet hakkı olan devlet başkanıdır. Aşikârdır ki devlet başkanı ancak velayeti altında olan yerlerde bu hükümleri uygulayabilir. Dâru'l-harbde müslümanların imamının velayeti olmadığı için oralarda hadleri de uygulayamaz. Hadlerin vacip olması için uygulama imkânı olması gerekir. Bu durum yoksa had vacip olmaz. Dâru'l-harbde haddi uygulama imkânı olmadığı için vücubiyet de gerçekleşmez. Suç işlendiği anda ceza vacip olmayınca daha sonra vacip olması gibi bir durum söz konusu değildir.²¹⁸

Hanefilerin diğer mezheplerin delillerine ve diğer mezheplerin Hanefilerin delillerine yaklaşımı:

Hanefilerin diğer fakihlere cevapları şu şekilde özetlenebilir:

1- Cumhuru fukahanın müslüman her yerde İslam hükümlerine bağlıdır, onların gereklerini iltizam etmiştir şeklindeki delillerine Hanefiler şöyle cevap verirler: "Biz o kişinin İslam ahkâmını iltizam ettiğini kabul ediyoruz. Ancak bu iltizam kadı hükmettiği zaman söz konusudur. Müslümanın hükme uyabilmesi için ortada verilmiş bir hüküm ve devlet başkanının bunu uygulama durumu olmalıdır. Dâru'l-harbde böyle bir durum olmadığına göre bu delil bu hususta geçerli değildir. Tartışma konusu, dâru'l-harbde işlenen suçlara ceza terettüp edip etmeyeceği hususudur. Yoksa müslümanın müslüman hâkimler tarafından verilmiş hükme uyup uymama durumu değildir."²¹⁹

2- Cumhurun, hadlerle alakalı ayetler umumidir; ayetlerin hükmü hem dâru'l-harbi hem de dâru'l-İslam'ı kapsar görüşüne Hanefiler ayetlerin umumunun tahsise uğradığını söyleyerek cevap verirler.

²¹⁷ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, el-Mektebetü's-Şâmile, 2/69. Bu hadisi rivayet ettikten sonra **Serahsî** "bu hadisin bizim âlimlerimiz yanında haddin vücubu yönünden aslı vardır" demiştir.

²¹⁸ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 132

²¹⁹ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, V, 266.

Hanefilere göre aam bir ayet ahad haber ve kıyas ile tahsis olunabilmesi için daha önce tahsise uğraması gerekir.²²⁰ Hadlerle alakalı ayetlerin hepsi de tahsise uğramıştır. Mesela, bütün hadler şüphe ile düşer. Hâlbuki ayetlerde şüphe durumu geçmemektedir. Bunun gibi hırsızlık haddinin uygulanabilmesi için gereken nisap da ayette yoktur. Hadlerle alakalı ayetler bu şekilde tahsise uğradıktan sonra yukarıya aldığımız ahad haberlerle tahsis edilmesi de caiz olmaktadır. Ayrıca kıyas ile de tahsisi mümkündür.²²¹

3- Şâfiî'nin helal her yerde helal ve haram da her yerde haramdır, bu sebeple dâru'l-harbde haddi gerektiren bir suç işlenirse buna ceza gerekir, dâru'l-harb cezayı düşürmez görüşüne karşı da şöyle denilmiştir:

Hâkimin kazasına bağlı olmayan her hükümde dâru'l-İslam ile dâru'l-harb arasında fark yoktur. Mesela, alışveriş, oruç, namazın vücubu gibi hükümler İslam ahkâmından olup dâru'l-harbde bulunan bir müslüman da aynen dâru'l-İslam'daki gibi bu hükümleri uygulamak zorundadır. Hâkimin hükmüne ihtiyaç duyulan hususlarda ise müslümanların bunun sebeplerini yapması ile (yani içki içmeleri veya hırsızlıkla) gereği olan hükümler (hadler) onlar hakkında sabit olmaz.²²² Yani müslümanın uyması gereken bir hüküm yoktur. Müslümanın uyması gereken hüküm içki, zina, hırsızlık vb. haramlardan kaçınmaktır. Bunu yerine getirmeyip de had gerektiren bir haram işlediğinde eğer dâru'l-İslam'da ise hâkim ceza için hüküm verir; o zaman kişinin bu hükme de uyması gerekir. Dâru'l-harbde ise hâkimin hüküm vermesi diye bir durum söz konusu değildir.

Hanefiler dâru'l-harbde hüküm verilmeyen kul hakkı haricindeki bir hususun dâru'l-İslam'da yeniden dava konusu edilmesini kabul etmemişlerdir. Ayrıca dâru'l-harbde işlenen bir suça ceza verilmemesi onu haramlıktan çıkarmamaktadır.

4- Rasulullah'ın Hayber ve Huneyn'de had ikame ettiğine dair rivayetlere gelince, Hanefilere göre devlet başkanının bizzat komuta ettiği orduda had ikame edilir. Rasulullah bu sıfatla hadleri uygulamıştır. Ebu Ubeyde hadisi de aynı şekilde yorumlanır. Zaten Ebu Ubeyde bizzat Hz. Ömer'den ne yapacağını sormuştur. Ayrıca Ebu Ubeyde hadisinde geçen had vurulması gerektiren suçu işleyen zatların bunu daha dâru'l-İslam'da iken işleme ihtimalleri de vardır.

²²⁰ Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İFAV Yay, İst, 1988, 195-196

²²¹ Babertî, *Şerhu'l-İnaye ale'l-Hidaye*, (Fethu'l-Kadir'in yanında) V, 266.

²²² Özel, *İslam Hukukunda Ülke*, 174.

5- Ubade bin Samit hadisine gelince, eğer bu hadis tahsis edilmeden umum manada anlaşılırsa şüphe ile hadlerin düşmesi ile alakalı naslarla çelişir. Bu hadis umumdur diğer şeyler onları tahsis etmiştir denebilir. O zaman dâru'l-harbde had uygulanmaması ile alakalı rivayetlerin de bunu tahsisi kabul edilmelidir. Ebu Zehra, Büsr b. Ertat hadisinin Ubade b. Samit hadisini tahsis ettiği kanaatindedir.²²³

Hadisteki “sefer” dâru'l-harb şeklinde anlaşılırsa bunun vakıa olarak imkânsızlığı bellidir. Müslümanlarının emirinin velayetinin olmadığı yerde cezanın uygulanamayacağı aşikârdır. Ceza dâru'l-harbde verilmez dâru'l-İslam'a gelince verilir, çünkü diğer rivayetlerden böyle anlaşılır denirse bu da hadis ile ters düşmektedir. Çünkü hadiste açıkça “*hazarda ve seferde hadleri uygulayın*” denilmiştir.

Ubade bin Samit hadisindeki “sefer” kelimesi genel manada alınarak dâru'l-İslam'daki yolculuklara tahsis edilebilir. Savaş olarak alınırsa devlet başkanının veya hadleri ikameye yetkili ordu komutanının kumanda ettiği bir duruma yorumlanabilir. Ya da hadisin geniş rivayetini dikkate alarak hadiste geçen “hadler”in, genel manada Allah'ın koyduğu helal haram sınırları ya da ganimet malları hakkında koyduğu sınırları ifade için kullanıldığı şeklinde bir tevیل yapılabilir. Buna göre hadisin o bölümü “her zaman ve durumda Allah'ın koyduğu sınırlara dikkat edin” manasına gelir.

Şâfiîlerin Hanefîlerin delilleri ile alakalı değerlendirmeleri ise şöyledir:

1- Şâfiîler Hanefîlerin delil kabul ettiği hadislerin sıhhatini kabul etmemişlerdir.

Şâfiî “*Dâru'l-harbde hadler ikame edilmez*” hadisinin aslının olmadığını söylemiştir.

2- Ebu Yusuf'un Hz. Ömer'e dayandırdığı rivayetleri de kabul etmemiş, Hakîm b. Umeyr'in Hz. Ömer'den rivayetinin olmadığını söylemiş ve Ebu Yusuf'u sabit olmayan bir rivayetle delil getirmesi sebebiyle ayıplamıştır. Ebu Yusuf'un rivayet zincirindeki “şeyhlerimizden biri” ifadesini; “bu şeyh kimdir?” diye eleştirmiş; “düşmana iltihak etme korkusunu” ise “kim müşriklere iltihak ederse onlardan daha şakîdir. Eğer bu korku ile haddi uygulamaktan vazgeçeceksek düşmana yakın olan sınır bölgelerinde de hadleri uygulamamız gerekir” diyerek eleştirmiştir.²²⁴

²²³ Ebu Zehra, Muhammed, *el-Ukûbe*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, tarih ve baskı yeri yok, 252-253.

²²⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, IX,105, H. No: 18005.

3- Büsr b. Ertat hadisini, Büsr'ün sahabe olmadığını ve Harre Vakasında Beni Ümeyye tarafında yer alarak kötü işler yaptığını söyleyerek reddetmiştir. Şâfiîlerin Hanefîlerin dayandığı diğer rivayetler için bir değerlendirmesini tesbit edemedim. Ancak anlaşılan o rivayetlerin de sıhhatini kabul etmemektedirler.

4- Hanefîlerin veliyyülemrin dâru'l-harbde velayeti olmadığı için ilk başta tahakkuk etmeyen bir vücutun dâru'l-İslam'da da tahakkuk edemeyeceği görüşüne de vücutun ilk başta tahakkuk ettiği ama bunun dâru'l-İslam'da ispat ile uygulama imkânı bulunduğu veya hâkim huzurunda suç ispat edildiği zaman vücutbiyetin tahakkuk ettiği şeklinde cevap verirler.

Delillerin değerlendirilmesi

1- Hanefîlerin en önemli delillerinden biri olan “*Dâru'l-harbde hadler ikame edilmez*” hadisi, yukarıda kaynaklarda görüldüğü üzere sadece Hanefî fıkıh kaynaklarında geçmektedir. Muhaddislerden sadece Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübra'sında rivayet etmiş ancak bunu da hadisi reddetmek için yapmıştır. Rivayet zinciri de Hanefîlerin rivayet zincirinin aynısıdır.

Hanefîler haricindeki bütün mezhep âlimleri bu hadisin aslının olmadığını söylemiş, çağdaş hukukçular da bu görüşe katılmışlardır. İlginç olan, Hanefî âlimlerden Kemaleddin İbn Hümmam'ın da bu hadisin varlığının bilinmediğini söylemesidir.²²⁵

Hâlbuki bu hadisi Hanefîlerin delillerini anlattığımız bölümde geçen 2 numaralı hadis desteklemektedir. Her ne kadar Ebu Yusuf'tan gelen rivayet zincirinde inkıta varsa da bu rivayetleri destekleyen 3 ve 4 numaralı hadislerde inkıta yoktur. Ayrıca Beyhâkî bu hadis için munkatı demiş “aslı yoktur” dememiştir.²²⁶ Zeylâî ise garip demiştir.²²⁷

Ebu Yusuf bunu mürsel olarak değerlendirmiştir. Hanefîlere göre fakihlerin mürselleri hüccet olarak kabul edilir. Mekhul de böyle bir zattır. Ebu Yusuf gibi büyük bir müctehidin aslı olmayan bir delil kullanma ihtimali çok düşüktür.

²²⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, V, 266.

²²⁶ Beyhâkî, *es-Sünenü's-Suğra*, VIII, 11, H. No:2917

²²⁷ Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, III, 343.

Şâfiî'nin "kim bu şeyh?" diye sorması da yersizdir. Ebu Yusuf gibi büyük bir âlim kendi hocalarını iyi bilir.

2- Şâfiî'nin Büsr b. Ertat hadisini reddetmesi de ilginçtir. Çünkü bu hadisi Kütübü Tis'a'dan 5 tanesi rivayet etmiş, Şâfiîler haricindeki mezhepler de bu rivayetin sıhhatini kabul etmişlerdir.

3- Şâfiî'nin "küffara iltihak etme korkusu" bölümünü şiddetli bir şekilde eleştirmesi, "onlara katılan onlardan daha şâkidir", "bu korkuyu dikkate alırsak sınır bölgelerinde de bunu dikkate almalıyız" demesine gelince: Öncelikle bir müslümanın kâfirlere iltihak edip kâfir olma tehlikesi ile kâfirlerin güçlerini artırıp müslümanların zayıflaması korkusunun Rasulullah (sav) ve sahabe tarafından dikkate alındığını rivayetlerden anlıyoruz. Rasulullah'ın münafıklara karşı tutumu, cezaları uygulamadaki tavrı bunu göstermektedir.

Yukarıya aldığımız rivayetlerden Hz. Ömer, Ebu'd-Derda ve İbn Mesud'un bunu açıkça ifade ettiğini görüyoruz. Ebu Ubeyde hadisinde nakledildiğine göre Ebu Cendel kendisine ceza uygulanmasından epey etkilenmiş ancak Hz Ömer'in kendisine hitap eden mektubu ile yatışmıştır. Hz Ömer'in, Medine'den sürgün ettiği bir kişinin tanassur edip Bizans'a sığınmasından sonra bir daha hiçbir müslümanı sürgün etmeyeceğine yemin ettiği rivayet edilir.²²⁸

Bütün bunlardan anlıyoruz ki bir müslümanın küfre düşmesinden korkmak ve bu hususta hassas olmak gerekir. Ayrıca dâru'l-harbde hareket halindeki bir askerî birlikteki kargaşa, yenilgiye ve o müslümanların yok olmasına, belki de İslam devletine pek çok zarar gelmesine yol açabilir.

Bu korkular sınır bölgesindeki İslam topraklarında da kısmen geçerli olsa da dâru'l-harb toprağına göre çok daha düşüktür. Ayrıca dâru'l-İslam'da hukukî birlikteliğin sağlanması için bu risk göze alınmalıdır.

İbn Hümam'ın "bu rivayetler sahih olsa bile düşmana iltihak korkusu ile mualleldir. Dâru'l-İslam'a gelince cezaların uygulanması gerekir. Bu da mezhebin görüşüne muhaliftir"²²⁹ sözüne gelince-ki Hanbelîler böyle kabul etmiştir-: İbn Hümam gibi bir

²²⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 39.

²²⁹ İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, V, 267.

âlimin bunu ifadesi ilginçtir. Çünkü dâru'l-İslam'a dönünce cezalandırılacağını bilen bir kişinin iltihakını sadece dâru'l-harbde cezalandırılmamak engellemez. Eğer hadis sadece dâru'l-harbde cezalandırılmamayı içerse “*Dâru'l-harbde hadler ikame edilmez*” hadisinin açıklamasında söylediğimiz gibi, bu illetlendirme bir mana ifade etmez. Dâru'l-İslam'a dönünce cezalandırılacağını bilen birisi dâru'l-İslam'a dönmek istemeyebilir; dolayısıyla “küffara iltihak korkusu” devam eder. Ancak şu denebilir: Eğer kişinin küffara iltihakından korkulmuyorsa o zaman had uygulanabilir. Ama böyle bir durum hem cezaların genelliğine manidir hem de kimin ne gibi tepki vereceği tespit edilemeyeceğinden cezalandırmada keyfiliklere yol açar.

4- Hanefilerin en önemli delillerinden olan “*Dâru'l-harbde hadler ikame edilmez*” hadisi ile Hz Ömer'den nakledilen rivayetin sıhhati olmasa bile (ki biz bu kanaatte değiliz) diğer rivayetlerin toplamından sahabenin dâru'l-harbde harp durumunda iken hadleri uygulamadığı anlaşılmaktadır. Harbi bitirip de dâru'l-İslam'a dönüldüğünde bunların uygulandığına dair açık bir rivayet de araştırabildiğimiz kadarıyla yoktur. Hanefiler haricindeki diğer mezhepler uygulamayla alakalı bir rivayette bulunmamışlardır.

Sonuç olarak Hanefilerin delillerinin daha kuvvetli olduğu kanaatindeyiz.

2.1.1.1.3 Ta'zir Cezaları²³⁰

Ta'zir, sözlükte mutlak surette tedip manasındır.²³¹ Yasaklamak, menetmek, eğitmek, saygı göstermek, ululamak, yardım etmek ve şiddetle dövmek manalarına da gelir. Arapçada, “ezdad”²³² denen kelimelerdendir.

İslâm hukukunda, ayet ve hadislerle had cezası konulmamış olan suçlar veya bazı masiyetler için İslâm devletinin serbestçe belirleyip uyguladığı cezaları ifade eder. Bu suçlar ya, özürsüz olarak ramazan orucunu tutmamak, namazı terk etmek, faiz yemek, insanların geçeceği yola pislik atmak gibi Allah hakkı ile ilgili olur yahut da on dirhemden az bir malı çalmak veya koruma altında bulunmayan bir şeyi almak, emânete

²³⁰ Bu bölüm için bkz. **Bilmen**, *Istulâhâtü Fıkhiyye*, III, 305-328; **Döndüren**, “*Ta'zir*”, Şâmil İA, VI, 134-136; **İbn Abidin**, VIII, 279-314

²³¹ **İbn Abidin**, VIII, 279

²³² Arapçada aynı kelimenin birbirine zıt manalara gelmesine denir.

hiyânet etmek, rüşvet almak, sövmek ve başkalarına ezâ vermek gibi, kul hakkı niteliğinde bulunabilir.

Had cezaları dışında hangi söz, fiil veya davranışların ne miktar cezayı gerektireceğini İslâm devleti belirler. Ancak bu belirlemede de bir takım esaslara uyulur.²³³

Dâru'l-harbde işlenen ve ta'ziri gerektiren suçlara dâru'l-İslam'da ceza uygulanması hususunda net ifadeler bulunmasa da çeşitli konularda bu hususa değinilmiştir.

Hadler bölümünde geçtiği üzere Hanefiler dâru'l-harbde işlenen ve haddi gerektiren suçlara dâru'l-İslam'da ceza verilemeyeceğini söylerlerken kul hakkının tazmin edileceğini de ifade etmekten geri durmamışlardır.

Buna göre ta'zir cezalarında da böyle bir ayrıma gidebiliriz. Dâru'l-harbde işlenip de kul hakkını taalluk eden ve ta'ziri gerektiren suçlar dâru'l-İslam'da ispatlandığı zaman gereken ceza verilir, tazmin durumu varsa tazmin ettirilir. Allah hakkı kabul edilen bir durumsa mesela, namazı terk gibi bir durumda ceza verilmez.

Kul hakkı deyince bu ifade hem dâru'l-İslam tebaasını hem de dâru'l-harb tebaasını kapsamaktadır. Hâlbuki bu hususta çeşitli ayrımlar vardır.

Dâru'l-harbe emansız giren bir müslümanın orada verdiği zararların tazmin olmayacağı, bu hususta bir davaya bakılamayacağı hususunda tüm mezheplerin ittifakı vardır. Dâru'l-harbe emanla giren bir müslümanın harbîlere verdiği zarar, malını gasp, hırsızlık, kandırma gibi hususların dâru'l-İslam'daki mahkemelere getirilmesi halinde hâkimin ne yapacağı hususunda ihtilaf vardır.

Hanefiler, hâkimin böyle bir davaya bakamayacağını, o kişinin verdiği zararı tazmin için zorlanamayacağını söylemişlerdir. Ancak diyaneten zararı tazmin etmesi, aldığı malı vermesi için fetva verilir demişlerdir.²³⁴ Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî âlimler ise malın tazmin edilmesi için mahkemenin karar vermesi gerektiğini, hâkimin o kişiyi tazmine zorlayacağını ifade etmişlerdir.²³⁵

²³³ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, V, 347; **İbn Nuceym**, *El-Bahru'r-Raik*, el-Mektebetü's-Şâmile, XIII, 172; **İbnü'l-Kayyim**, *İlamü'l-Muvakkîn*, (tahk. Taha Abdurrauf Sa'd), Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire, 1968, II, 129-130; **İbn Abidin**, VIII, 300.

²³⁴ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 132-133.

²³⁵ **Fetânî**, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 392-393.

2.1.1.2 Aile Hukukunda

a) Evlilik ve iddet

Evlenme karı koca arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir.²³⁶

İslam hukuk kaynakları evliliği nikâh başlığı altında incelemiştir. Nikâh, şer'an evlenme engeli bulunmayan bir kadının cinsel yönlerinden yararlanmayı erkeğe mubah kılan bir akittir. Müteahhirûn fakihleri bunu şöyle formüle etmişlerdir: Nikâh, kasten mülk-i mut'ayı ifade eden bir akittir.²³⁷

Ülke Farklılığının Nikâha Tesiri²³⁸

Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi hiçbir şekilde caiz değildir. Müslüman bir erkeğin zimmî olan ehli kitaptan(yahudi ve hıristiyan) bir kadın ile evlenmesi ise bütün Sünnî mezheplere göre caizdir.²³⁹ Kasanî bu evliliğe ehli kitap kadının müslüman olması umulduğu için izin verildiğini söylemiştir.²⁴⁰

Müslüman bir erkeğin dâru'l-harb vatandaşı bir kitabî ile evlenmesinin caizliği hususunda ise ihtilaf vardır.

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî âlimlerin çoğunluğuna, Hanbelî âlimlerin bir kısmına göre harbî bir kadın ile bir müslümanın evlenmesi mekruhtur. İbn Hümam, harbî kitabî kadın ile evlenmenin mekruhluğu üzerinde icma olduğunu söyler.²⁴¹ Bu evliliğin mekruh olmasının delilleri şunlardır:

a) Allah Teâlâ:

“Allah’a ve ahiret gününe inanan bir milletin, babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah’a ve Rasulüne düşman olanlarla dostluk ettiğini

²³⁶ Aydın, M. Akif, “Aile Hayatı”, İlmihal (İslam ve Toplum), Diyanet Vakfı Yay, Dördüncü Baskı, Ankara 2003, II, 199 (Bundan sonra sadece “İlmihal” olarak anılacaktır).

²³⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, III, 186; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 123.

²³⁸ Bu bölümün yazımında Fetânî'nin *İhtilâfu'd-Dâreyn* (s. 159- 242 arası) kitabı esas alınmıştır.

²³⁹ İmamiye ile bazı Zeydî âlimler müslüman bir erkeğin ehli kitap kadınla evlenmesini haram görmüşlerdir. Bkz. Fetânî, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 165; Şevkanî, *es-Seylü'l-Cerrar*, II, 252.

²⁴⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 270.

²⁴¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, III, 228-229.

görmezsiniz. Onlar o kimselerdir ki Allah kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir.” (Mücadele 58/22) buyurmuştur.

Bu ayete göre bir müslümanın harbîlere sevgi duymaması gerekir. Evlilik ise meveddet gerektirir.²⁴²

b) Dâru'l-harbde bir harbî ile evlenen bir müslüman orada oturmayı tercih edecektir. Bu ise caiz değildir. Peygamber Efendimiz:

“Ben, müşrikler arasında ikamet eden her müslümandan uzağım” buyurmuştur.²⁴³

c) Dâru'l-harbde doğacak çocuğun köle olma veya fitneye düşüp kâfir olma ihtimali yüksektir.

d) Harbî kadının çocuğuna İslam dışı bir terbiye verme ihtimali yüksektir.²⁴⁴

Haram kabul edilmemesinin delili ise şudur: Ülke bir şeyi helal veya haram yapmaz. Eğer ülke bir şeyi haram yapsa idi dâru'l-harbdeki müslüman bir kadın ile evlenmek de haram olması gerekirdi. Hâlbuki bunun haram olmadığına ittifak vardır.²⁴⁵

Hanefilere göre zinaya düşme korkusu olan birisinin harbî bir kadınla evlenmesi caizdir. Çünkü zinadan korunmak farzdır.

Bu evliliği mekruh görenler belli başlı iki sebepten hareket etmişlerdir: Harbî birine muhabbet ve çocuğunun veya kendisinin fitneye düşme korkusu. Eğer kadın müslüman olur veya dâru'l-İslam'a gelirse bu iki korku kalkacağı için kerahet de kalkacaktır. Bu sebeple eğer erkek evlenme akdinde dâru'l-İslam'a hicreti şart koşarsa veya kadının müslüman olacağı ihtimali yüksekse böyle bir evlilik kerahetsiz caiz olacaktır.

Fakihler, dâru'l-İslam vatandaşı bir erkeğin dâru'l-harbde mukim bir müslüman ile evlenmesini de mekruh; esir bir müslüman kadın ile evlenmeyi ise caiz görmüşlerdir.

Esir bir müslümanın evlenmesini ise Malik mutlak olarak caiz görürken; Şâfîler, Hanefilerin bir bölümü, Ahmed b. Hanbel'in bir görüşünde, zinaya düşme korkusu olduğu zaman caiz, yoksa mekruhtur demişlerdir.²⁴⁶

²⁴² Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 328.

²⁴³ Ebû Davud, Cihad 105; Tirmizî, Siyer 42; Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, IV, 156, H. No: 3744.

²⁴⁴ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, II, 109.

²⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebir*, IX, 632.

Ahmed b. Hanbel bir görüşünde ise esir bir müslümanın evlenmesi caiz değildir demiştir.²⁴⁷

Muhammed Şeybânî, bu hususta genel ifade ile şöyle demiştir:

“Bir müslümanın dâru’l-harbde kitabî bir kadın ile ister hür ister cariye olsun evlenmesi mekruhtur. Ancak zinaya düşme korkusu varsa evlenmesi caiz olur.²⁴⁸ Harbîler müslüman hür bir kadını veya zimmî bir kadını esir etseler bir müslümanın bunlarla evlenmesinde, zinaya düşme korkusu olmasa bile beis yoktur. Çünkü onlar bizim ülkemizin hür kadınlarıdır. Kâfirler onlara köle edinmekle onlara sahip olamazlar. Bir müslümanın bunlarla rızaları ile evlenmesi dâru’l-İslam’da caiz olduğu gibi dâru’l-harbde de caizdir.”²⁴⁹

Bu hususlarda kerahet kabul edilen tüm hususlar çocuğun durumu sebebiyledir. Çocuğun köle olma, kâfir olma veya iyi yetiştirilmeme korkusu nedeniyle bazı evliliklere mekruh denilmiştir.

Burada şunu da belirtmek gerekir, bu kerahetler nikâhın sıhhatine mani değildir.

Ülke Farklılığının Evliliğin Devamına ve İddete Etkisi

Burada ülke farklılığından kastedilen, şahıs yönünden hükmen ve hakikaten ayrılıktır. Bu da eşlerden birinin müslüman veya zimmî olarak dâru’l-İslam’ın vatandaşı, diğersinin ise dâru’l-harbin vatandaşı olması ile gerçekleşir. Bu üç şekilde olabilir:

- 1- Harbî olan eşlerden birinin, dâru’l-harbden dâru’l-İslam’a müslüman veya zimmî olarak gelmesi durumu;
- 2- Harbî eşlerden birinin esir olarak dâru’l-İslam’a getirilmesi durumu;
- 3- Dâru’l-İslam ehlinden olan eşlerden birinin irtidat ederek veya ahdini bozarak dâru’l-harbe gitmesi durumu.

²⁴⁶ **Serahsî**, *Şerhu’s-Siyeri’l-Kebir*, V, 111; **Fetânî**, *İhtilâfu’d-Dâreyn*, 181-182.

²⁴⁷ **İbn Kudame**, *Muğnî*, XXI, 112.

²⁴⁸ **Serahsî**, *Şerhu’s-Siyeri’l-Kebir*, V, 110.

²⁴⁹ **Serahsî**, *Şerhu’s-Siyeri’l-Kebir*, V, 111.

1- Harbî olan eşlerden birinin, dâru'l-harbden dâru'l-İslam'a müslüman veya zimmî olarak gelmesi durumu da altı şekilde gerçekleşebilir:

- a) Müslüman bir erkek kitabî olan zevcesini dâru'l-harbde bırakarak dâru'l-İslam'a gelebilir
- b) Harbî bir kadın dâru'l-harbde müslüman olur, sonra eşini orada bırakarak dâru'l-İslam'a hicret eder
- c) Harbî bir erkek emanla dâru'l-İslam'a gelir, burada müslüman olur ve harbî zevcesini dâru'l-harbde bırakarak oraya dönmez
- d) Harbî bir kadın emanla dâru'l-İslam'a gelir, burada müslüman olur ve harbî zevcini dâru'l-harbde bırakarak oraya dönmez
- e) Harbî bir erkek emanla dâru'l-İslam'a gelir, burada zimmet akdi yaparak kalır ve harbî zevcesini dâru'l-harbde bırakarak oraya dönmez
- f) Harbî bir kadın emanla dâru'l-İslam'a gelir, burada zimmet akdi yaparak kalır ve harbî zevcini dâru'l-harbde bırakarak oraya dönmez.²⁵⁰

Bu altı durumda da Hanefilere göre eşler arasında ayrılık gerçekleşir.²⁵¹ Diğer üç mezhebe göre ise sadece din farklılığı olan şıklarda ayrılık gerçekleşir. Ayrıca müslüman olan erkek, eşi de ehli kitap ise yine nikâh devam eder. Bu mezhep imamlarına göre ülke farklılığı hiçbir şekilde eşler arasında ayrılık sebebi değildir.²⁵² Kâfir olan eşlerden biri müslüman olunca, diğerinin iddet müddeti içinde müslüman olması durumunda nikâh devam eder. Yoksa ayrılık gerçekleşir.

Hanefilere göre hem ülke farklılığı hem de din farkı ayrılık sebebidir. Ancak ülke farklılığı hemen etki ederken din farkı hemen sonuç vermemektedir. Eşler dâru'l-İslam'da ise müslüman olanın üç kere öbürüne İslam'ı arz etmesi gerekir. Dâru'l-harbde iseler üç hayız dönemi geçmesi gerekir. Tabii eğer müslüman olan erkek olur da gayrimüslim olan kadın ehli kitaptan olursa yine nikâh devam eder.²⁵³

²⁵⁰ Fetânî, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 188-189

²⁵¹ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 438.

²⁵² Mâlik, *el-Müdevvene*, IV, 299-300; Şafii, *el-Ümm*, V, 163; İbn Kudame, *el-Muğnî*, XV, 207.

²⁵³ Serahsî, *Şerhu's-Siyer'i'l-Kebir*, V, 91.

Dâru'l-harbde müslüman olan bir erkek dâru'l-İslam'a hicret ederse ayrılık husule gelir ve dâru'l-harbde kalan harbî eşinin iddet beklemesi gerekmez. Müslüman olarak dâru'l-İslam'a gelen bir kadın için ayrılık gerçekleşir. Ebu Hanife'ye göre böyle bir kadının iddet beklemesi de gerekmez. İmameyn'e göre iddet beklemesi gerekir.

Özetle Hanefilerde ülke farklılığı ayrılık sebebi iken, diğer üç mezhebe göre ülke ayrılığının bu hususta bir tesiri yoktur.

Ülke farklılığının evliliğin devamında veya bitmesinde bir tesiri olmadığını, asıl etki edenin din farklılığı olduğunu söyleyen Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerin bu husustaki delilleri şunlardır:

a) **“Siz ey imana ermiş olanlar! Mümin kadınlar her ne zaman zulüm ve kötülük diyarını terk ederek size gelirlerse, Allah onların inancından tam haberdar [olduğu halde] siz yine de onları sınayın; eğer mümin olduklarına tam emin olursanız, onları inkârcılara geri göndermeyin, [çünkü] onlar [artık] eski kocalarına helal [değiller] ve ötekiler de bunlara helal [değiller]. Ayrıca, onlar [hanımlarına mehir olarak] ne verdilerse hepsini iade edin. Ve [ey müminler,] siz bu kadınlarla mehirlerini verdikten sonra evlenirseniz bir günah işlemiş olmazsınız. Diğer taraftan, hakikati inkâr [etmeye devam] eden kadınlarla evlilik bağınızı sürdürmeyin ve onlara [mehir olarak] ne verdiyseniz [iade etmelerini] isteyin, aynı şekilde ötekiler, [hanımları size gelmiş olanlar da,] harcadıkları her şeyi[n iadesini] talep etme hakkına sahiptirler.**

Bu, Allah'ın hükmüdür: O, sizin aranızda [adaletle] hükmeder; çünkü Allah, her şeyi bilendir, hikmet sahibidir” (Mümteherine 60/10)²⁵⁴

Bu ayet-i kerimeye göre ayrılığa tesir eden din farkıdır, kadınların hicreti değildir. Çünkü Allah Teâlâ, **“eğer mümin olduklarına tam emin olursanız, onları inkârcılara geri göndermeyin.”** diyerek kadınlarda iman aranması gerektiğini ve kâfir eşlerine geri döndürülmemelerini istedi. Ayrıca **“[çünkü] onlar [artık] eski kocalarına**

²⁵⁴ Meal, Muhammed Esed'in “Kur'an Mesajı” adlı mealinden alınmıştır.

helal [değiller] ve ötekiler de bunlara helal [değiller].” buyurarak bu durumu pekiştirdi.²⁵⁵

b) Peygamber Efendimizin kızlarından Zeynep (r.anha)’yı nübüvvetten önce Ebu’l-Âs ile evlendirmişti. Zeynep müslüman olmuş Ebu’l-Âs ise müslüman olmamıştı. Rasûlullah’ın Medine’ye hicretinden sonra Zeynep (r.anha) da hicret etmişti. Ebu’l-Âs daha sonra Medine’ye gelmiş Rasûlullah herhangi bir şey söylemeden Zeynep’i eşine vermiş, yeni bir nikah kıymamıştı.²⁵⁶

Zeynep (r.anha) ile Ebu’l-Âs’ın müslüman oluşları arasında kaç yıl bulunduğu dair çeşitli rivayetler vardır. İki, üç, altı, sekiz veya on sene müddet bulunduğu rivayet edilmiştir.

Müsned’de iki sene rivayeti, Beyhaki’de 6 sene rivayeti vardır. Beyhaki, “Mümtehine suresinin yasaklayıcı ayeti Hudeybiye’den sonra nazil olmuş, Ebu’l-Âs da Hudeybiye’den kısa süre sonra müslüman olmuştur. Ayetin nüzülü ile Ebu’l-Âs’ın müslüman olması arasında iddet müddetini kapsamayan az bir zaman vardı” demektedir.

c) İbn Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir: *“Rasûlullah’ın ve müminlerin yanında müşriklerin durumu iki durumdan biri idi. Bir kısmı harp edilen müşrikler ki Rasûlullah onlarla onlar da Rasûlullah ile harp ederlerdi. Diğeri de anlaşma yapılan müşriklerdi ki Rasûlullah onlarla savaşmaz, onlar da Rasûlullah ile savaşmazlardı. Eğer savaş edilen müşriklerden bir kadın hicret ederse, hayız görüp temizleninceye kadar kimse ile nişanlanmazdı. (İddeti bitip de) temizlendiği zaman o kadınla nikâh helal olurdu. Bu kadın birisi ile nikâhlanmadan eşi de hicret edip gelirse kadın kocasına verilirdi.”*²⁵⁷

Bu hadisten açıkça anlaşıldığı üzere mücerred dâru’l-harbden dâru’l-İslam’a gelmekle ayrılık gerçekleşmemektedir. Kadın iddet müddeti bitiminde isterse başkası ile nikâhlanmakta, isterse dâru’l-harbde kocasının müslüman olmasını bekleyebilmektedir.

d) Mekke fethedilince, İkrime b. Ebi Cehil ve Safvan b. Ümeyye’nin eşleri müslüman olmuş bunlar ise kaçmışlardı. İkrime b. Ebi Cehil, Yemen’e kaçmış eşi onu bularak

²⁵⁵ **İbn Arabî**, *Ahkâmu’l-Kur’an*, el-Mektebetü’ş-Şâmile, VII, 307.

²⁵⁶ **Ebu Davud**, Talak 24; **Tirmizî**, Nikâh 42; **Beyhakî**, *es-Sünenü’l-Kübra*, VII, 187, H. No: 13846; **Darekutnî**, *Sünen*, Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1993, Nikâh 36, III, 254; **Hâkim**, *Müstedrek*, Nikâh 20, H. No: 2762.

²⁵⁷ **Buhârî**, Talak 19; **Beyhakî**, *es-Sünenü’l-Kübra*, VII, 187, H. No: 18844.

müslüman olmaya ikna etmiş ve Mekke'ye döndürmüştü.²⁵⁸ Safvan b. Ümeyye'ye ise Cidde sahilinde gemiye binmek üzere iken amcasının oğlu Vehb b. Umeyr yetişmiş, Rasûlullah'ın emanını söyleyerek geri çevirmişti. Safvan, Taif'in fethinden sonra müslüman oldu.²⁵⁹ Her ikisi için de yeni bir nikâh yapılmayarak eski nikâhlarında bırakıldılar. O zaman Yemen ve Cidde sahilleri dâru'l-harb olduğu halde ayrılık tahakkuk etmedi. Bu da karı kocanın ayrılığı hususunda ülke farklılığının tesiri olmadığını gösterir.

e) Ebu Süfyan, Mekke fethinden önce Rasûlullah'ın konakladığı Merrüzzahran mevkiinde müslüman oldu.²⁶⁰ O zaman bu mevki dâru'l-İslam idi. Çünkü burası Huzaa kabilesine aitti ve Huzaahlılar daha önce müslüman olmuşlardı. Eğer burası daha önce daru'l-İslam değilse bile İslam ordusu orayı kontrol altına alınca daru'l-İslam'a dönüşmüştü. Ebu Süfyan'ın karısı Hind ise hâlâ dâru'l-harb olan Mekke'de idi. İddet müddeti bitmeden Mekke'nin fethinden hemen sonra Hind müslüman oldu. Rasûlullah onları nikâhları üzerine bıraktı. Hâlbuki aralarında hem hükmen hem de hakikaten ülke farklılığı oluşmuştu.²⁶¹

f) Cumhurun aklî delili ise şöyledir: Nikâh akdi alışveriş gibi ivazlı akitlere benzer. Bu sebeple ülke farklılığı ile infisah etmez.²⁶²

Ülke farklılığı ile karı koca arasında ayrılık gerçekleşeceğini söyleyen Hanefilerin bu husustaki delilleri ise şunlardır:

a) Hanefilerin de en önemli delili Cumhur gibi Mümtehine suresinin –yukarıda mealini verdiğimiz- 10. ayetidir. Hanefilere göre bu ayet-i kerime, ülke farklılığı sebebiyle eşler arasında ayrılığın gerçekleşeceğine birkaç yönden delildir.

1- Ayet-i kerimenin “**onları kâfirlere geri döndürmeyin**” bölümü buna delalet etmektedir. Çünkü hicret ederek dâru'l-İslam'a gelen müslüman kadının dâru'l-harbde kalan eşine geri döndürülmemesi istenmektedir.

²⁵⁸ **Malik**, *Muvatta*, Talak 27.

²⁵⁹ **Malik**, *Muvatta*, Nikâh 20; **Abdurrezzak**, *Musannef*, VII, 169, H.No: 12646.

²⁶⁰ **Buhârî**, Meğazî 48; **Ebu Davud**, *Harac*, 25.

²⁶¹ **Mâverdî**, *el-Hâvi 'l-Kebir*, IX, 661.

²⁶² **İbn Kudame**, *el-Muğni*, XV, 207; **İbn Kayyim el-Cevziye**, *Ahkâmu Ehli 'z-Zimme*, II, 730.

2- Ayetin “[çünkü] onlar [artık] eski kocalarına helal [değiller] ve ötekiler de bunlara helal [değiller].” bölümü dâru’l-İslam’a hicret eden müslüman kadınların dâru’l-harbde kalan eşlerine helal olmayacağını ifade etmektedir.

3- Ayetin, “Ayrıca, onlar [hanımlarına mehir olarak] ne verdilerse hepsini iade edin. Ve [ey müminler,] siz bu kadınlarla mehirlerini verdikten sonra evlenirseniz bir günah işlemiş olmazsınız.” bölümü açık bir şekilde ülke farklılığın etkisini ifade etmektedir. Dâru’l-harbde kalan eşlere mehirlerin geri verilmesi istenmiştir. Eğer nikâh devam etse idi böyle bir talep olmazdı. Ayrıca önceki nikâh devam etse idi mümin erkeklere hicret eden kadınlarla evlenme izni verilmezdi. Ebu Hanife ayetin bu bölümündeki mutlak manayı alarak hicret eden kadının iddet beklemesinin gerekmediğini söylemiştir. Çünkü buraya bir kayıt getirilirse bu nassa ziyadedir. Hanefî usulüne göre nassa ziyade nesh demektir ve rey ile nesh caiz değildir.

4- Ayetin, “**Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın**” bölümü de ülke farklılığı ile nikâhın bittiğini anlatmaktadır. Ayrıca ayet harbî kadının iddet beklemesine gerek olmadığını da ifade etmektedir.²⁶³

b) Amr b. Şuayb babasından o da kendi babasından şöyle rivayet etti: “*Rasûlullah (sav) kızı Zeynep’i Ebu’l-Âs’a yeni bir mehir ve nikah ile geri verdi.*”²⁶⁴

Cumhur bu hadisin sıhhatine itiraz etmiştir. Ancak Hanefilere göre bu hadis sahihtir ve bu hadis müsbît (yeni bir hüküm koyucu)tir. Bu sebeple eski hükmü devam ettiren “yeni bir nikâh yapılmadığı” rivayetine tercih edilir.

c) “Ümeyme binti Bişr müslüman olarak Nebi (sav)’in yanına kaçtı. Eşi (Hassan b. Dahdaha) ise kâfir olarak küfür toprağında idi. Ümeyme iddetini bitirince Rasûlullah (sav) onu Sehl b. Hanif ile evlendirdi. Daha sonra eski eşi müslüman olarak geldi, ancak Ümeyme ona geri verilmedi.”²⁶⁵

Muhammed Şeybanî, hicret eden kadının iddet beklemesine bu hadisle kail olmuştur. Ancak Ebu Hanife, bu iddet beklemenin Rasûlullah’ın emri ile olduğuna dair bir açıklık olmadığını, bu sebeple ayetin mutlak manasının kayıtlanamayacağını söylemiştir.

²⁶³ Cessas, *Ahkâmu’l-Kur’an*, III, 438

²⁶⁴ Tirmizî, Nikâh 42; İbn Mâce, Nikâh 60.

²⁶⁵ Serahsî, *Şerhu’s-Siyer’i’l-Kebir*, V, 93; İsbahanî, *Ma’rifetüs-Sahabe*, el-Mektebetü’ş-Şâmile, XXII, 436.

d) Hanefilerin aklî delili ise şudur: Nikâh akdi kendisindeki maslahatlar için vaz'edilmiştir. Ülke farklılığı olduğu zaman bu maslahatlar yerine gelemeyecektir. Dâru'l-harb ehli, dâru'l-İslam ehli için ölü mesabesindedir. Ölü ile diri arasında nikâh da tasavvur edilemez. Karı kocadan biri dâru'l-İslam'da diğeri dâru'l-harbde olduğu zaman, karı kocanın birbirinden istifadesi, kadının nafakası gibi hususlar yerine getirilemeyecek, bu da pek çok mağduriyete yol açacaktır.²⁶⁶

Cumhurun Hanefilerin delillerine karşı cevapları şöyledir:

a) Mümtehine suresinin 10. ayetinde geçen, muhacir kadınların imanları hususunda imtihana çekilmelerinin istenmesi, kâfirlere geri çevrilmemesinin emredilmesi; **“mümin kadınlar”**, **“kâfirler”** kelimeleri hepsi de ayetten din farklılığının anlaşılması gerektiğine delalet eder. Ayette, muhacir kadınların dâru'l-harbe değil kâfirlere geri döndürülmesi yasaklanmıştır. Ayette dine delalet, ülkeye delaletten daha açıktır.

Ayetin, **“Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın”** bölümü ülke farklılığına değil müşrik kadınlarla evlenmenin yasaklığına delalet eder.

b) Hanefilerin delili olan Amr b. Şuayb'in rivayet ettiği *“Zeynep'in yeni bir nikâhla evlendiği”* hadisi zayıftır. Hadisin senedinde bulunan Haccac, Amr'dan hadis dinlememiştir. Ayrıca bu hadis *“Zeynep'in ilk nikâhı üzere bırakıldığı”*nı ifade edilen hadise mukavemet edebilecek sıhhatte değildir.²⁶⁷

c) Ümeyme hadisinde Rasûlullah'ın iddet bekleme için emri olduğuna dair açıklık yok ancak aynı şekilde ayrılığın ülke farklılığı sebebiyle olduğuna dair açıklık da yoktur. Hatta Ümeyme'nin ayrılığının din farklılığı sebebiyle olması daha yakın bir ihtimaldir.

d) Hanefilerin aklî deliline de şu cevap verilmiştir: Nikâhtan beklenen maksatları asıl ülke farklılığı değil din farklılığı engellemektedir. Çünkü Mümtehine suresinin zahirine göre müslüman bir kadın kâfir bir erkeğe helal değildir. Eşlerin her ikisi de dâru'l-harbde olsa bile aralarında cinsel ilişki yasaklanmıştır. Eğer bu illeti sahih kabul etsek o

²⁶⁶ Serahsî, *el-Mebcut*, V, 51.

²⁶⁷ Nevevî, *el-Mecmu'*, XVI, 296.

zaman eşlerin sadece ayrı ülkelerde olduğu durumlar dikkate alınmalı, kâfir bir eş dâru'l-İslam'daki müslüman eşinin yanına geldiğinde nikâh devam etmelidir.²⁶⁸

Hanefîlerin cumhurun delillerine cevapları ise şu şekildedir:

a) Mümtehine suresinin 10. ayeti dâru'l-harbden dâru'l-İslam'a hicret eden mümin kadınların durumunu açıklamak için nazil olmuştur. Mümin kadınların kâfirlere helal olmayacağına dair ayetler (Bakara 2/221, Maide 5/5) daha önce nazil olmuştur.

b) Zeynep (r.anha) ile Ebu'l-Âs arasında yeni bir nikah yapılmadığına dair gelen rivayet zinciri, Davud b. Husayn, İkrime'den o da İbn Abbas'tan... şeklindedir. Davud b. Husayn için hadiste "leyyin"dir denilmiştir. İbn Uyeyne onun için, "biz onun hadisinden korunuyoruz"; İbnü'l-Medenî ve Ebu Davud, "onun İkrime'den yaptığı rivayetler münkerdir" demişlerdir. Zeynep (r.anha)'nın yeni bir nikâhla evlendiğine dair rivayet müsbit(yeni bir hüküm getirici) ve eski nikâh ile evlendiğine dair rivayet ise nâfi (eski hükmü devam ettirici)dir. Müsbit nâfiye tercih edilir. Yine İbn Abbas'tan "*Hristiyan kadın kocasından bir saat önce müslüman olsa ona haram olur*"²⁶⁹ diye rivayet gelmiştir. İbn Abbas Nebi (sav)'den yaptığı rivayete muhalif nasıl hüküm verir?²⁷⁰ Ayrıca Hz. Zeynep ile Ebu'l-Âs'ın müslüman olmaları arasında çok uzun bir süre vardır. Yani cumhurun görüşüne göre de ayrılık çoktan tahakkuk etmiş idi.²⁷¹ Mümtehine suresinin ilgili ayeti indikten kısa süre sonra Ebu'l-Âs müslüman olmuş olsa bile mümin kadınların kâfirlere helal olmayacağını bildiren ayetler çok daha önce nazil olmuştu.

c) İbni Abbas'tan rivayet edilen Buhârî hadisinin rivayet zincirindeki Atâ, Atâ bin el-Horasânî'dir. Hâlbuki Buhârî onu Atâ bin Rebah zannetmiştir. El-Horasânî, bu hadisi tefsirinde rivayet etmiştir. Hadisi Atâ'dan rivayet eden İbn Cüreyc, tefsiri ondan değil oğlu Osman b. Atâ'dan dinlemiştir. Osman da zayıftır. Ayrıca Atâ bin el-Horasânî, İbn Abbas'tan hadis dinlememiştir. Hadis ihticaca elverişli değildir.²⁷² Ayrıca hadisin son bölümü cumhurun fetvasına da aykırıdır. Muhacir olarak gelen kadının iddeti bitse, bu

²⁶⁸ **Fetânî**, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 199-200.

²⁶⁹ **Buhârî**, Talak 20;

²⁷⁰ **İbn et-Türkmânî**, *el-Cevherü'n-Nakî*, VII, 187-189.

²⁷¹ **El-Mencebî**, Ebu Muhammed Ali b. Zekeriya, *el-Lübâb fi'l-Cem'i Beyne's-Sünneti ve'l-Kitab*, el-Mektebetü's-Şâmile, II, 676.

²⁷² **İbn et-Türkmânî**, *el-Cevherü'n-Nakî*, VII, 187.

arada evlenmeden dâru'l-harbdaki kocası çıkıp gelse, bu hadise göre kadının yeni bir nikâh ve mehir olmadan kocasına dönmesi gerekmektedir. Hâlbuki cumhura göre de bu kadın artık kocasından ayrılmış sayılır. Yeni bir nikâh ve mehir olmadan nikâh kıyılmaz.

d) İkrime ve Safvan'ın hususuna gelince: İkrime, Mekke'den çıktıktan kısa süre sonra hanımı da Mekke'den ayrıldı ve ona daha yolda iken yetişti. İkrime'yi hanımının bulunduğu yerin dâru'l-küfr olduğu kesin değildir. Öyle olsa bile İkrime'nin hanımı, İkrime daha dâru'l-küfre girmeden Mekke'den ayrılmıştı.

Safvan'ı, amcaoğlu Umeyr b. Vehb gemiye binmeden yakalamıştı ki burası Mekkelilerin kullandıkları bir iskeleydi ve Mekke'ye tâbi idi. Müslümanlar Habeşistan'a hicret ederken bu iskeleden gemiye binmişler; Kureyş, Kâbe'yi tamir ederken karaya oturan geminin mallarını buradan almışlardı. Mekke o zaman dâru'l-İslam olduğu için orası da dâru'l-İslam olmuştu.

e) Ebu Süfyan'ın müslüman olmasına gelince, birincisi Ebu Süfyan'ın müslüman olduğu bölge olan Merruzzahran daha dâru'l-İslam olmamıştı. Çünkü burası Mekke'ye bağlı yerlerdendi. Ordu oraya geldiğinde Mekke hâlâ daru'l-harbdî. Bu sebeple aralarında ülke farklılığı oluşmamıştı. İslam ordusu bir yere konakladığı zaman orada müslümanların hükmü icra edilmediği müddetçe orası dâru'l-İslam olmaz. Bunun için de müslümanların orada hükümlerin ikamesini istemeleri ve o mekâna yerleşmeleri gerekmektedir. Merruzzahran için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla Mekke'nin fethinden önce dâru'l-İslam olması durumu yoktur.²⁷³

İkincisi de rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Ebu Süfyan'ın Müslümanlığı sıhhatli bir Müslümanlık değildi.²⁷⁴

f) Nikâh akdinin alışveriş gibi ivazlı akitlere benzetilmesi kıyas meal farıktır. İvazlı akitlerde maksut maldır. Bu sebeple ülke farklılığı buna tesir etmez. Ancak evlilikten arzu edilen, soyun devam etmesi ve aile kurmaktır. Bunlar ise ülke farklılığı durumunda tahakkuk etmez.²⁷⁵

²⁷³ İbn et-Türkmânî, *el-Cevherü'n-Nakî*, VII, 186.

²⁷⁴ Serahsî, *el-Mesut*, V, 52.

²⁷⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, Cumhuriyet ve Hanefilerin bu husustaki delillerini ve birbirlerine cevaplarını güzel bir şekilde özetlemiştir. Bkz. *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, II, 722-733.

Delillerin Değerlendirilmesi

1- Mümin kadınların kâfir erkeklere helal olmadığını beyan eden ayetlerin Mümtehine suresinin 10. ayetinden önce nazil olması, bu ayetin farklı bir hüküm getirdiğine en kuvvetli delildir. Ayrıca bu ayet muhacir kadınların durumunu beyan etmek üzere nazil olmuştur. Bu sebeple bu ayetin ülke farklılığına delaleti daha kuvvetli görünmektedir.

2- Hz. Zeynep'le alakalı rivayetler kanaatimizce iki taraf için de net bir delil değildir. Çünkü yeni bir nikâh yapılmadan Hz Zeynep'in Ebu'l-Âs'la evliliğini devam ettirdiği rivayeti kabul edilse, Müslümanlıkları arasında bu kadar uzun vakit olmasını nasıl açıklanacak? Beyhaki'nin açıklaması yukarıda işaret edildiği gibi yetersizdir. Çünkü mümin kadınların kâfir erkeklerle evlenememesi Medine döneminin ilk yıllarında nazil olan Bakara suresinin 211. ayeti ile sabittir. Yeni nikâh yapıldığı kabul edilse, bu sefer de Hz Zeynep'in bu kadar uzun süre dul kalmasını açıklamak müşkilleşir. Çünkü o dönemde genç bir kadının bu kadar uzun süre dul kalması olağan bir durum değildir.

3- Hanefilerin belirttiği gibi nikâhın malla ilgili akitlere kıyas edilmesi hatalıdır. Nikâh bir yönden ivazlı akitlere benzese de nev'i şahsına münhasır bir akittir. İbadet boyutu vardır. Ahirette de devam eden akitlerden olduğu beyan buyrulmuştur. Nikâhtan maksat da aile kurmak, soyu devam etmek, karı kocanın birbirinde huzur bulmasıdır. Birisi dâru'l-harbde birisi dâru'l-İslam'da olan karı koca aynı inançta olsa bile nikâhtan beklenen maksatlar yerine getirilemeyecektir.

4- İkrime b. Ebi Cehl, Safvan b. Ümeyye ve Ebu Süfyan'la alakalı rivayetlerden hüküm çıkarmada iki taraf arasında bir tercih yapma imkânı yoktur. Çünkü Merruzzahran, Cidde sahili gibi yerlerin o zamanki hükmü hakkında net bir bilgi elimizde yoktur. Buralara dâru'l-İslam demek de dâru'l-harb demek de mümkündür.

Esirlerin Durumu

Müslümanlar dâru'l-harbe girer ve oradan esirler alırlar, bunları dâru'l-İslam'a getirirlerse bunların nikâhları ne olacaktır? Bu hususta etkili olan ülke farklılığı mıdır yoksa esaret midir?

Bu hususta biri Hanefilere biri de Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere ait olmak üzere temel iki görüş vardır.²⁷⁶

Hanefilere göre esir edilen karı kocanın ayrılık sebebi ülke farklılığı, diğerlerine göre bizzat esarettir. Hanefilere göre, karı kocadan birisi esir edilirse dâru'l-İslam'a ulaşana kadar ayrılık gerçekleşmez. Eğer beraber esir edilirlse yine ayrılık gerçekleşmez. Ama eşlerden biri dâru'l-İslam'a getirilir ise ayrılık gerçekleşir ve kadının iddet beklemesi de gerekmez.²⁷⁷

Diğer fakihlere göre ise karı kocadan ister biri esir düşsün, isterse beraberce esir düşsünler hemen ayrılık gerçekleşir. Kadının iddet beklemesi de gerekmez.²⁷⁸

Esir edilen eşlerin ayrılık sebebinin ülke farklılığı olduğunu söyleyen Hanefilerin delilleri şunlardır:

1- Müşriklerin birbirleri ile nikâhlarının sabit olduğu hususunda ittifak vardır. Bu nikâhın ortadan kalkması için onu ortadan kaldıran bir sebebin olması veya devamının faydasının kalmaması gerekir. Bu ya karı kocadan birinin helaki ile hakikaten ya da nikâh sebebiyle olan istifade imkânının kalmaması ile takdirene olur. Bunlar haricindeki bir sebeple nikâhı ortadan kaldırmak tenakuzdur. Şeriat ise tenakuzdan uzaktır.

Karı koca beraber esir edildiklerinde kocanın karısıyla ilişki imkânı zahir ve galip olanıdır. Bunun olmaması ise nadir olanıdır. Karı kocadan biri dâru'l-harbde olduğu zaman da aynı durum vardır. Çünkü kâfirlerin esirleri kurtarması veya esirlerin gazilerin ellerinden kurtulması çok görülen bir husus değilse de nadir görülen bir durum da değildir. Eşlerden biri dâru'l-İslam'a getirildiğinde ise bu durum tersinedir. Artık milkin (nikâh bağının) devam etmesinin bir faydası yoktur. Artık hem zahir hem galip olarak nikâhtan beklenen maksatların oluşmayacağı netlik kazanmıştır.²⁷⁹

2- **“Bir de (harp esiri olarak) sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı.”** (Nisa 4/24) ayeti de buna delildir.

²⁷⁶ Bu iki görüş haricinde İbn Hazm esaretin nikâha tesiri olmadığını, müşrik karı koca arasında ayrılığın gerçekleşmeyeceğini; Evzai, eğer beraber esir edilirlse veya biri esir edilip dâru'l-İslama getirildikten sonra diğeri iddet müddeti içinde dâru'l-İslama gelirse nikâhın fesholmayacağını söylemiştir. Hanbelîlerin bir görüşüne göre kadının tek başına esareti nikâhı infisah eder ama erkeğin tek başına esir olması nikâhı infisah etmez, karı koca beraber esir olurlarsa yine ayrılık gerçekleşmez. (İbn Hazm, *el-Muhalla*, V, 381; **Fetâni**, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 213-214)

²⁷⁷ **Kâsâni**, *Bedâi'*, II, 269.

²⁷⁸ **Mâlik**, *el-Müdevvene*, IV, 302-303; **Mâverdi**, *el-Hâvi'l-Kebir*, IX, 663.

²⁷⁹ **Kâsâni**, *Bedâi'*, II, 339.

Çünkü cariyelere ancak dâru'l-İslam'a götürüldüğünde sahip olunabilir. Hanefilere göre dâru'l-harbde iken ganimetlere sahip olunamaz. Bu sebeple dâru'l-harbde ganimet taksimi de yapılmaz.²⁸⁰

3- Aişe (r.anha)'dan rivayet edildiğine göre o, Berîre'yi satın almak istedi. Sahipleri velâ hakkı kendilerinde olmak üzere Berîre'yi satabileceklerini söylediler. Aişe (r.anha) durumu Nebi (sav)'e arzetti. Hz. Peygamber, “onu satın al ve azat et. Muhakkak velâ hakkı azat edenindir” buyurdu.²⁸¹ Hz Aişe, Berîre'yi azat edince, Peygamber (sav) Berîre'yi eşi hususunda muhayyer bıraktı. Berîre de ayrılmayı tercih etti.²⁸²

Bu hadis, yeni bir milk oluşmasının ayrılığı gerektirmediğine delildir. Eğer öyle olsa idi Hz. Aişe, Berîre'yi aldığı zaman Berîre ile kocası arasında ayrılığın vacip olması gerekirdi. Bu hadis, “**Bir de (harp esiri olarak) sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı.**” (Nisa 4/24) ayetinin esir kadınlara tahsis edildiğini ve ayrılık sebebinin milk değil ülke farklılığı olduğunu gösterir.

4- Esirlik rakabe sahipliğinin sebebidir. Bu şekilde esir, köle olur. Rakabe milki nikâh milkini gerektirmez. Çünkü kölelik bir kişinin nikâh yapmasına engel olmadığı gibi, nikâhı da ortadan kaldırmaz. Bunun üzerine biz deriz ki karı koca beraber esir edilirlse nikâhları batıl olmaz.²⁸³

Esir edilen eşler arasındaki ayrılığın sebebi esarettir diyen fakihler Hanefilerin delillerine şu cevapları vermişlerdir:

- Hanefilerin getirdiği aklî illet, eğer bu hususta kitap, sünnet ve sahabe uygulamasından bir delil olsa idi kabul edilirdi. Ancak deliller bunun tersinedir.
- Nisa suresinin 24. ayetini Hanefilerin anladığı şekilde tahsis eden bir delil yoktur. Nüzul sebebi onların görüşlerinin tersini göstermektedir.

²⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, V, 478

²⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, K. Büyü' 385/3, VII, 135, H. No:23056.

²⁸² Müslim, *İtk* 3; Nesaî, *Talak* 29; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII, 220, H. No: 14033.

²⁸³ Serahsî, *el-Mebcut*, V, 52-53.

- Nisa suresinin “**sahip olduğunuz kadınlar**” bölümü aslında umumidir. Hem evlilik milkiyetine hem de satın alınarak veya esir edilerek cariye edinilen kadınlara şâmindir. Ancak ayetin nüzul sebebi bunu esir edilen kadınlara tahsis etmiştir. Satın alınan cariye kocasının nikâh milki masum, İslam devleti tarafından korunmuş bir miktir. Esir edilen kadının kocasının nikâh milki ise masum değildir. Bu sebeple hissesine düşen kişiye o kadından istifade etmesi caizdir. Ayet-i kerime eşiyile beraber veya tek başına esareti ayırmamıştır.
- Bir kişinin sahip olduğu cariyeyi istimta hakkını ancak cariye kocasının bulunması engeller. Bu kocanın da hakkının korunmuş olması gerekir. Hâlbuki esir edilen kadının kocasının hakkı korunmuş değildir. Ayrıca hulu’ da nikâhı ortadan kaldırır ama nikâha başlanmasına mani değildir.

Esir edilen eşler arasında ayrılık sebebi bizzat esarettir diyen, Mâlikîler, Şâfîilerin ve bir kavillerine göre Hanbelîlerin delilleri şunlardır:

1- **“Bir de (harp esiri olarak) sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı.”** (Nisa 4/24) ayetinin “**evli kadınlar**” bölümü hakkında Hz. Ali, “bunların eşleri müşriklerdendi” demiştir. İbn Abbas da “esirler hariç her evli kadınla yapılan ilişki zinadır” demektedir.²⁸⁴

“(Harp esiri olarak) sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna” bölümü hakkında Hz. Ali, İbn Abbas, Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf, İbn Ömer: “Ayet, evli olan esir kadınlar hakkında inmiştir. Onlara sahip olmakla cinsel ilişki mubah kılınmıştır. Kadınlar eşleri olmadan esir edilirlerse aralarında ayrılık vacip olur.”²⁸⁵ demişlerdir.

Şâfîi bu ayeti şöyle tefsir eder: “Evli olan hür kadınlar ve cariyeler, eşlerinden ölüm, talak veya nikâhın feshi sebebiyle ayrılıncaya kadar başkalarına haramdırlar. Ancak esir kadınlar bunun dışındadır. Çünkü bunların ayrılıkları kitap, sünnet ve icma ile sabittir.”²⁸⁶

²⁸⁴ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII, 167, H. No: 13733; **Hâkim**, *Müstedrek*, Tefsir 5, H. No: 3191.

²⁸⁵ **Cessas**, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 135

²⁸⁶ **Şafîi**, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1980, I, 184.

Buna delil olarak da Ebu Alkame el-Haşimî'nin Ebu Said el-Hudrî'den yaptığı şu rivayeti göstermiştir: “Rasûlullah (sav) Huneyn günü Evtas'a asker gönderdi. Onlar düşmanla karşılaşp onlarla savaştılar ve galip geldiler. Pek çok esir kadın ellerine geçti. Galiba Rasûlullah'ın ashabından bazı kimseler, müşriklerden kocaları bulunması sebebiyle esir kadınlarla ilişkiye girmekten çekinmişler. Bunun üzerine Allah celle, **“Bir de (harp esiri olarak) sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı.”** ayetini indirdi. Yani iddetleri geçtikten sonra onlar size helaldir.”²⁸⁷

Buradaki iddetten kasıt istibradır. O da kadının ya doğurmasıyla veya hayız görüp temizlenmesiyle olur.

2- Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah, Evtas'ta esir edilen kadınlar hakkında: *“Hamile doğurana, hamile olmayan hayız görene kadar ilişkiye girmeyin”* buyurmuştur.²⁸⁸

Rasûlullah (sav) esir kadınları gazilere dağıttı ve sadece hamile olan ve hayız görmeyenlerle ilişkiyi yasakladı. Bu arada evli olan var mı yok mu, eşi yanında mı değil mi sormadı. Bu da hepsinin hükmünün bir olduğuna delildir. Yoksa Rasûlullah bunları sorar ve ayırt ederdi.

3- Bir kadın esir edilince, kocasının onun üzerindeki hakkı da ele geçirilmiş olur. Bu hususta kadının, yalnız veya kocası ile birlikte ele geçirilmesinin bir önemi yoktur. Esir kadını alan kişi kocasından daha fazla hak sahibidir. Nasıl oluyor da bir kişinin tamamına sahip olan kişiye buna bağlı bir husus olan ilişki yasak oluyor?²⁸⁹

4- Rasûlullah (sav), Beni Mustalik esirlerini dâru'l-küfürde iken taksim etti de müslümanlar esir kadınlarla ilişkiye girdiler. Biz Rasûlullah'ın esirleri gazadan döndükten sonra paylaştığı hususunda bilgi sahibi değiliz. Esirler gazilere paylaştırıldıktan sonra, gazilerin onları satması da başka meşrû işleri yapması da caizdir. Harp beldeleri nikâh veya milk yoluyla helal olan ilişkiyi haram etmez.²⁹⁰

²⁸⁷ Müslim, Rada' 9; Ebu Davud, Nikah 43-44.

²⁸⁸ Ebu Davud, Nikâh 45; Dârimî, Talak 18;

²⁸⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, II, 733-734

²⁹⁰ Şafii, *el-Ümm*, VII, 315-317.

Hanefilerin bu delillere cevapları ise şöyledir:

- Nisa suresinin 24. ayetinin tefsiri babında Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edilen hadisin sonunda “*iddetleri bittikten sonra*” denilmiştir. Eğer esir olmakla ayrılık gerçekleşse idi iddetten bahsedilmezdi.
- Evtas'ta esir edilen kadınların tek başlarına esir edilmişlerdir. Bu durum, Müslim ve Ebu Davud'un Ebu Said el-Hudrî'den rivayet ettiği hadiste açıkça belirtilmiştir.
- Rasûlullah'ın, esirleri gazadan dönünce taksim ettiği hususunda bilgi sahibi değiliz ama hareket halindeki gazilerin de esir kadınlarla ilişkiye girdiği hususunda da bilgi sahibi değiliz.

Delillerin Değerlendirilmesi

İki görüş sahiplerinin delilleri arasında birini diğerine tercih edecek bir güçlülük gözükmemektedir. Ancak Hanefilerin, kocası ile esir edilen kadını nikâhının devam ettiği görüşü insan hakkı yönünden, ayrılık sebebinin ülke farklılığı olması ise hareket halindeki ordunun selameti açısından daha uygundur.

Her iki mezhebe göre de bu ayrılık fesih kabul edilmiştir.

Eşlerden Birinin Dâru'l-harbe Mürted veya Zimmet Akdini Çiğneyerek Gitmesi Durumu

Müslüman olan eşlerden biri mürted olarak veya zimmî olan eşlerden biri zimmet akdini bozarak dâru'l-harbe gitse diğer eş dâru'l-İslam'da kalsa, bu kişiler arasında ülke farklılığı meydana gelmiştir. Bu eşler arasındaki nikâh bağı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Hanefilere göre, eşlerden biri irtidat edince aralarındaki nikâh fesholur. Muhammed'e göre koca irtidat ederse bu talak olur, kadın irtidat ederse fesih kabul edilir. Eşin birinin dâru'l-harbe gidip gitmemesinin önemi yoktur. Ancak Ebu Hanife'ye göre, eşlerden biri dâru'l-harbe gider de hâkim de buna hükmederse kadının iddet beklemesi gerekmez.

Muhammed ve Ebu Yusuf, kocası irtidat edip de dâru'l-harbe kaçan müslüman kadının iddet beklemesi gerekir, demişlerdir.

İddet bekleyen bir kadın irtidat edip dâru'l-harbe kaçsa da hâkim buna hükmetse, ülke farklılığı sebebiyle iddeti iptal olur. İddet müddeti bitmeden yeniden müslüman olarak dâru'l-İslam'a dönse Ebu Yusuf'a göre iddet yeniden başlamaz; Muhammed'e göre yeniden iddet başlar.

Karı koca beraber irtidat ederlerse istihsanen nikâhları devam eder. Yeniden müslüman olurlarsa yeni bir nikâha gerek yoktur. Ancak irtidattan sonra biri dâru'l-harbe kaçsa o zaman ülke farklılığı sebebiyle ayrılık gerçekleşir.

Bir kadın irtidat edip dâru'l-harbe kaçsa, bu arada dâru'l-İslam'da kalan eşi, kadının kızkardeşi ile evlense veya dördüncü olarak bir eş daha alsa, kadın müslüman olarak dâru'l-İslam'a dönse de bu nikâhlar bozulmaz.²⁹¹

Şâfîiler ve Hanbelîlere göre, evli çiftlerden ikisi birden veya birisi zifaktan önce irtidat ederlerse nikâh fesholunur. Zifaktan sonra olursa ayrılık için kadının iddetini bitirmesi beklenir. Eğer iddet müddeti içerisinde İslam'a dönerlerse aynı nikâhları geçerlidir. Ancak iddet biterse, irtidat zamanından itibaren ayrılmış kabul edilirler. Bu hususta ülke farklılığının tesiri yoktur; dâru'l-harbe giden mürted ile dâru'l-İslam'da kalan mürted aynı hükme tâbidir. İddet müddeti içerisinde cinsel ilişki yasaktır. Ancak böyle bir durum olursa nikâh şüphesi sebebiyle had vurulmaz. Yine iddet müddeti içerisinde karısı irtidat eden erkek, karısıyla beraber aynı nikâh altında bulunması yasak olan biriyle evlenemez, dördüncü bir hanım alamaz.

Mâlikîlerin bir kısmı Şâfîî ve Hanbelîlerle aynı görüştedir. Bir kısmına göre ise, karı kocadan ister biri irtidat etsin, isterse ikisi birden irtidat etsin ayrılık hemen gerçekleşir. İddet içerisinde müslüman olmaları ile nikâhları devam etmez. Bu kişilerin dâru'l-harbe gidip gitmemesinin de bir tesiri yoktur. Eşi zimmî olan bir erkek irtidat etse yine durum aynıdır. İsterse erkek karısının dinine girmek için irtidat etsin yine araları ayrılır.²⁹²

İbn Teymiyye ile talebesi İbn Kayyim'a göre eşlerden birisi irtidat ederse, tevbe edene kadar nikâhları mevkuftur. İrtidat eden eş İslam'a dönünce aynı nikâhları üzere devam

²⁹¹ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, III, 428-429.

²⁹² **Safîî**, *el-Ümm*, VI, 149-150; **İbn Kudame**, *el-Muğni*, XIX, 461; *eş-Şerhu'l-Kebîr*, VII, 169.

ederler. Bu hususta iddetin bitip bitmemesinin, zifafın olup olmamasının, dâru'l-harbe kaçıp kaçmamanın bir etkisi yoktur.²⁹³

Zimmet akdini bozup da dâru'l-harbe kaçan zimmîler hususunda da Hanefiler ülke farklılığının etkisini kabul etmişlerdir. Onlara göre zimmî olan karı veya kocadan birisi dâru'l-harbe kaçarsa irtidat edip de dâru'l-harbe kaçan gibi değerlendirilir ve hemen aralarında ayrılık gerçekleşir.²⁹⁴

Cumhur ayrılığın sebebi olarak ülke farklılığını değil din farklılığını kabul ettiklerinden onlara göre dâru'l-harbe kaçan bir zimmî ile dâru'l-İslam'da kalan eşi arasında ayrılık gerçekleşmez.

b) Nafaka

Kelime olarak, infak edilen şey, azık, yiyecek, ev reisinin sağlamak zorunda olduğu yiyecek, giyecek, mesken ve benzeri şeyler manasına gelir. Nafakanın çoğulu "nafakât"tır. Bir terim olarak yiyecek, giyecek ve meskenden kişiye yetecek miktarı ifade eder.²⁹⁵

Nafaka genel olarak ikiye ayrılır:

1. Kişinin kendisine gerekli olan nafaka. Bu, başkasına vereceği nafakadan önde gelir. Çünkü Hz. Peygamber tasaddukta bulunmak isteyen birine "*kendine harca*" buyurmuş; adam "*bende daha fazlası var*" deyince, "*evladına harca*" demiş, adam yine "*bende daha fazlası var*" deyince, Rasûlullah "*eşine harca*", sonra "*hizmetkârlarına harca*" buyurmuş; adam bundan da fazla mala sahip olduğunu söyleyince tasadduk yapmasına müsaade etmiştir.²⁹⁶

2. Kişinin başkalarına vermesi gereken nafaka. Bu çeşit nafakanın üç sebebi vardır. Evlilik, hısımlık ve mülkiyet bağı.

İslâm'da aile reisi olarak kadının ve çocukların geçimini sağlamak görevi erkeğe verilmiştir. Ayrıca, anne, baba, kardeşler ve diğer hısımlar bakıma muhtaç duruma

²⁹³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli 'z-Zimme*, II, 695.

²⁹⁴ Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, V, 94.

²⁹⁵ Döndüren, Hamdi, "*Nafaka*", Şâmil İslam Ansiklopedisi, V, 3-6.

²⁹⁶ Ebu Davud, Zekât 46.

düşünce, “geçimi sağlama yükümlülüğü” onları da kapsamına alır. Hattâ İslâm’da mâlik veya zilyed olunan hayvanların bile yedirilip içirilmesi görevi aile reisinindir.²⁹⁷

Kadın, kocasının talebine rağmen, onun evine gelmez veya itaatsiz olarak evden çekip gider yahut irtidat ederse erkeğin nafaka yükümlülüğü kalkar.²⁹⁸

Din Ayrılığının Nafakaya Etkisi:

Kadın itaatsiz veya mürted olmadığı sürece eşler arasındaki din ayrılığı kadının nafaka alma hakkına engel olmaz. Diğer hısımlar arasındaki nafaka yükümlülüğüne gelince:

Hanefilere göre, usûlün, fûrûun ve eşin nafakasında din birliği şart değildir. Bu üç sınıfın dışındakiler için ise din birliği şarttır. Çünkü müslümanla gayrimüslim arasında mîras cereyan etmez. Buna göre, karı, ana, baba, dedeler, nineler, çocuk ve torunlar dışındaki hısımlara din ayrılığı bulununca nafaka gerekmez.²⁹⁹

Başkasının geçimini sağlamanın sebebi ihtiyaçtır. İhtiyacı olmayanın geçimini sağlamak gerekmez. Malı olanın geçim masrafları kendi malından karşılanır. Yaşı küçük veya büyük olsun hüküm değişmez. Ancak hanım bundan müstesnadır. Eş zengin de olsa geçim masrafları kocasına aittir. Çünkü hanıma nafaka vermenin sebebi “ihtiyaç” değil, onun kocanın bir hakkı olarak evde “tutulması”dır.³⁰⁰

Nafakada Ülke Farklılığının Tesiri

Kocanın karısına vermesi gereken nafakada ülke farklılığının tesiri olup olmadığı hususunda kaynaklarda ayrıca bir şey zikredilmemiştir. Çünkü Hanefilere göre ülke farklılığı sebebiyle ayrılık gerçekleşmekte, cumhura göre ise gerçekleşmemektedir. Bu duruma nazaran Hanefilere göre ortada nafaka durumu söz konusu olmamakta, cumhura göre ise yükümlülük aynen devam etmektedir.

Bunun dışındakilerin nafakasına gelince bu hususta şu görüşler ifade edilmiştir:

²⁹⁷ **Kâsânî**, *Bedâi*’, IV, 15

²⁹⁸ **Aydın**, “*Aile Hayatı*”, İlmihal, II, 219-220

²⁹⁹ **Kâsânî**, *Bedâi*’, IV, 22.

³⁰⁰ **Kâsânî**, *Bedâi*’, IV, 16; **Döndüren**, *Aile İlmihali*, 244.

Hanefilere göre, dâru'l-İslam'da olan bir müslümanın, harbî olan usulüne (ana, baba, dede, nine) ve furuuna (evlat, torun) bunlar dâru'l-İslam'da müste'men olarak bulunsalar bile nafaka verme mecburiyeti yoktur. Bunların müslüman olması da durumu değiştirmez. Aynı şekilde zimmîlerin de harbîlere karşı nafaka mecburiyeti yoktur.³⁰¹

Kasanî, diğer Hanefî âlimlerden farklı bir görüş ortaya koymuştur. Ona göre, ana baba, evlat ile soydan olan akrabaları birbirinden ayırmak gerekir. Usul ve furuun her durumda birbirlerine nafaka verme yükümlülükleri vardır. Aralarında ülke farklılığı olmasının bir önemi yoktur. Buna göre müslüman birisi, zimmî, müste'men veya harbî olan usul ve furuuna; yine aynı şekilde zimmî, müste'men, harbî birisi de müslüman usul ve furuuna nafaka ile mükelleftir.³⁰²

Hanbelîlere göre, müslüman ile kâfir arasında nafaka yükümlülüğü yoktur. Müslüman birisi, zimmî, harbî veya müste'men olan bir gayrimüslim akrabasına, isterse usul ve furuundan olsun nafaka vermek mecburiyetinde değildir. Terside aynı şekildedir.³⁰³

Şâfîiler ise müste'men olan usul ve furu ile harbî olan usul ve furuun hükmünü farklı tutmuşlardır. Harbî olan usul ve furua nafaka gerekmezken müste'men olan usul ve furua nafaka gerekir.³⁰⁴

c) Vasiyet

Vasiyet, fıkıh ıstılahında, bir malı veya menfaati ölümden sonraya bağlayarak bir şahsa veya hayır kurumuna karşılıksız olarak bağışlamak,³⁰⁵ manasına gelir.

Din farklılığının vasiyete engel olmadığı ulema arasında ihtilaf yoktur. Bir zimmî bir müslümana vasiyette bulunacağı gibi bir müslüman da bir zimmîye vasiyette bulunabilir.

Ülke farklılığının vasiyete etkisi kabul edilmiştir. Hanefilere göre müslüman veya zimmînin müste'mene vasiyeti sahih, harbîye vasiyeti sahih değildir. Aynı şekilde müste'menin müslüman veya zimmîye vasiyeti sahih, harbînin vasiyeti sahih değildir.

³⁰¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, IV, 416.

³⁰² Kâsânî, *Bedâi'*, IV, 37.

³⁰³ El-Behûtî, *Şerhu Münteha'l-İrâdât*, el-Mektebetü's-Şâmîle, X, 243; *Keşşafu'l-Kına*, XIX, 418.

³⁰⁴ İbn Hacer Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, XXXVI, 56; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtac*, XV, 61.

³⁰⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, X, 411; Bilmen, *İstılahatı Fıkhiyye*, V, 115.

Mâlikîlerde itimat edilen görüş de böyledir. Şâfiî ve Hanbelîlerde bir kavil bu şekildedir. Ebu Hanife'den gelen bir rivayete göre, müslüman veya zimmînin harbîye vasiyeti sahih değildir. Harbî müste'men olarak dâru'l-İslam'a gelse bile ona vasiyet caiz olmaz.³⁰⁶

Dâru'l-İslam'a emanla gelen bir harbî, dâru'l-İslam'da mîrasçısı yoksa malının tamamını bir müslümana veya zimmîye vasiyet edebilir. Eğer dâru'l-İslam'da mîrasçısı varsa ancak üçte biri vasiyet edebilir.³⁰⁷

Şâfiî ve Hanbelîlerde itimat edilen görüşe göre ise müslümanın kâfire, kâfirin müslümana vasiyeti mutlak olarak caizdir. Bir müslümanın, zimmî, muahad, müste'men, harbîye vasiyeti sahih olduğu gibi bunların bir müslümana vasiyeti de sahihtir. Bu hususta ülke farklılığının bir tesiri yoktur. Mâlikîlerde bir görüş de bu şekildedir.³⁰⁸

d) Mîras

Mîras kelimesi hukukta, vefat eden kimsenin geride bıraktığı mal ve haklarda belli sıra, usul ve ölçü dâhilinde, belli şahıs ve grupların hak sahibi olmasını ifade eden bir terimdir.³⁰⁹

Fıkıh kitaplarında, ülke farklılığı mîras engelleri arasında sayılmıştır. Mîras engelleri şunlardır:

1. Öldürme: Mûrisini öldüren kimsenin onun mîrasından mahrum olacağı konusunda mezheplerin görüş birliği vardır. Ancak hangi çeşit öldürmelerin mîras engeli olacağı hususu mezhepler arasında ihtilâflıdır. Hanefilere göre, haksız yere öldürme yani kısas veya keffâret cezasını gerektiren öldürme çeşitleri mîrasa engel olur.³¹⁰

³⁰⁶ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyerî'l-Kebir*, V, 362; **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, X, 426-427, 495; **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 335; el-**Hıraşî**, *Şerhu Muhtasar Halîl*, XXIV, 163; **Bilmen**, *Istilahatü Fikhiyye*, V, 176; **Yöndüren**, *Aile İlmihali*, 495.

³⁰⁷ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, X, 495-496.

³⁰⁸ **Sirazî**, *Mühezzeb*, el-Mektebetü's-Şâmile, II, 339; **Mevvak**, *et-Tâc ve'l-İklîl*, XIII, 1; **İbn Kudame**, *el-Muğni*, XIII, 204.

³⁰⁹ **Aydın**, "Aile Hayatı", İlmihal, II, 246.

³¹⁰ **Mahluf**, Hasaneyn Muhammed, *İslam'da Miras Hukuku*, (Çev. Ali Hastaoğlu, A. İhsan Feyizli) Nur Yayınları, Ankara, t.y. 35-36

2. Din Farkı: Hadis-i şerifte geçtiği üzere:

*“Müslüman kâfire, kâfir de müslümana mîrasçı olamaz.”*³¹¹

*“İki ayrı dine mensup olanlar, birbirine mîrasçı olamaz.”*³¹²

Bu sebeple, mûrisle vârisin birinin müslüman birinin kâfir olması dört mezhebin hukukçularına göre mîras engeli kabul edilmiştir. Müslüman kâfire, kâfir de müslümana nesep hısımlığı veya evlilik akdi bulunsa bile mîrasçı olamaz. Bunun sebebi, müslümanla gayrimüslim arasında velâyet bağının kesik olmasıdır.

Bu duruma göre, müslüman bir erkekle gayrimüslim olan karısı arasında mîrasçılık cereyan etmeyeceği gibi, bunlardan doğan çocuklar da babaya tâbi olarak müslüman sayılacaklarından, onlarla gayrimüslim olan anneleri arasında da mîrasçılık cereyan etmez.³¹³

Diğer yandan gayrimüslimler birbirine mîrasçı olabilirler. Yalnız Mâlikîler, *“İki ayrı dine mensup olanlar birbirine vâris olamaz”* hadisinin, hristiyan ve yahudilerin kendi aralarındaki mîrasçılığını da kapsadığını söylerler.³¹⁴

Ancak sahâbeden Muaz b. Cebel, Muaviye b. Ebî Süfyan, Abdullah b. Mugaffel, tabiinden Said b Müseyyeb, Muhammed b. Hanefîyye, Mesruk b. Ecda’, Yahya b. Ya’mer ile daha sonraki âlimlerden İshak b Rahuveyh, İbn Teymiye ve İbn Kayyim müslümanın kâfire mîrasçı olabileceği kanaatindedirler.³¹⁵

Mürtedin mîrası:

Mürted mânen ölmüş sayıldığı için, o ne müslüman ve ne de kâfire mîrasçı olamaz. Mürtedin mîrasının başkalarına intikali konusunda ise görüş ayrılıkları vardır.

Ebû Hanife’ye göre, irtidattan önce kazandığı mal varlığı müslüman vârislerine gider. Sonra kazandıkları ise beytü’l-mâle “fey” geliri kaydedilir. Mürted kadımsa, bütün mîrası müslüman mîrasçılara intikal eder.

³¹¹ **Buhârî**, Hacc, 44; Meğâzî, 48, Ferâiz, 26; **Müslim**, Ferâiz, I; **Ebu Dâvud**, Ferâiz, 10

³¹² **Ebû Dâvud**, Ferâiz, 10; **Tirmizî**, Ferâiz, 16; **İbn Mâce**, Ferâiz, 6

³¹³ **Serahsî**, *Mebsut*, XXX, 30.

³¹⁴ **Mahluf**, *İslam’da Miras Hukuku*, 37-38

³¹⁵ **İbn Rüşd**, *Bidayetü’l-Müctehid*, II, 295; **Fetânî**, *İhtilâfu’d-Dâreyn*, 304-305.

Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, irtidattan önce ve sonra kazandığı malları müslüman vârislerine intikal eder. Bu iki müçtehid, erkek ve kadın mürted arasında mîras bakımından bir ayırım yapmaz.

Şâfî, Mâliki ve Hanbelîlere göre, aslî inkârcıda olduğu gibi mürted mîrasçı olamaz ve ona da başkası mîrasçı olamaz. Bütün malı, beytü'l-mal için fey geliri kaydedilir. Çünkü o, irtidat etmekle, İslâm toplumuna karşı harp ilân etmiş sayılır ve servetine de harbînin malına uygulanan hükümlerin uygulanması gerekir. Ancak bu hükümler, mürted irtidadı üzere ölürse uygulanır. Hayatta olduğu sürece malı bekletilir. İslâm'a dönerse, malı kendisine verilir.³¹⁶

3. Kölelik:

Köle olan bir kimse hısımlarına mîrasçı olamaz. Çünkü köle, bir mala mülk edinme sebepleriyle malik olamadığı gibi mîras yoluyla da malik olamaz. Onun elindeki şeyler efendisine ait bulunur.

Bu engellerden mûrisini öldürme ve kölelik tek yanlıdır. Bunlar yalnız kendileri başkasından mîras alamaz. Fakat başkası kendilerine mîrasçı olabilir.³¹⁷

4. Ülke Farklılığı

Hangi devletin tebaası olurlarsa olsunlar, müslümanların birbirlerine mîrasçı olacakları kabul edilmiştir. Hanefîlerden, Attabî, Timurtaşî ve Sadrulislam Pezdevî gibi âlimlere göre, dâru'l-harbde kalan bir müslüman dâru'l-İslam'daki akrabasına; dâru'l-İslam'daki müslüman da dâru'l-harbdeki müslüman akrabasına vâris olamaz. Bunlar müste'men olarak dâru'l-İslam'a gelse bile durum aynıdır. Burada, mîrasçılık "velâyet bağı" esasına dayanır. Bu bağ kopunca mîrasçılık hakkı da ortadan kalkmaktadır.

Bu âlimler dâru'l-harble alakalı genel kaideleri ve şu ayetle delil getirmişlerdir:

³¹⁶ İbn Abidin, XVII, 342; İbn Kudame, el-Muğnî, XIV, 72; Hallaf, İslam'da Miras Hukuku, 38-39; Bilmen, Istilahatı Fıkhiyye, IV, 25-26; Döndüren, Aile İlmihali, 525-526.

³¹⁷ İbn Abidin, XVII, 338-340; Bilmen, Istilahatı Fıkhiyye, V, 224; Döndüren, Aile İlmihali, 526-527.

“İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onlar üzerinde herhangi bir velayet (miras) hakkınız yoktur.” (Enfal 8/72)

Bu fetva Hanefilerin umumu tarafından kabul edilmemiştir. Hanefiler ve diğer imamlara göre müslümanlar her halükârda birbirlerine mîrasçı olurlar.³¹⁸ Bu ayetin, **“Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (vâris olmağa) daha uygundur.”** (Enfal 8/75; Ahzab 33/6) ayeti ile nesh edildiği ifade edilmiştir.³¹⁹

Dâru'l-harbde esir edilen bir müslümanın dâru'l-İslam'daki akrabalarına vâris olacağı hususunda da ulema arasında ihtilaf yoktur.

Hanefilere göre, ülke ayrılığı gayrimüslimler için bir mîras engeli teşkil eder. Çünkü aralarında velayet bağı yoktur. Bu üç şekilde gerçekleşir:

- a) Hakikaten ve hükmen ayrılık. Bu dâru'l-İslam'da bulunan bir zimmî ile dâru'l-harbde bulunan bir harbî arasındaki ayrılıktır. Bunlar birbirlerine mîrasçı olamaz.
- b) Hükmen ayrılık. Bu da dâru'l-İslam'da zimmî olarak bulunan gayrimüslim ile müste'men olarak bulunan gayrimüslim arasındaki ayrılıktır. Bu durumda da aralarında veraset cereyan etmez.
- c) Hakikaten ayrılık. Bu da dâru'l-harbde mukim bir harbî ile dâru'l-İslam'a emanla gelmiş bir harbî arasındaki ayrılık ki bu durumda mîras cereyan eder.

Bunun haricinde ikisi da dâru'l-harb olan farklı ülkelerin gayrimüslim vatandaşları da birbirlerine hiçbir şekilde mîrasçı olamazlar.³²⁰

Bazı Şâfiî ve Hanbelî âlimler de Hanefilerle aynı görüştedir.

Şâfiîlerden bu hususta üç görüş daha rivayet edilmiştir. Birinci görüşe göre, dâru'l-harbde bulunan bir harbî ile zimmî arasında veraset cereyan etmez ancak zimmî ile müste'men ve anlaşmalı gayrimüslim arasında, dinleri farklı bile olsa veraset cereyan

³¹⁸ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, III, 77-78; İbn Abidin, XVII, 345; Bilmen, *Istılahatü Fıkhiyye*, V, 228

³¹⁹ Taberî, *Tefsir*, XIV, 78.

³²⁰ Serahsî, *Mebcut*, XXX, 33; İbn Abidin, XVII, 343-344; Bilmen, *Istılahatü Fıkhiyye*, V, 226-227

eder. İkinci görüşe göre zimmî ve harbî, ikisi de dâru'l-harbde olurlarsa birbirlerine vâris olurlar. Eğer biri dâru'l-İslam'da biri dâru'l-harbde olursa vâris olamazlar. Aynı şekilde müste'men ve anlaşmalı kâfir de dâru'l-İslam'da iken dâru'l-harbdeki harbîye, harbî de onlara vâris olamaz.

Üçüncüsü zimmî ve harbî her şekilde birbirlerine vâris olurlar. Dinlerinin aynı olması da şart değildir.³²¹ Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen bir görüş de böyledir.³²²

Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise zimmî ile harbî arasında da din birliği aranır. Aynı dinden iseler birbirlerine vâris olurlar. Mesela, hıristiyan bir zimmî hıristiyan bir harbîye vâris olabilir ama yahudi bir harbîye vâris olamaz.³²³

2.1.1.3 Borçlar Hukukunda

a) Şehadet³²⁴

İslâm hukuku açısından şehâdet, herhangi bir kimsenin, birinin başka bir şahısta olan hakkını ispat için, şehâdet lafzıyla hâkimin huzurunda verdiği haberdir. “Fılan kişinin, falan şahıstan şu kadar alacağı olduğuna şahâdet ederim” denilmesi gibi.³²⁵

Bir müslümanın diğer bir müslümana veya bir gayrimüslime her durumda şahitlik edebileceği hususunda ulema arasında ittifak vardır. Bu hususta ülke farklılığının tesiri yoktur. Dâru'l-İslam tebaası bir müslüman, dâru'l-harb tebaası bir müslüman veya kâfire; dâru'l-harb tebaası bir müslüman da dâru'l-İslam tebaası bir müslüman veya zimmîye şahitlik edebilir.³²⁶

Harbî olan bir kâfirin bir müslümana şahitliği hususunda ise sadece bazı Hanbelî âlimler farklı görüş ileri sürmüşler, İbn Teymiye de bu görüşü tercih etmiştir.³²⁷ Bunlara göre zaruret halinde bir kâfir, tâbiyeti ne olursa olsun, müslüman üzerine şahitlik yapabilir.³²⁸

³²¹ Nevevî, *Ravdatü't-Tâlibîn*, II, 311

³²² İbn Kudame, *el-Muğnî*, XIV, 63.

³²³ İbn Kudame, *el-Muğnî*, XIV, 64; Mevvak, *et-Tâc ve'l-İklîl*, XIII, 147.

³²⁴ Turgay, Nureddin, “Şehadet”, Şâmil İA, VI, 19-22; Kayapınar, Hüseyin, “Şahitlik”, Şâmil İA, VI, 5-6.

³²⁵ İbn Abidin, XII, 438

³²⁶ Fetânî, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 335-366

³²⁷ İbn Teymiye, *el-Fetava'l-Kübrâ*, el-Mektebetü's-Şâmile, V, 573

³²⁸ İbn Kudame, *Muğnî*, XXIII, 197-200.

Şâfiilere göre kâfirlerin birbirleri üzerine şehadetleri hiçbir durumda dinlenmez.³²⁹ Mâlikî ve Hanbelîlerden meşhur olarak gelen rivayet de böyledir.³³⁰ Malik ve İbn Hanbel'den gelen bir kavle göre aynı dinden olan kâfirlerin birbirlerine yaptıkları şahitlik dinlenebilir.³³¹ Hanefilere göre ise zimmîlerin birbirleri için yaptıkları şahitlik kabul edilir.³³²

Müste'men ile zimmî arasında şahitlik hususunda Hanefiler dışındaki ulema kâfirlerin birbirlerine şahitlikleri hususunda verdikleri fetvalara uygun fetva verirken, Hanefiler zimmînin müste'men üzerine şahitlik yapabileceğini ama müste'menin zimmî üzerine şahitlik yapamayacağını söylemişlerdir. Çünkü arada ülke farklılığı vardır. Şahitlik de velayetle alakalıdır. Bu sebeple Hanefiler, ülkeleri farklı harbîlerin de birbirlerine karşı şahitlik yapamayacaklarını söylemişlerdir.³³³

b) Malî ilişkiler

Dâru'l-harble dâru'l-İslam arasında ticarî ilişkilerin devam etmesine karşı çıkan bir âlim yoktur. Ancak bu hususta çeşitli sınırlamalar getirilmiştir. Bazı malların dâru'l-harbe götürülmesi ve satılması caiz görülmemiştir. Ayrıca dâru'l-harbde bulunan müslümanların mallarının durumu hakkında da çeşitli görüşler vardır. Bir diğer husus da dâru'l-İslam'da yasak olan bazı malî işlemlerin Hanefî âlimler tarafından dâru'l-harbde yapılabileceğinin kabul edilmesidir. Bu âlimlere göre emanla dâru'l-harbe giren bir müslüman veya zimmî, dâru'l-harb ehli ile riba anlaşması yapabilir, onlara içki ve domuz satabilir, kazanacağını bilirse kumar oynayabilir, İslam hukukuna göre fasit veya batıl sayılan ama onların hukukunda geçerli ticarî akitler yapabilir. Bu hususu, "**Dâru'l-harbde Haram İşleme Problemi**" adlı bölümde detaylı olarak inceleyeceğimiz için burada ayrıntıya girmiyoruz.

Burada, dâru'l-harbe satışı yasak olan mallar ile dâru'l-harbde bulunan müslümanların mallarının dâru'l-harbdeki ismeti meselesini ele alacağız.

³²⁹ Şafîi, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 143-145; *el-Ümm*, IV, 128.

³³⁰ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, II, 297.

³³¹ İbn Kudame, *Muğni*, XXIII, 201.

³³² İbn Abidin, XII, 476

³³³ İbn Abidin, XII, 477 ve 481-482

Dâru'l-harbe satışı yasak olan mallar

İslam hukukundaki genel sınırlamalar dışında, prensip olarak harbîlerle ticarî ilişkilere cevaz verilmiştir. Bunun birkaç istisnası vardır.

1- Dâru'l-harbe harp malzemelerinin ve harpte kullanılan bineklerin satışına cevaz verilmemiştir. Çünkü bu durum harbîlerin güçlenmesine ve bir savaşta müslümanlara üstün gelmesine yol açabilir. Hatta bu malzemelerin dâru'l-harbe götürülmesi bile caiz görülmemiştir.³³⁴ Bu hususta ulemanın icması vardır.³³⁵

Aynı şekilde dâru'l-bağye de silah satışı caiz değildir.³³⁶

2- Harp aletleri yapmaya yarayan malzemelerin satışı hususunda iki görüş vardır: Hanefîler ve Mâlikîlere göre demir başta olmak üzere harp aletleri yapmak için kullanılan malzemelerin satışı caiz değildir.³³⁷

Şâfîiler ve Hanbelîlere göre ise böyle bir satış, bu malzemelerin harp için kullanılmayacağı hususunda kesin kanaate ulaşılması halinde caizdir.³³⁸

Harbîlerle daha iyisini almak şartıyla silah değişimi yapmak caiz görülmüştür.³³⁹

3- Çocuk (büluğa ermemiş) olan kölenin dâru'l-harbe satışının caiz olmadığı üzerinde fukahanın ittifakı vardır. Büyük (büluğa ermiş) olan kölenin satışında ise ihtilaf vaki olmuştur.

Hanefîlere göre müslüman olmayan büyük kölenin satışında beis yoktur. Ancak savaşacak durumda bir kölenin satışı mekruhtur.³⁴⁰

Şâfîilere göre ise her şekilde büyük kölenin satışı caizdir.³⁴¹

4- Zimmîlere silah satışı caizdir. Ancak zimmî dâru'l-harbde bulunurken ona silah satışı yapılmaz.

³³⁴ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, IV, 101

³³⁵ **Şafii**, *el-Ümm*, VII, 317; **Nevevî**, *el-Mecmu'*, IX, 354.

³³⁶ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, V, 460-461

³³⁷ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, IV, 275-276; *Fethu'l-Kadir*, V, 461; **El-Behûtî**, *Keşşafu'l-Kıma'*, IX, 10.

³³⁸ **Nevevî**, *Ravda*, I, 422

³³⁹ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 102; **Fetâni**, *İhtilâfu'd-Dâreyn*, 438.

³⁴⁰ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebir*, I, 351.

³⁴¹ **Şafii**, *el-Ümm*, VII, 316-317

Dâru'l-harbde bulunan müslümanların mallarının durumu

Bilindiği üzere İslam hukukuna göre mallar temelde mubahtır. Bunun haram olabilmesi için masumluğunun (korunmanın) bulunması gerekir. Dâru'l-İslam mallara ismet sıfatını kazandırır. Dâru'l-İslam tebaasının ve dâru'l-İslam'a emanla giren harbînin malı masumdur. Meşrû akitler haricinde bir yolla mallara sahip olunamaz. Dâru'l-İslam'a emanla girmiş bir harbînin malına bir müslüman veya zimmînin gasp, hırsızlık, dolandırma vb. yolla sahip olması yasaktır ve bu tür girişimler cezalandırılır.

Dâru'l-harbdekilerin canları ve malları hususuna gelince, bu hususta Hanefiler ülke ayrılığının etkisini kabul etmiş, Şâfiîler ve Hanbelîler ise kabul etmemiştir. Mâlikîlerde ise iki görüş vardır.

Bu hususta dört durum düşünebiliriz:

- a- Dâru'l-İslam tebaası müslüman veya zimmî birisi emanla dâru'l-harbe girer, orada mal satın alır, evlenir, çocuğu olur ve orada kalır.
- b- Dâru'l-harb tebaası bir harbî müslüman olur ve dâru'l-İslam'a hicret etmeden orada kalır.
- c) Dâru'l-harb tebaası birisi müslüman olur ve dâru'l-İslam'a hicret eder.
- d) Dâru'l-harbden birisi dâru'l-İslam'a emanla geldikten sonra müslüman olur ve dâru'l-İslam'da kalır.

Müslümanlar dâru'l-harbi fethederlerse bu durumdakilerin ne olacağı hususunda üç görüş zikredilmiştir:

1- Şâfiîlerin ve Hanbelîlerin görüşü: Bunlara göre müslümanların ve zimmîlerin malları tamamıyla masumdur. Menkul ve gayrimenkulleri ganimet olarak alınamaz. Dâru'l-harbde müslüman olup da dâru'l-İslam'a hicret etmeyenlerin durumu da aynı şekildedir. Böyle birinin, müslüman veya harbî, başka birindeki emanetleri, vekilindeki malları da masum olduğu gibi bir yeri kiralamasından doğan haklara da dokunulmaz.

Bu kişinin dâru'l-harbdeki bülüğ çağına ermemiş çocuğu ile kâfir olan zevcesinin hamile bulunduğu çocuğu da hür kabul edilir. Ancak bülüğ çağına girmiş çocuğu ile kâfir zevcesi fey olur. Bu görüş sahiplerine göre bir müslümanın malı her durumda

korunmuştur. Bir başkası bu mala, İslam hukukuna göre sahih kabul edilen yollar haricinde bir şeyle malik olamaz. Müslümanın mülkiyet hakkı savaş yoluyla da elden çıkmaz. Dâru'l-İslam'ı işgal eden harbîler istila yoluyla müslümanların mallarına sahip olamadığı gibi dâru'l-harbi fetheden müslümanlar da istila yoluyla oradaki müslümanların mallarına sahip olamazlar.³⁴²

Bu görüş sahiplerinin delilleri şunlardır:

a- Cabir (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

*“İnsanlarla, “Allah'tan başka ilah yoktur” demelerine kadar savaşmakla emrolundum. Bunu dedikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar.”*³⁴³

b- Sahr b. Ayle'den rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: “Beni Süleym'den bir topluluk, İslam oralara hâkim olunca topraklarını terk edip kaçtılar. Ben de o topraklara el koydum. Sonra müslüman olunca, bu hususta beni Rasûlullah'a şikâyet ederek davacı oldular. Rasûlullah toprakları onlara geri verdi ve *“Bir kişi müslüman olunca toprağı ve malı hususunda herkesten daha fazla hak sahibidir.”*³⁴⁴ buyurdu.

Bu iki hadis, müslümanın bütün malları üzerinde, ister menkul ister gayrimenkul olsun, herkesten daha fazla hak sahibi olduğuna delildir. Bu hususta dâru'l-harb ve dâru'l-İslam müsavidir.

c- Rivayet edildiğine göre Rasûlullah Kureyza oğullarını kuşattığı zaman Hezel (veya Hedel) oğullarından iki kardeş, Sa'lebe ve Üseyd b. Sa'ye müslüman oldular da bu sayede mallarını ve balığ olmamış küçük çocuklarını koruyabildiler.³⁴⁵

Şâfî bu iki kardeşin, menkul gayrimenkul(hurmalıklar, evler vb.) bütün mallarını muhafaza ettiklerini söylemiştir.³⁴⁶

d- Mekke fethedildiği zaman Rasûlullah oradaki müslümanların mallarına dokunmamıştı.³⁴⁷

³⁴² **Ensârî**, *Esne'l-Metalib*, XX, 485-488; **İbn Hacer Heytemî**, *Tuhfetü'l-Muhtac*, XL, 56-60; **İbn Kudame**, *eş-Şerhu'l-Kebir*, X, 413.

³⁴³ **Buhârî**, İman 17, Salât 28, Zekât 1, Cihad 102, İstıtabetü'l-Mürteddîn 3, İ'tisam 2, 28; **Müslim**, İman 10; **Ebû Davud**, Zekat 1, Cihad 104; **Tirmizî**, İman 1,2, Tefsir 77; **Nesaî**, Zekat 3, Cihad 1, Tahrîmü'd-Dem 1; **İbn Mâce**, Mukaddime 9, Fiten 1;

³⁴⁴ **Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, IV, 310.

³⁴⁵ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübra*, IX, 114, H. No: 18042; *Marifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*, XIV, 414, H. No:5680.

³⁴⁶ **Şafî**, *el-Ümm*, VII, 334

2. Hanefilerin görüşü: Ebu Hanife'ye göre müslümanlar dâru'l-harbi istila ettiklerinde orada bulunan harbî müslümanlar ile emanla girmiş müslümanların menkul mallarına el konmaz. Ancak gayrimenkul malları müslümanlar için fey olur. Aynı şekilde müslümanın kâfir olan hanımı ile büyük çocuğu da feydir. Serahsî, gayrimenkuller hususunda Muhammed'in Ebu Hanife ile aynı görüşte, Ebu Yusuf'un ise farklı görüşte olduğunu söylerken, Kasanî ve İbn Hümam bunun tam aksini zikretmişlerdir.³⁴⁸ Hanefilerde tercih edilen görüş Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Dâru'l-harbde müslüman olan birinin canına ve malına tecavüz haramdır. İslam'a girmekle can ve malı masum olmuştur; ona haksız tecavüz haramdır. Ancak bu haramlık günah terettüp eden bir haramlıktır. İslam devletinin bu can ve malda koruması yoktur. Bu sebeple dâru'l-harbdeki bir müslümanın malına ve canına zarar veren dâru'l-İslam tebaası birisi için ceza ve tazmin gerekmez. Buranın fethi halinde bu mallar ganimet hükmüne tâbi olur. Menkul malların ganimet olarak alınmaması, "*Kim bir mal üzere müslüman olursa o mal onundur*" hadisi gereğidir.³⁴⁹

Hanefilerin delilleri şunlardır:

a) Allah Teâlâ, Kureyza oğullarının kuşatılması ve yerlerinin ele geçirilmesinden bahsederek şöyle buyuruyor:

“(Allah) onların arazilerini, yurtlarını ve mallarını size mîras kıldı. Bir de henüz ayak basmadığınız bir yeri (size mîras kıldı). Allah, her şeye kâdirdir.” (Ahzab 33/27)

Bu ayet müslümanlarla fiilî veya potansiyel olarak savaş halinde olan bütün ülkeleri kapsamaktadır. Buna göre fethedilen bütün yerler müslümanlara aittir.

b) Nisa suresinde mümin birinin öldürülmesi durumunda ne gerektiğine dair hükümler sayılırken: **“... Eğer öldürülen, mümin olmakla beraber size düşman bir kavimden ise, o zaman, öldürenin bir köle azad etmesi gerekir.”** (Nisa 4/92) buyrulmaktadır.

³⁴⁷ Şevkânî, *Neylül-Evtar*, el-Mektebetü's-Şâmîle, XII, 234-237.

³⁴⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, VII, 105; Serahsî, *Mebcut*, X, 66; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, V, 488

³⁴⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, V, 487

Ayetten anlaşıldığı üzere, dâru'l-harbin tebaası olan bir müslüman öldürüldüğünde sadece keffaret gerekmekte, diyet gerekmemektedir. Bu da o müslümanın kanının tazmin hususunda masum olmadığını gösterir. Şahsına karşı işlenen cürümler tazmini gerektirmeyince malına karşı işlenen cürümler evveliyatla tazmini gerektirmez. Bu da dâru'l-harbdeki müslümanların mallarının koruma altında olmadığını ve ganimet olarak alınabileceğini gösterir.³⁵⁰

c) “*Kime müşrikler bir arazi bağışlarsa o arazi o kişinin değildir*” başka bir rivayette ise “*Kime müşrikler bir ev bağışlarsa o ev o kişinin değildir*”³⁵¹ buyrulmuştur. Bu hadisten, kendisine müşriklerin ev veya arazi bağışladığı kişinin o mala sahip olmayacağı değil, o malda mülkiyetinin devam etmeyeceği kastedilmiştir.

d) Gayrimenkuller bulunduğu ülkenin hâkimiyetine tâbidir. Dâru'l-harbdeki bir gayrimenkul de orada mevcut hâkimiyete tâbidir. Dâru'l-harbdeki bir müslümanın o mal üzerindeki sahipliği orada bulunan hâkim güç sayesinde. Bu hâkimiyet ise İslam devleti tarafından tanınmaz. Dâru'l-harbi fethedenlerin gayrimenkuller üzerindeki hakkı oranın sakinlerinden daha fazladır. Ayrıca menkul malları müslüman veya zimmîler alıp götürebildiği, yanlarında muhafaza edebildikleri halde gayrimenkul için böyle bir durum söz konusu değildir.³⁵²

3- Mâlikîlerin görüşü: Mâlikî mezhebinden olmayan bazı kaynaklar Malik'in Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel ile aynı görüşte olduğunu söyleseler de Mâlikî kaynaklarında farklı bir görüş zikredilmektedir. Buna göre, dâru'l-harbde bulunan bir müslümanın tüm malı ve ailesi ganimet hükmüne tâbidir. Bu hususta o kişinin dâru'l-harbde müslüman olup orada kalmasının veya hicret etmesinin veya dâru'l-İslam'dan emanla oraya girmiş birisi olmasının bir önemi yoktur.³⁵³ Ancak Mâlikî âlimleri bu hususta tam olarak görüş birliğine varamamışlardır.³⁵⁴

Hanefiler, dâru'l-harbde müslüman olup da dâru'l-İslam'a hicret eden veya dâru'l-İslam'a geldikten sonra orada müslüman olan kişinin dâru'l-harbde kalan menkul

³⁵⁰ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 105

³⁵¹ **Serahsî**, *Şerhu's-Siyerî'l-Kebir*, V, 383; *Mecmau'z-Zevaid*, IV, 184, H. No: 6780; **Taberânî**, *Müsnedi'sh-Şâmiyyin*, III, 16, H. No: 1709.

³⁵² **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, V, 488.

³⁵³ **Mâlik**, *el-Müdevvene*, III, 18.

³⁵⁴ **Hıraşî**, *et-Tâc ve'l-İklîl*, V, 165

gayrimenkul bütün mallarının ganimet hükmüne tâbi olduğunu söylemişlerdir. Ancak böyle birinin dâru'l-harbde bir müslümana veya zimmîye emanet bıraktığı mallar kendisinindir. Dâru'l-İslam'a geldikten sonra müslüman olanın dâru'l-harbde kalan küçük çocukları, kâfir olan büyük çocukları ve hanımı da müslümanlar için fey olur. Dâru'l-harbde müslüman olup da dâru'l-İslam'a hicret eden bir kişinin ise dâru'l-harbde kalan küçük çocuğu fey olmaz.³⁵⁵

Şâfiîler, Hanbelîler önceki görüşleri ile paralel olarak, böyle bir müslümanın dâru'l-harbde kalan menkul ve gayrimenkul malları ile baliğ olmamış çocuklarının ganimet olamayacağını,³⁵⁶ Mâlikîler ise hepsinin fey olacağını söylemişlerdir.³⁵⁷

2.1.2 DÂRU'L-HARBDE HÜKÜMLERİN UYGULANMAMASININ HUKUKÎ MANTIĞI

Dâru'l-harbde hükümlerin uygulanmamasının sebebi, orada bir İslam Devletinin olmaması, müslümanların başkanının velayetinin bulunmamasıdır. Bu hususta bütün ulema müttefiktir.

Dâru'l-harbde işlenen suçlara dâru'l-İslam'da ceza verilemeyeceğini kabul eden Hanefîler bunu yine aynı sebebe, velayet yokluğuna dayandırmışlardır. Dâru'l-harbde müslümanların devlet başkanının (veliyülemrin) velayeti bulunmadığı için orada suç işleyen bir müslüman, suç işlediği yerde cezalandırılmamaktadır. Suçun işlenmesi zamanında tahakkuk etmeyen bir cezanın daha sonra tahakkuk etmesini Hanefî ulema kabul etmemiştir.

Burada, cezaların mülkîliği ve şahsîliğinden de bahsetmek gerekmektedir.

Genel olarak, ceza hukukunda, yargılamanın sanığın vatandaşı olduğu ülkede yapılması 'şahsîlik prensibi', suçun işlendiği yerde yapılması ise 'mülkîlik prensibi' olarak değerlendirilmektedir.

1- Mülkîlik: Failin veya mağdurun vatandaşlığına bakılmaksızın suç nerede işlenmiş ise o ülkenin ceza kanunlarının uygulanmasını ifade eder.

³⁵⁵ **İbnü'l-Hümâm**, *Fethu'l-Kadir*, V, 486-487

³⁵⁶ **Şafii**, *el-Ümm*, VII, 334-335

³⁵⁷ **Mâlik**, *Müdevvene*, IV, 304-305.

2- Şahsîlik: Şahsîlik sistemi ikiye ayrılır. Bunlardan birisi failin vatandaşlığını esas alan faile göre şahsîlik, diğeri ise mağdurun vatandaşlığını esas alan mağdura göre şahsîlik.

Faile Göre Şahsîlik: Failin işlemiş olduğu suçtan ötürü failin vatandaşı olduğu ülkenin ceza kanunları uyarınca cezalandırılmasıdır.

Mağdura Göre Şahsîlik: Suçtan zarar gören mağdurun vatandaşı olduğu devletin ceza kanunlarının uygulandığı sistemdir.

Hanefilere göre ceza hukuku mülkîdir. Bunun bir istisnası Ebu Hanife ve Muhammed'e göre müste'mene dâru'l-İslam'da Allah hakkı olan cezaların uygulanmamasıdır. Bu istisna dışında faili kim olursa olsun dâru'l-İslam'da işlenen suçlara İslam ceza hukuku tatbik edilir. Yine faili kim olursa olsun dâru'l-harbde işlenen suçlara da İslam ceza hukuku tatbik edilmez. Ancak kul haklarının tazminine hükmedilir.

Muamelat ve ahvâl-i şahsiye ile alakalı hususlarda ise İslam hukuku şahsîdir. İster dâru'l-harbde isterse dâru'l-İslam'da olsun, dâru'l-İslam vatandaşlarının aralarında yaptıkları her türlü muamelat ve ahvâl-i şahsiye ile alakalı işlemler İslam hukukuna tâbidir. Dâru'l-harb vatandaşları ile İslam tebaası arasında geçen borç, rehin, emanet ve gasp gibi tasarruf ve muamelelere ise hukukî eser ve neticeleri terettüp etmez.

Mâlikî, Şâfîî ve Hanbelî âlimlere göre ise müslümanlar için hem ceza hukuku hem de muamelat ve ahvâl-i şahsiye hususunda şahsîlik prensibi geçerlidir. Buna göre İslam devletinin tebaası olan kişiler arasında geçen her türlü dava İslam devletinin hâkimine getirilir ve İslam hukukuna göre çözümler.

Bu âlimlere göre dâru'l-harb vatandaşlarının dâru'l-harbde birbirlerine ve müslümanlara karşı işlediği cürümlere İslam ceza hukuku uygulanmaz. Ancak dâru'l-İslam'da işledikleri cürümlere karşı İslam ceza hukuku uygulandığı gibi, gerek harbîler ile İslam tebaası arasında gerekse harbîlerin birbirleri arasında geçen borç, rehin, emanet gibi akde dayalı muamelelerde İslam hukuku uygulanır.

Özetle, Hanefiler, devletin yerine getirmesi gereken cezalar, takip etmesi gereken hususlarda devletin varlığını aramışlardır. Eğer İslam devletinin velayeti varsa orada o hükümlerin uygulanacağını yoksa uygulanamayacağını kabul etmişlerdir. Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelîler ise müslümanın, İslam'ın emirleri ile her yerde muhatap olduğunu, müslüman olmakla bu hükümleri iltizam ettiğini kabul etmişlerdir.

2.2. DÂRU'L-HARBDE HARAM İŞLEME PROBLEMİ

Dâru'l-harbde haram işleme dediğimizde kastettiğimiz, dâru'l-İslam'da işlenmesi yasak olmasına rağmen dâru'l-harbde işlenmesine Hanefi ulehasının cevaz verdiği bazı hükümlerdir. Yoksa haramlar için genel bir izin verilmiş değildir. Prensip itibariyle bir müslüman İslam ahkâmı ile her yerde muhatap olduğu için ülkeden ülkeye haram helal değişmez. Ancak ticârî bir kısım ahkâmda Hanefi ulehasının çoğunluğu, bazı hadislerle ve uygulamalara dayanarak Cumhurdan farklı bir görüşü benimsemiştir. Bu bölümde işte bu farklı durum ve hükümler işlenecektir.

2.2.1 BİR KISIM HARAMLARIN İŞLENMESİNİN HÜKMÜ

Faizli muamele, içki, domuz satışı, kumar oynama gibi İslam hukukuna göre haram olan bazı hususların, dâru'l-harbde müslümanlar tarafından işlenip işlenmeyeceği hususunda biri Ebu Hanife ve Muhammed'e, diğeri de Ebu Yusuf ve fakihlerin çoğunluğuna ait olmak üzere iki görüş vardır.

2.2.1.1 Dâru'l-harbde bir kısım haramların işlenmesine caiz diyenlerin delilleri

Dâru'l-harbe savaş yolu ile veya emansız giren bir müslüman için harbînin kanı ve malının mubah oluşu hususunda ulemanın ittifakı vardır. Dâru'l-harbe bu şekilde giren bir müslüman harbîyi öldürebilir, karısını ve çocuğunu kaçırabilir, malını gasp edebilir. Onu hile yaparak aldatabilir, tuzağa düşürebilir. Buna karşın dâru'l-harbe emanla giren bir müslümanın ahdine gadretmesi caiz değildir. Bu sebeple emanla dâru'l-harbe giren bir müslüman biraz önce saydığımız hususların hiçbirini yapamaz. Ancak, emanla dâru'l-harbe giren bir müslümanın İslam'a göre caiz olmayan fakat harbîlerin geçerli kabul ettiği bir akitle onların mallarını alıp alamayacağı hususunda ihtilaf vardır.

Ebu Hanife ve Muhammed, dâru'l-harbde faizli işlemlerin yapılabileceğini, içki, domuz gibi dâru'l-İslam'da mukavvem mal kabul edilmeyen metaların satılabileceğini ve

kazanılacağından emin olduğunda kumar oynanabileceğini söylemişlerdir.³⁵⁸ Bu müctehidlerin delilleri şunlardır:

a) Mekhul'den rivayet olduğuna göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

*“Dâru'l-harbde müslüman ile harbî arasında faiz yoktur.”*³⁵⁹

Yine Ebu Yusuf, bazı hocalarının Mekhul'ün, Rasûlullah (sav)'den *“Ehli harple ehli İslam arasında faiz yoktur”* hadisini rivayet ettiklerini aktarmıştır.

Serahsî “bu hadis mürseldir. Bunu rivayet eden Mekhul de hem fakih hem de sikadır; bu sebeple hadis hüccet olur” demiştir.

b) Rasûlullah (sav) Veda haccında Arafat'ta yaptığı konuşmada: *“Cahiliye ribası kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım riba da Abbas b. Abdulmuttalib'in ribasıdır”* buyurmuştur.

Başka bir rivayette: *“Dikkat edin, her tür cahiliye ribası kaldırılmıştır. Anamallarınız size aittir. Ne zulüm yapın, ne de zulüm görün!”* buyurmuştur.³⁶⁰

Abbas (r.a) Mekke'nin fethinden çok önce müslüman olmuştu. Mekke, fethedilene kadar dâru'l-harbdî. Demek ki Abbas (r.a) Mekke fethedilmeden önce Mekkelilerle faizli işlemler yapıyordu. Bu da dâru'l-harbde faizli işlemlerin yapılabileceğine delildir.

Cessas, bu hadise istinaden, dâru'l-harbi ele geçiren İmam'ın önceden yapılmış ve İslam hukukuna göre fasit olan anlaşmaları feshetmeyeceğini söylemiştir.³⁶¹

c) Nadir oğulları yahudileri ile savaş yapıldıktan sonra, onların mallarını yanlarına alarak gitmelerine müsaade edildi. O zaman Beni Nadir, “insanlardan alacağımız var” dediler. Rasûlullah (sav) onlara *“eksiltiniz ve hemen alınız”* buyurdu.³⁶² Böylece onların vâdesi gelmemiş alacaklarının bir kısmından vazgeçmelerini istedi.

³⁵⁸ İbn Abidin, XI, 156

³⁵⁹ Beyhakî, Marifetü's-Sünen, Siyer 40, XIV, 392, H.No: 5663; Serahsî, Mabsut, XIV, 56;

³⁶⁰ Ebu Davud, Büyu' 5; Dârimi, Büyu' 3; Beyhakî, Büyu' 11.

³⁶¹ Cessas, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 471.

³⁶² Hâkim, Müstedrek, Büyu' 20, H.No: 2285; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, VI, 28, H. No: 10920; Darekutnî, es-Sünen, Büyu 190, 192, 193, III, 46.

Böyle bir muamele müslümanlar arasında caiz değildir. Beni Nadir harp ehli oldukları için Rasûlullah böyle bir muameleye cevaz verdi. Bu da bize harbî ile müslüman arasında bu tür muamelelerin caiz olduğunu gösterir.

d) Dâru'l-harbde bulunan harbînin malı temelde mubahtır. Müslüman dâru'l-harbe emanla girdiği zaman bu emanla onların mallarına ve canlarına zarar vermeyeceğine dair söz vermiştir. Bu sebeple onlara gadretmek haramdır. Ancak, harbînin rızasını sağlamak şartıyla herhangi bir yolla onun malını alması caizdir. Bu durumda ortada gadretme yoktur. Müslümanlar arasında caiz olmayan ama dâru'l-harbde serbest olan veya harbî olan şahsın razı olduğu bir yolla, mesela, kumar, faiz, haram olan malın satışı gibi yollarla onun malına sahip olmak mubah olan bir mala sahip olmak gibidir.³⁶³

e) Dâru'l-harbde İslam ahkâmı yürürlükte değildir ve harbîler üzerinde İslam ahkâmının yürürlüğü yoktur. Onların rızası olmak şartıyla her şekilde mallarını almak caizdir.

f) Hicretten önce Farslar (İran), Rumları(Bizans) mağlup edince Mekke müşrikleri şamata yaptılar. Kitap ehli olmayan Farsların kitap ehli olan Rumları yendiği gibi biz de sizi yeneceğiz. Siz hak üzere değilsiniz manasına gelen sözler sarf ettiler. Bunun üzerine Rum suresi nazil oldu. Bu surenin ilk ayetlerinde:

“Elif, Lâm, Mim. Rumlar yenildi. (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde onlar, bu yenilgilerinin ardından mutlaka galip geleceklerdir. (Bu da) üç beş yıl (3 ila 9 yıl) içinde (olacaktır). Onların bu yenilgilerinden önce de sonra da emir Allah’ındır ve o gün müminler, sevineceklerdir. (Bu da) Allah’ın yardımıyla (olacaktır). Allah dilediğine yardım eder, galip kılar. O çok güçlüdür, çok merhamet edicidir. Allah’ın vaadi budur. Allah, vaadinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rum 30/1-6) buyruldu.

Bir yerde Hz. Ebubekir bu ayetleri okuyunca Mekke müşriklerinden birkaç kişi Hz. Ebubekir’e bahse girmeyi teklif ettiler.³⁶⁴ Hz. Ebubekir bahsi kabul etti. Buna göre müddeti 3 veya 5 yıl olarak tayin ettiler, ortaya da 10 deve koydular. Hz. Ebubekir durumu Rasûlullah’a arz edince, O, yılı ve miktarı artırmamasını istedi. Ebubekir de gitti bahsi, süresi 6 veya 9 yıl ve miktarı 100 deve olmak üzere yeniledi. Bu sürenin sonunda Rumlar Farsları yenince, Hz. Ebubekir develeri aldı, Rasûlullah’a getirdi ve

³⁶³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VII, 39

³⁶⁴ Bahse girenin Ubey b. Halef olduğu rivayet edilir. (Bkz. Taberî, XX, 70;

Rasûlullah'a ne yapması gerektiğini sordu. O da tasadduk etmesini istedi. Hz. Ebubekir de öyle yaptı.³⁶⁵

g) Rasûlullah Mekke'de iken bir gün, bir vadide davarlarını otlatmakta olan, güreşçiliği ile meşhur Rükâne'ye rastladı. Rükâne'ye İslam'ı anlatınca Rükâne Rasûlullah'a güreş teklif etti ve ortaya da hayvanlarının üçte birini koydu. Rasûlullah Rükâne'yi yendi. Rükâne iki defa daha güreş teklif etti ve her seferinde sürünün üçte birini ortaya koydu. Üçüncü defa da sırtı yere gelen Rükâne, "Benim sırtımı kimse yere getirememiştî" diyerek Rasûlullah'ın üstünlüğünü kabul etti. Rasûlullah da tekerrümen koyunlarını ona iade etti.³⁶⁶

Böyle bir muamele caiz olmasaydı Rasûlullah bunu yapmazdı.

Cumhurun bu delillere itirazları şu şekildedir:

a) Şâfiî, Mekhul'un rivayet ettiği hadisin sabit olmadığını, onunla Ebu Yusuf'un bile ihtiac etmediğini söylemiştir.³⁶⁷ İbn Kudame ise bu rivayetin mürsel olduğunu, sıhhatinin bilinmediğini dolayısıyla sıhhati bilinmeyen mürsel bir rivayetle Kur'an, sünnet ve icma ile haramlığı sabit olan faizin haramlık hükmünün mutlaklığının takyit edilemeyeceğini söylemiştir. Ayrıca hadis sabit olsa bile bunun "**Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihramını giyerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur.**" (Bakara 2/197) ayetindeki gibi nehye yorumlamak ve "riba yoktur" bölümünü yasaklama olarak almak gerekir, demiştir.³⁶⁸

b) Abbas (r.a)'ın müslüman olduktan sonra faizli muameleye devam ettiğine dair açık delil yoktur. Devam ettiği kabul edilse bile bunun kendisine haram kılındığını bilmediği şeklinde yorumlanır.

c) Beni Nadirilerle yapılan muamele faizin haramlık hükmü inmeden önce yapılmış olabilir.

³⁶⁵ **Tirmizî**, Tefsir 31; **Hakim**, *Müstedrek*, Tefsir 31, H. No:3540; **Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, I, 276; **Köksal**, *İslam Tarihi*, II, 91-95; **Serahsî**, *Mebcut*, XIV, 57.

³⁶⁶ **Abdurrezzak**, *Musannef*, XI, 427, H. No: 20909; **İbn Kesir**, *Siretün-Nebî*, el-Mektebetü's-Şâmile, II, 83; **Köksal**, *İslam Tarihi*, II, 99-102; **Serahsî**, *Mebcut*, XIV, 57.

³⁶⁷ **Şafii**, *el-Ümm*, III, 30.

³⁶⁸ **İbn Kudame**, *Muğnî*, VIII, 61.

d) “Harbîlerin malları temelde mubah olduğu için herhangi bir yolla alınması da caizdir” denildiğinde, faizdeki fazlalığı müslümanın alması gerektiği anlaşılır. Ancak faizli muamele iki tarafa da şâmilidir. Ayrıca ganimet yoluyla harbînin malının alınabilmesi fasit bir akitle de alınabilmesine delil olmaz. Harbî kadınlar savaşta esir edilip cariye olarak alınabilir ama onlara fasit bir akitle sahip olunamaz. Nikâh kıyılmaz.³⁶⁹

e) Harbîlerin İslam ahkâmı ile muhatap olmaması müslümanların da muhatap olmamasını gerektirmez. Akit iki tarafla yapılır. Akdin bir tarafı olan harbî İslam ahkâmı ile muhatap değil ancak diğer tarafı olan müslüman muhataptır. Müslümanın da yasak hükmüne uyması gerekir.

f) Peygamberimizin Hz Ebubekir’e aldığı develeri tasadduk etmesini emretmesi bu malın temiz olmadığını gösterir.

g) Rükâne hadisesinde de durum aynıdır. Rasûlullah kumarla elde edilen bu hayvanları temiz görmediği için iade etmiştir. Hem temiz kabul edilse bile bu durum hicretten önce gerçekleşen bir durumdur. Haram kılan ayetlerin nüzulünden önce gerçekleşmiştir.

Bu tenkitlere Ebu Hanife ve Muhammed şöyle cevap vermişlerdir:

a) Daha önce de geçtiği üzere, Mekhul’un rivayeti mürseldir ve fakih sika bir ravinin mürseli hüccettir. “*La ribâ/faiz yoktur*” ifadesinin ise nehy değil dâru’l-harbde harbî ile müslüman arasında hukuken faiz hükmünün sabit olmayacağı manasına olduğu açıktır.

Kasanî faizin oluşma şartlarını sayarken birinci madde olarak, iki bedelin de masum olması gerektiğini, birisi masum olmazsa faizin cereyan etmeyeceğini söylemiştir. Bu görüşün Ebu Hanife ve Muhammed’e ait olduğu Ebu Yusuf’un ise faizin tahakkuk edeceği görüşünde olduğunu söylemiştir.³⁷⁰

“Bu hadisin sıhhati kabul edilirse haber-i vahidle mutlak nassa(faizin haramlığı ile alakalı ayetlere) ziyade yapılmış olacaktır. Bu da caiz değildir” iddiasına İbn Hümam, ayetlerdeki mal hakkındaki mutlak ifadelerin mâlikinin hakkı sebebiyle masum olan

³⁶⁹ Nevevî, *el-Mecmu’*, IX, 391.

³⁷⁰ Kâsânî, *Bedâi’*, V, 192.

malları içerdiğini, hâlbuki harbînin malının korunmadığını, ona herhangi bir yolla elde etmenin serbest olduğunu, bu sebeple Mekhul'un rivayet ettiği hadis olmasa bile bu illete istinaden harbî ile faizli muamele yapılabileceğini söylemiştir.³⁷¹

b) Abbas (r.a)'ın faizli muameleye devam ettiği kesindir. Çünkü eğer buna devam etmeseydi Rasûlullah “*İlk kaldırdığım riba da Abbas b. Abdulmuttalib'in ribasıdır*” demezdi. Olan bir şey kaldırılır. Olmayan bir şeyin kaldırılması bahis konusu olmaz.

c) Harbînin malını almayı gayrimüslim bir kadınla nikâh kıymaya kıyas etmek yanlıştır. Çünkü nikâh kendine has bir muameledir.³⁷²

d) Harbî ile yapılan akit onun malına sahip olmak için gerekli bir şart değildir. Çünkü harbînin malı zaten mubahtır. Harbînin malına sahip olmanın şartı onun rızasıdır. Müslüman, eman ile onun malına ve canına hıyanet etmemeye söz vermiştir. Harbînin rızası sağlanınca hıyanet etme durumu kalkar. Harbî ile yapılan akit onun rızasını sağlamak için yapılmıştır. Faizin olabilmesi için ise meşrû bir akit ve bu akitte karşılıksız bir fazlalık olması gerekir. Mala sahip olmanın şartı, harbî ile yapılan akit olmayınca faizin tahakkuk etmesi gibi bir durum da olmaz.³⁷³

e) Rasûlullah'm Hz Ebubekir'e tasadduk ile emretmesi bu mala Hz Ebubekir'in sahip olduğunu gösterir. Aksi bir durum olsa idi Rasûlullah bunu belirtirdi.

f) Rükâne'ye Rasûlullah'm hayvanlarını geri vermesi bu malın kendisi için temiz olmadığını göstermez. Rasûlullah müşriklerin kalbini İslam'a ısındırmak için bu tür yollara başvurmuştur. Rükâne'ye de bu sebeple mallarını iade etmiştir.

g) Yukarıdaki talillere göre harbî ile yapılan faizli muamelede fazlalığı müslümanın alması gerektiği, hâlbuki faizli muamelenin iki tarafa da şâmil olduğu itirazına İbn Hümam destek vermekte ve bu talile göre fazlalığı müslümanın alması şartıyla faizli muamelenin caiz olmasının gerektiğini söylemektedir. Ancak yine de fetvanın mutlak olduğunu, iki durumu da kapsadığını ifade etmektedir.³⁷⁴

³⁷¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VII, 39.

³⁷² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VII, 39.

³⁷³ Kâsânî, *Bedâi'*, V, 192.

³⁷⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VII, 39.

2.2.1.2 Dâru'l-harbde hiçbir haramın işlenmesi caiz değildir diyenlerin delilleri

Mâlikîler, Şâfîîler, Hanbelîler ve Ebu Yusuf, müslümanın her yerde İslam ahkâmını iltizam ettiğini söyleyerek dâru'l-harbde de olsa bir müslümanın hiçbir haramı işlemesinin caiz olmadığını söylemişlerdir.³⁷⁵ Bu âlimlerin delilleri şunlardır:

a) Faizin haram olduğunu belirten ayet ve hadislerin mutlak ve umum ifadeleri faizin her yerde haram olduğunu gösterir. Bu ayet ve hadislerden bir kısmı şu şekildedir:

“Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların “alımsatım tıpkı faiz gibidir” demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alımsatımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisindedir ve artık onun işi Allah’a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kahrılar.” (Bakara 2/275)

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin. Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Rasûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.” (Bakara 2/278-279)

“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah’tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.” (Âl-i İmran 3/130)

Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu:

*“Bir dinarı iki dinar, bir dirhemi iki dirhem karşılığında satmayın”*³⁷⁶

Cabir (r.a)’ın rivayetine göre Rasûlullah, faiz yiyene, yedirene, yazana ve şahidine lanet etti de *“hepsi (bu hususta) eşittir”* buyurdu.³⁷⁷

b) Dâru'l-İslam’da haram olan her şey dâru'l-harbde de haramdır. Fuhuş ve diğer günahlar nasıl dâru'l-harbde yasak ise faiz vb. de yasaktır. Bu hususta ülke ayrılığının tesiri yoktur.

³⁷⁵ Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 391.

³⁷⁶ Müslim, Müsakat 14; Malik, *Muvatta*, Büyü' 16.

³⁷⁷ Müslim, Müsakat 19; Ebu Davud, Büyü' 4, Tirmizî, Büyü' 2; Nesai, Ziyet 25

c) Faizin haramlığı müslüman hakkında sabit olduğu gibi kâfir hakkında da sabittir. Çünkü sahih olan görüşe göre, onlar da haramlarla muhataptırlar. Buna göre faizin haramlığı harbî hakkında da sabittir. Nitekim ayette şöyle buyrulmuştur:

“Menedildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.” (Nisa 4/161)

d) Harbî nasıl dâru'l-İslam'a emanla girince onunla faizli muamele yapmak ve onun faizli muamele yapması caiz olmuyorsa aynı durumun dâru'l-harbde de geçerli olması gerekir.

e) Müslümanların emirinin hâkimiyeti bulunmaması bakımından dâru'l-harb ve dâru'l-bağy birbirine benzer. Hiç kimse bâğî ile bu türlü akitler yapmanın caiz olduğunu söylememiştir.

f) Eman vefa göstermeyi gerektirir. Dâru'l-harbde, İslam'a göre caiz olmayan yollarla harbîlerin malına sahip olmak bu emana riayet etmemek demektir.

g) İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hendek savaşı sırasında, bir müşrik müslümanlar tarafından öldürüldü. Müşrikler Rasûlullah'a bir adam göndererek adamın cesedi karşılığında 12 bin dirhem teklif ettiler. Rasûlullah (sav): *“O müşrikin cesedinde de (ona karşılık verilecek) parasında da hayır yoktur.”*³⁷⁸ Başka bir rivayette de: *“O ceset sizindir. Biz ölü karşılığında alınan parayı yemeyiz!”*³⁷⁹ buyurdu.

Yine İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre müslümanlar müşriklerin ileri gelenlerinden birini öldürdüler de Rasûlullah'tan onu satıp satamayacaklarını sordular. Rasûlullah müşrik ölüsünü satmaktan nehyetti.³⁸⁰

Eğer haram bir şeyi harbîye satmak caiz olsaydı, Rasûlullah cesedin satılmasını nehyetmezdi.

h) Başkasının malının helal olabilmesi için müsbit bir delile ihtiyaç vardır. Bu hususta da böyle bir delil yoktur.³⁸¹

³⁷⁸ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübra*, IX, 133, 18136.

³⁷⁹ **Beyhakî**, *Delâilü'n-Nübüvve*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, IV, 15, H. No: 1320.

³⁸⁰ **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kübra*, IX, 133, 18135.

³⁸¹ **Mâverdî**, *el-Hâvi'l-Kebir*, 5, 136-138; **Mardavî**, *el-İnsaf*, VII, 130.

Ebu Hanife ve Muhammed'in bu delillere itirazları:

- a) Ayet ve hadislerdeki mutlak ifadelerin korunmuş mallar için olduğu, İslam hukuku tarafından korunmamış malların bu kapsama girmeyeceği yukarıda ifade edilmişti. Bu sebeple harbînin malı ile bâğînin malı aynı değildir.
- b) Harbî ile yapılan faizli ve diğer muameleler emana vefasızlık değildir. Çünkü harbînin rızası ile bu işlemler yapılmaktadır.
- c) Rasûlullah'm Hendek savaşında müşrik cesedini satmaktan nehyetmesi, böyle bir satışın caiz olmamasından değildir. Müslümanların onlarla mücadelelerinin mal için olmadığını göstermek ve müşriklerin kalplerinin İslam'a ısınmasını temin etmek içindir. Hem de bu sebeple müşriklerin kin ve gayzlarının artmasını engellemiştir.³⁸²

Görüşlerin ve Delillerin Değerlendirilmesi:

Ebu Hanife ve Muhammed'in harbîden faiz alma hususunda getirdikleri delillerden Mekhul rivayeti güçlü bir delil olmasa da Abbas (r.a) ile alakalı rivayet güçlü bir delildir. Abbas (r.a)'ın Müslümanlığı bir rivayete göre Bedir'den önce bir rivayete göre Hayber'den sonradır. Hâlbuki faizin haram olduğunu belirten: **“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.”** (Âl-i İmran 3/130) ayeti Uhud savaşı sırasında indirilmiştir. Başka bazı rivayetlerden de faizin Hayber fethi sırasında yasaklandığı anlaşılmaktadır.

Faizin, Hayber fethi zamanında yasaklandığı rivayeti kabul edilse bile, bu fetih ile Veda haccı ile arasında 3 yıl bulunmaktadır. Eğer harbîden faiz almak caiz olmasa idi Abbas (r.a)'ın müslüman olur olmaz bu tür hususlardan kaçınması gerekirdi. İbn Rüşd de bu istidlali sahih bulmuştur.³⁸³

Abbas (r.a)'ın faiz almaya devam etmediği itirazı yersizdir. Çünkü o zaman Rasûlullah *“ilk kaldırdığım faiz Abbas b. Abdülmuttalib'in faizidir”* demezdi. Olmayan bir şey

³⁸² Serahsî, *Mebcut*, XIV, 58.

³⁸³ İbn et-Türkmânî, *el-Cevherü'n-Nakî*, IX, 107.

kaldırılmaz. Ayrıca Abbas (r.a)'ın bu yasağı bilmiyor olabileceği iddiası da makul bir iddia değildir.

Beni Nadir hakkındaki rivayetin sıhhatinde de şüphe yoktur. Bu rivayette de açıkça görüldüğü üzere Nadir oğullarından alacakları parayı daha az miktara satmaları istenmiştir. Bu ise İslam hukukuna göre faizli bir işlemdir.

İslam hukukuna göre akdi batıl eden bir husus olan faizin, harbî ile yapılan akitte bulunmasına fetva verildikten sonra akdi fasit eden unsurların bulunmasına evleviyetle izin verilmesi gerekir.

İslam'ın yasaklamada şiddet gösterdiği ve şüphesini bile kendisi gibi değerlendirdiği, karşılığı olmayan bir fazlalık olan faizin harbîden alınmasına, faizli akitlerin yapılmasına cevaz verildikten sonra; harbîye içki, domuz gibi onlara göre alımsatımı yapılan bir şeyi satıp para veya malını almaya da cevaz verilmesi gerekir. Çünkü bu hususta ne harbîyi kandırmak ne de karşılıksız bir şey almak vardır.

Ebu Hanife ve Muhammed'in bu delillerine karşı Cumhuriyet'in en kuvvetli delili, faizin haramlığıyla alakalı nasların umumu ve müslümanın her yerde İslam ahkâmı ile yükümlü olduğu hususudur.

Nasların umumunun, Hanefîlerin getirdiği delillere göre, tahsis olduğu görülmektedir. Ayrıca İbn Hümam'ın belirttiği üzere naslardaki hükümlerin masum olan mallara tahsis edilmesi gerekir. Yoksa emansız dâru'l-harbe giren bir müslümanın da harbîye hiçbir zarar vermemesi gerekir. Nasların umumu adam öldürmeyi, gaspı yasaklamaktadır.

Dâru'l-harbde bu tür işler yapan bir müslüman İslam ahkâmını terk etmiş olmamakta, kendisine verilen bir ruhsattan istifade etmektedir. Bu da İslam ahkâmının içerisinde yer almaktadır.

Cumhuriyetin diğer kuvvetli bir delili de Hendek savaşı sırasında öldürülen bir müşrikin cesedi için Rasûlullah'ın para teklifini kabul etmemesi ve onu hiçbir şey almadan iade etmesidir. Bu hususta Ebu Hanife ve Muhammed'in yaptığı yorumu geçersiz kılacak bir durum ortada yoktur. Esir edilen müşrik için fidye almak serbest olduktan sonra ölüsü için de fidye almanın serbest olması makul olmalıdır.

Ebu Hanife ve Muhammed'in kumar oynama ile alakalı getirdikleri Hz Ebubekir'le alakalı rivayet de kuvvetli bir delildir. Sıhhati kesindir. Bu hususta müslümanın

kazanmasının garanti olması gerekmektedir. Bu da kumarı oynatan için mümkündür. Buna göre zamanımızda dâru'l-harbde bir müslümanın, oranın hukuku izin veriyorsa kumarhane açması caizdir demek gerekir. Ancak bu kumarhanelerde sadece kumar oynanmamakta, hiçbir şekilde cevaz verilmeyen fuhuş gibi haramlar da işlenmektedir. Bu sebeple böyle bir fetvanın pek çok sakıncası bulunmaktadır.

Burada bir başka husus da uyuşturucu satımıdır. Bir müslüman veya zimmî dâru'l-harbde uyuşturucu satışı yapabilir mi?

Ebu Hanife ve Muhammed'in içkinin satılması hususundaki fetvalarına kıyas ettiğimizde uyuşturucunun da satışının yapılabilmesi gerekir. Ancak burada şöyle bir husus ortaya çıkmaktadır: Dâru'l-harbdeki hâkim güç (devlet) uyuşturucu satışını yasaklamışsa gizli olarak bunların satışı caiz olacak mıdır?

Ebu Hanife ve Muhammed'in müslümanın emana hıyanet etmemesi gerektiği hususundaki görüşlerine göre böyle bir hususun caiz olmaması gerekir. Çünkü eman alan kişi emanı verenin şartlarına uymak zorundadır. Zamanımızda eman sadece devletler tarafından verilmektedir. Buna göre herhangi bir devlete pasaportla giren bir kişi oranın koyduğu kanunlara uymak zorundadır. Bir müslümanın da emanla girdiği harp ülkesinin kanunlarına aykırı hareket etmemesi gerekir. Bu kaideye göre faraza o ülkede içki satışı, kumar oynama yasak olsa müslümanın da bunları yapması yasak kabul edilmelidir. Çünkü bunları yaparsa emanına uymamış olur.

2.2.1.3 Aslen yasak olmasına rağmen işlenmesine cevaz verilen fiiller

a. Faiz alma ve fasit akitler

Dilimizde kullanılan faizin Arapçadaki karşılığı ribâdır. Riba sözlükte, “herhangi bir şeydeki artışı ve fazlalığı” ifade eder. Terim olarak, “borç verilen bir parayı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla veya herhangi bir borç ilişkisi ile doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacak için ek vade tanıyıp vade sonunda bu alacağı fazlalıkla geri almanın, yine bu şekilde alınan fazlalığın” genel adıdır.³⁸⁴

İslâm'ın yasakladığı ribâ iki kısma ayrılır. Nesîe ve fazlalık ribası.

³⁸⁴ Bardakoğlu, “Hukukî ve Ticarî Hayat”, İlmihal, II, 411.

Nesîe ribası (ribe'n-nesîe). Cahiliye devrinde bilinen ve uygulanan ribâ çeşidi budur. Bu, satım akdinden veya ödünç (karz) vermekten doğan bir borç için vâde durumuna göre eklenen faizdir. Borç vadesinde ödenmeyince yeni anlaşmalarla faiz ilave edilir.

Fazlalık ribâsı (ribe'l-fadl). Bu, hadîs-i şeriflerde yer alan ribâ çeşidi olup, ölçü ve tartı ile alınıp satılan şeyleri kendi cinsleriyle, peşin ve biri diğerinden fazla olarak mübadele etmektir. Meselâ bir ölçek buğdayı, iki ölçek buğdayla peşin veya vadeli olarak trampa etmek gibi...³⁸⁵

Yukarıda açıklandığı üzere Ebu Hanife ve Muhammed'e göre dâru'l-harbe emanla giren bir müslümanın harbîlerle faizli işlemler yapması caizdir. Ancak bunun sınırı hususunda kaynaklarda net ifadeler yoktur. Bir müslüman harbî ile her türlü faizli akit yapabilir mi? Bu hususta fazlalığı alan tarafın müslüman olması şart mıdır?

Bu hususa cevaz veren imamların ifadelerinden her tür faizli işlemi yapmak caizdir gibi anlaşılmaktadır. İbn Hümam'ın belirttiği gibi fetva mutlaktır. Serahsî, “müslümanın, bir dirhem karşılığında iki dirhem veya iki dirhem karşılığında bir dirhem alması müsavidir”³⁸⁶ demektedir. Bundan anlaşılan fazlalığı müslümanın alma şartının olmadığıdır. Ancak İbn Hümam'ın dikkat çektiği üzere, getirilen delillerden ve ortaya konan aklî illetten fazlalığı müslümanın alması şart gibi anlaşılmaktadır.³⁸⁷

Bir müslümanın dâru'l-harbde yapacağı faizli işlemleri, kazançlı çıkması ile sınırlandırabiliriz. Belki anlaşma gereği fazlalığı müslüman ödeyecektir ama kazançlı çıkacak olan da o olabilir. Mesela, dâru'l-harbde bir bankanın verdiği ticaret kredisinden müslüman bir tüccar kazançlı çıkabilir.

Bunun haricinde İslam hukukuna göre fasit kabul edilen bir akitle de müslüman harbînin malına sahip olabilir.³⁸⁸

³⁸⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VII, 3-39; Serahsî, *Mebcut*, XII, 109.

³⁸⁶ Serahsî, *Mebcut*, XIV, 58.

³⁸⁷ Özel, “gerek faiz muamelesi ve gerek bir faiz akdi sayılan fasid ticarî muamelelerde, faizi ve akdin fesadına sebep olan fazlayı müslümanın alması gerekir. Faizi harbînin alması halinde böyle bir muamele caiz olmaz.” (*İslam Hukukunda Ülke*, 179) demişse de fetvalarda böyle bir açıklık yoktur.

³⁸⁸ İbn Abidin, XI, 162

b. Kumar oynama

Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan ihtimalli bir şeye bağlı kalarak mal vermek veya almaya kumar denir. Adı ne olursa olsun bu özelliği taşıyan para veya mal karşılığı oynanan her oyun ve ortak bahis kumardır.

Bir müslümanın harbî ile kumar oynamasına cevaz veren fakihler, bunu müslümanın kazanma şartına bağlamıştır. Hâlbuki iki kişi arasında oynanan kumarda, bir tarafın kazanma garantisi yoktur. Belki bir tarafın hile yapması ile bu mümkün olabilir ki bu da karşı tarafın razı olmayacağı bir durumdur.

Çeşitli kurumlar ve devlet tarafından oynatılan şans oyunlarında da durum aynıdır. Piyango, loto, toto vb. oynayan birinin bunu kazanma ihtimali binde veya milyonda bir ihtimaldir.

Kumar hususunda kazanması kesin olan kumarı oynatandır. Kumarı oynatan her zaman kazanır. Kumarı oynayanlar da (genellikle) her zaman kaybederler. Bu sebeple Ebu Hanife ve Muhammed'in fetvasına göre, zamanımızda harbî ile kumar oynamanın değil de onlara kumar oynatmanın caiz olduğunu söylemek mümkündür. Bir de ortaya para veya mal koyan sadece harbî ise yine kumar oynamaya cevaz verilebilir.

c. İçki satışı vb.

Ebu Hanife ve Muhammed'e göre dâru'l-harbde bir müslümanın, İslam hukukuna göre müslümanlar için mukavvem mal sayılmayan içki, domuz eti, leş vb. şeylerin alımsatımını yapması caizdir. Bu mallar harbîlere göre mukavvem mallardır. Bir müslümanın dâru'l-harbde bunların ticaretini yapması dâru'l-İslam'da, mukavvem malların ticaretini yapmasına benzer.

Bu cevaz sadece alım satım için midir, yoksa üretimi de kapsar mı? Yani bir müslüman dâru'l-harbde içki üretebilir, domuz yetiştirebilir mi?

Bu hususta netlik yoktur. Ancak verilen cevazın ticaret düşünülerek verildiği ifadelerden anlaşılmaktadır. Çünkü emanla dâru'l-harbe giren bir müslümanın orada kalma müddeti sınırlı olduğu için bu tür bir işe girme ihtimali çok düşüktür. Dâru'l-

İslam vatandaşı bir müslümanın da zaruret haricinde dâru'l-harbe yerleşmesi caiz görülmemiştir.³⁸⁹

Orada müslüman olmuş ve dâru'l-İslam'a hicret etmemiş bir müslümanın bu hususlarda ne yapacağı hususunda ise bir açıklık yoktur.

2.2.2 DÂRU'L-HARBDE BİR KISIM HARAMLARIN İŞLENEBİLMESİNE CEVAZ VERİLMESİNİN HUKUKÎ MANTIĞI

Dâru'l-harbde bir kısım haramların işlenmesine cevaz veren ulema bu hususu harbîlerin mallarına sahip olma hususuyla sınırlamışlardır. Bunlar da faiz alma, kazanacağını bilme şartı ile kumar oynama, fasit ve batıl akitlerle kazanç getiren anlaşmalar yapma, içki, domuz, leş, yenmesi haram olan hayvanların satımı gibi hususlardır.

Bunların haricinde bir haramın işlenmesi bütün mezheplere göre kesinlikle haramdır. Aynı şekilde dâru'l-harbe emanla giren bir müslümanın gadretmesi, harbîlere zulmetmesi de caiz değildir.

Yukarıda saydığımız hususlarla harbînin malını elde etmeyi mubah gören ulema, bu hususta temel olarak, harbînin malının İslam hukuku açısından korunmuş (masum) bir mal olmadığı fikrinden hareket etmişlerdir. Bir müslümanın bir harbînin malını ele geçirmesi esas itibariyle mubahtır. Eman olmasa idi müslümanın her tür yolla bu malı ele geçirmesi caiz olacaktı. Eman olduğu için müslümanın eman aldığı ülkenin insanlarına gadretmesi, hırsızlık yapması, gasp yapması caiz değildir. Ancak o insanların razı oldukları bir yolla mallarını almakta bir beis yoktur.

Bir müslüman için harbînin malı sahihsiz odun, ot gibi mubah olan mallardandır. Bunu elde etmesinin önündeki engel harbînin razı olmamasıdır. Bu engeli bir şekilde kaldırınca müslümanın o malı alması caiz olmaktadır.

Daru'l-harbe emanla giren bir müslümanın borçlar hukukuna göre suç sayılan fiilleri işlemesi durumunda buna daru'l-İslam'daki mahkemelerin bakıp bakamayacağı hususunda Ebu Hanife ve Muhammed, hadlerin ve diğer cezaların uygulanması

³⁸⁹ Özel, *İslam Hukukunda Ülke*, 208.

hususundaki fetvaları ile paralel hareket etmişlerdir. Devletin takip etmesi gereken hükümler dâru'l-İslam'ın sınırları içerisindedir. Bu sınırlar dışında devlet kendi vatandaşlarının işledikleri suçlarla, yaptığı fasit veya batıl akitlerle ilgilenmez. Bu sebeple bu âlimler, “dâru'l-harbe emanla giren bir müslüman veya zimmî emanı hilafına hareket ederek harbînin malını gasp edip dâru'l-İslam'a gelse, ardından da malı gasp edilen harbî gelip davacı olsa mahkemeler bu davaya bakamaz; yapılan iş haramdır, harbînin malının iadesi için fetva verilir ama hukukî takibat yapılmaz”³⁹⁰ demişlerdir.

---

³⁹⁰ **Kâsânî**, *Bedâi'*, VII, 132-133.

SONUÇ

Bu incelememizde ulaştığımız sonuçları genel hatlarıyla şöyle sıralayalım:

- İslam hukukçuları dünyayı temel olarak ikiye ayırmışlardır. Bu ayrımın şer'î mesnedleri vardır. Bu ayrım, müctehidlerin bulunduğu asırdaki vâki durumun hukukîleştirilmesi değildir. Kur'an ve sünnete istinaden ortaya konulmuş bir ayrımdır. Bu sebeple, bu tasnifin Kur'an sünnette bulunmadığını söylemek yanlıştır. Böyle söyleyen araştırmacılar, Kur'an'da bu kavramların bulunmadığını, bu kavramların geçtiği hadislerin de sahih olmadığını söylemektedirler.

Birincisi, bir kavramın Kur'an'da tam olarak geçmiyor olması o kavramın Kur'an'a istinad etmediğini göstermez. Eğer öyle olursa kelimeler, tasavvuf kavramları da Kur'an ve hadiste geçmediği için reddedilmelidir. İkincisi, Hanefî âlimlerin ihticac ettiği hadislerin, bize ulaşan hadis kitaplarında bulunmuyor diye bir çırpıda reddedilmesi hem garip hem de tehlikeli bir tutumdur. İçinde dâru'l-harb geçen hadislerle ihticac etmeyen müctehidler bu hadisler uydurulmuş dememişler, kendi usüllerine göre diğer delillere mukavemet edecek sıhhatte görmemişlerdir. Üçüncüsü, Kur'an sünnette mesnedi bulunmayan bir kavramın ulemanın tamamınca kabulü çok zordur. Ekolü olan olmayan bütün ulema bu kavramları kabul etmiş, ictihad ve fetvalarını bu kavramlara dayandırmıştır.

Şâfiî'nin bütün dünyayı tek bir dâr gördüğü rivayet edilmiştir. Şâfiîlerin dâru'l-İslam dâru'l-harb ayrımını kabul ettiği, bir kısım hükümlerin uygulanması bakımından dâru'l-harbin farkını kabul ettikleri bilindiğine göre bu sözün manasını iyi tesbit etmek gerekmektedir.

Şâfiî'nin ve Şâfiî fakihlerin fetvalarından anlaşıldığı üzere bütün "dünyanın tek bir dâr olduğu söz" müslümanların dünyanın neresinde olursa olsun emir ve yasaklarla aynı

şekilde muhatap olduğunu ifade için söylenmiştir. Bu ifadenin ortaya çıkmasında, Hanefîlerin, dâru'l-İslam'da yasak olan bazı fiillerin dâru'l-harbde işlenebileceğini ve yine dâru'l-harbde işlenen hadde tâbi suçlar sebebiyle bir müslümanın dâru'l-İslam'da cezalandırılmayacağına dair fetvalarının da katkısı olabilir.

- Dünyanın dâru'l-İslam ve dâru'l-harb olarak ikiye ayrılması; dâru'l-İslam'ın kendi içinde dâru'l-adl, dâru'l-bağy, dâru's-sulh; dâru'l-harbin de dâru'l-muvadaa olarak alt bölümlere ayrılması günümüz devletler arası ilişkileri de kapsayacak genişliktedir. Bu hususta yapılan ictihadlar günümüzde de uyulması gereken ictihadlardır.

- Müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği ve idarenin müslümanlar elinde olduğu yerler dâru'l-İslam'dır. Buralarda uygulanan bazı hükümlere bakarak halkı ve idarecileri müslüman ülkelere dâru'l-harb demek vahim bir hatadır.

- Dâru'l-İslam'ın dâru'l-harbe dönüşmesi hususunda tercihe şayan görüş Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ancak ittisal şartının günümüze göre yorumlanması gerekir.

- Bir kısım hükümlerde ülke farklılığının etkisi bulunmaktadır. Ceza ve aile hukuku bunun en bariz misalidir.

- Dâru'l-harbde işlenen had gerektiren suçlara dâru'l-İslam'da ceza uygulanıp uygulanmayacağı hususunda Hanefîlerin görüşü daha kuvvetli görünmektedir.

- Dâru'l-harbde müslüman olup da dâru'l-İslam'a hicret eden veya dâru'l-İslam'da müslüman olup yerleşme kararı veren birinin dâru'l-harbde kalan ve orada kalma kararında olan eşi ile arasında ayrılığın tahakkuk etmesi hususunda Hanefî âlimlerin delilleri daha kuvvetli görünmektedir. Dâru'l-İslam'a gelip de burada müslüman olan fakat dâru'l-İslam'a yerleşme fikrinde olmayan bir erkeğin, eğer eşi ehli kitaptan ise, eşi ile aralarında ayrılığın tahakkuk etmemesi gerekir. Ehli kitaptan değilse de İslam'ı arz edene kadar yine ayrılığın gerçekleşmemesi; eğer müslüman olan kadın ise onun da –eşi dâru'l-harbde olsa bile- eşine İslam'ı arz etmeden ayrılığın olmaması daha uygun gözükmektedir. Çünkü zamanımızda ulaşım ve iletişim imkânları çok genişlemiştir. Eşlerin birbirlerine İslam'ı arzı çok kolay bir şekilde gerçekleşmektedir.

- Dâru'l-harbe emanla giren bir müslümanın, harbîlerin razı olacakları bir yolla mallarını alması hususunda Ebu Hanife ve Muhammed tarafından verilen fetva, dâru'l-harb kabul edilen ülkelerde ticaret yapan müslümanları rahatlatmak için bir fetvadır. Şu anda

Avrupa'da iş yapan insanlarımız, açtıkları marketlerde, içki ve domuz eti gibi, o ülke insanı tarafından aranan şeyleri satmadıkları zaman iş yapamamaktadırlar.

- Dâru'l-harbde faizli işlemler hususunda Ebu Hanife ve Muhammed'in fetvaları her ne kadar mutlak olsa da bu hususta kazançlı çıkma şartının getirilmesi uygun olanıdır. Çünkü fetva için serdedilen deliller müslümanın kazançlı çıktığı durumları ifade etmektedir.

- Müctehid ulemanın, dâru'l-harbe emanla giren bir müslümanın gadretmemesi şartını zamanımızda, emanla girilen ülkenin kanunlarına riayetle yorumlamak daha uygundur. Çünkü zamanımızda emanı(vizeyi) sadece devletler vermektedir. Buna göre, o ülkenin kanunlarına göre yasak olan fakat harbî bir ferdin razı olduğu bir yolla harbînin malını almanın caiz olmaması gerekir.

- Harbî ile kumar oynanıp oynanmayacağı hususunda Cumhurun görüşünü tercih etmek daha uygun gelmektedir. Çünkü bu husustaki deliller faizle alakalı deliller kadar kuvvetli değildir. Ayrıca kumar insanlığın geneli tarafından kötü görülen bir husustur. Eğer, Ebu Hanife ve Muhammed'in harbî ile kumar oynanabileceği fetvası uygulanacaksa, sadece kazanma garantisi ile sınırlandırmak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm es-San'ânî (v. 211/826),

el-Musannef, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403, I-XI.

Ahmed b. Hanbel (v. 241/855),

el-Müsned, el-Mektebetü'l-İslâmî, 5. baskı, Beyrut 1985, I-VI.

Aktan, Hamza,

“Kazf” Maddesi, DİA, XXV.

Asım Efendi (v. 1820),

Kamus Tercemesi, Bahriye Matbaası, İst. 1305, I-IV.

Atar, Fahrettin,

Fıkıh Usûlü, İFAV Yay, İst, 1988

Ba'î, Ahmed b. Abdillâh el Halebî,

Keşfu'l-Muhadderat ve'r-Riyâdu'z-Zahirât li Şerhi Ehdâri'l-Muhtasarât, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-II

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd (v. 786/1384),

el-İnâye ale'l-Hidâye (Fethu'l-Kadîr’le birlikte), Dâru'l-Fikr, I-X, Beyrut, ty (el-İnâye).

Bardakoğlu, Ali,

_____, “*Had*” Maddesi, DİA, XIV.

_____, “*Hırsızlık*” Maddesi, DİA, XVII.

Behûfî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs, (v. 1052/1642),

_____, *Keşşâfû'l-Kınâ' an Metni'l-İkna'*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-XXIII (Keşşâfû'l-Kınâ').

_____, *Şerhu Münteha'l-İrâdât Dekâiku Üli'n-Nühâ li Şerhi'l-Münteha'*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-III.

Belazurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir (v. 279/910),

Fütuhu'l-Buldan, Mektebetü'ş-Şâmile, I-III.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali (v. 458/1066),

_____, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (Tahk. Muhammed Abdülkadir Atâ), Mektebetü Dâru'l-Bâz, Mekke, 1994, I-X.

_____, *Delâilü'n-Nübüvve*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-VIII.

_____, *es-Sünenü's-Suğra*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-III.

_____, *Marifetü's-Sünen ve'l-Âsar*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, XVI

Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971),

Hukukî İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, I-VIII. (Istilâhâtı Fıkhiyye).

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/870),

el-Câmi'u's-Sahîh, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-XXIV.

Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed (v. 1221/1806),

Haşiyetü'l-Büceyrimî ale'l-Hatib, Mektebetü'ş-Şâmile, I-XIV

Cessas, Ebubekr Ahmed b. Ali (v. 370/981),

Ahkamu'l-Kur'an, Dâru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1986, I-III.

Çelik, İbrahim,

“*Dâr*” Maddesi, DİA, VIII.

Dârekutnî, Ali b. Ömer b. Ahmed (v. 385/995),

Sünenü 'd-Dârekutnî, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1993, I-IV.

Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman es-Semerkindî (v. 255/869),

es-Sünen, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, I-II, Beyrut, 1987.

Davudoğlu, Ahmed (v. 1983),

Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, Sönmez Yayınları, I-XI, İstanbul, 1977.

Desukî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Arafe (v. 1230/1815),

Haşiyetü Desukî alâ Şerhi'l-Kebir, Mektebetü'ş-Şâmile, I-XX

Dımışkî, Ebu Abdillah Muhammed ibn Abdirrahman,

Rahmetü'l-Ümme fî İhtilâfi'l-Eimme, el-Mektebetü't-Tevfikiyye, Mısır, t.siz.

Döndüren, Hamdi,

_____, *Delilleriyle Aile İlmihali, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1995, 160-164*

_____, “*İrtidat*”, Şâmil İslam Ansiklopedisi, III.

_____, “*Ta'zir*”, Şâmil İA, VI.

_____, “*Nafaka*”, Şâmil İA, III.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Es'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî (v. 275/888),

es-Sünen, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I- XV.

Ebû Ya'lâ, Muhammed b. el-Huseyn el-Ferrâ' (v. 458/1066),

el-Ahkâmu's-Sultâniyye, el-Mektebetü'ş-Şâmile.

Ebu Zehra, Muhammed (v. 1974),

_____, *el-Ukûbe, Dâr'ul Fikr'il-Arabi, Basım Yeri Yok, Tarih Yok.*

_____, *el-Alâkâtu'd-Devliyye fi'l-İslâm*, el-Mektebetu'l-Arabiyye, Kâhire 1964.

_____, *İslam'da Savaş Kavramı* (Terc. Cemal Karağaçlı)

_____, *el-Cerime ve'l-Ukûbe fî Fikhi'l-İslamî*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, byy. ve ts.

Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa (v. 982/1574),

İrşâdu'l-Akli's-Selim, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, t.y, I-IX (Tefsiru Ebi's-Suud).

Ensârî, Ebû Yahya Zekeriya b. Muhammed b. Zekeriya (v. 925/1519),

Esne'l-Metâlib Şerhu Ravzi't-Tâlib, el-Mektebetü's-Şâmile, I- XXIV

Esed, Muhammed (v. 1992),

Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir), (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 2000.

el-Fetâvâ'l-Hindiyye, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 4. Baskı, Beyrut, bty, I-VI.

Fetânî, İsmail Lütfi,

İhtilafu'd-Dâreyn ve Eseruhu fî Ahkami'l-Munakehat ve'l-Muamelat, Dâru's-Selam, Kahire, 1990.

Firuzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub (v. 817/1414)

El-Kâmusu'l-Muhît, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1987.

Haccavî, Ebu'n-Necâ Şerefuddin Musa (v. 960/1553),

el-İkna' fî Fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, I-IV.

Hâkim en-Nisâbûrî, Ebu Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed,

el-Müstedrek ale's-Sahihayn, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XX.

Hamevî, Yakut (v. 626/1229),

Mucemu'l-Buldan, Mektebetü's-Şâmile, I-VIII.

Hamidullah, Muhammed (v. 2002),

İslam'da Devlet İdaresi, (çev. Kemal Kuşçu), naşiri Mürşid Çantay, İstanbul-1963, 142

Hatipoğlu, Haydar,

Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982, I-X+Fihrist.

Hattâb, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdîrrahman (v. 954/1547),

Mevâhibü'l-Celîl li Şerhi Muhtasarı Halîl, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-VIII, (Mevâhibü'l-Celîl).

Heysemî, Nureddîn Ali b Ebîbekr (v. 807/1404)

Mecmau'z-zevâid ve Menbeu'l-Fevaid, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1412, I-X.

Hıraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ali (v. 1101/1690),

eş-Şerh 'alâ Muhtasarı Halîl, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-XXIV.

Hindî, el-Müttekî Ali b. Hüsamiddin Abdilmelik Kâdîhan (v. 975/1567)

Kenzu'l-Ummal, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-XVI.

İbn Âbidîn, Muhammed Alâuddîn (v. 1252/1836),

Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar, (terc. Ahmed Davudoğlu) Şâmil Yayınları, I- XVII+ fihrist.

İbn Ebî Şeybe, Ebubekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (v. 235/850)

el-Musannef, Dâru's-Selefiyye'l-Hindiyye (Hadis numaralama Dâru'l-Kible), by ve bty, I-XV.

İbn Hacer, Ebü'l-Abbâs Şihabüddîn Ahmed İbn Hacer el-Heytemî (v. 974/1567),

Tuhfetu'l-Muhtac fi Şerhi'l-Minhac, Mektebetü'ş-Şâmile, I- XXXI

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed Endülüsî(v. 456/1064),

el-Muhallâ bi'l-Âsar, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-XIII, Beyrut, 1988.

İbn Kayyim el-Cevziye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr (v. 751/1350),

_____, *Ahkâmu Ehli'z-Zimme*, el-Mektebetü's-Şâmile, I-III.

_____, *İlâmu'l-Muvakkî'in an Rabbi'l-Âlemîn*, (tahk. Taha Abdurrauf Sa'd),
Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire, 1968, I-IV.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida Hafız İsmail b. Ömer (v. 774/1373),

_____, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Dâru'l-Fikr, I-IV, Beyrut, 1988.

_____, *Sîretün-Nebî*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1971, I-IV.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b Muhammed (v. 620/1223),

el-Muğnî, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XII.

İbn Kudâme, Şemsüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ebî Ömer Muhammed el-Makdisî (v. 682/1283),

eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XII (eş-Şerhu'l-Kebîr).

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd er-Rab'î (v. 273/886),

es-Sünen, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XIII.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem (v. 711/1311),

Lisânu'l-'Arab, el-Mektebetü's-Şâmile

İbn Müflih, Şemsüddin Muhammed b Müflih b. Muhammed (v. 763/1361),

el-Mubdi' Şerhu'l-Mukni', el-Mektebetü's-Şâmile.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim(v. 970/1562),

el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, el-Mektebetü's-Şâmile, I-VII.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed(el-Hafid) (v. 595/1198),

Bidayetü'l-Müctehid fî Nihayetü'l-Muktesid, Kahraman Yayınları, I-II, İstanbul, 1985. (Bidaye)

İbn Teymiye, Takiyyüddîn b. Ahmed Abdülhalîm (v. 728/1327),

Mecmû'atu'l-Fetâvâ, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XXXV.

İbn et-Türkmani, Alauddin b. Ali b Osman b Mardinî (v. 745/1344)

el-Cevherü'n-Nâkî, el-Mektebetü's-Şâmile, I-IX.

İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b Muhammed (v. 543/1148),

Ahkâmu'l-Kur'an, el-Mektebetü's-Şâmile, I-IV.

İbnu'l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasî (v. 861/1456),

Şerhu Fethi'l-Kadir ale'l-Hidaye, Dâru'l-Fikr, I-VIII, Beyrut, t.y. (Fethu'l-Kadîr)

İlmihal (İslam ve Toplum), Diyanet Vakfı Yay, (Telif Heyeti: H. Yunus Apaydın, M. Akif Aydın, Ali Bardakoğlu, Mustafa Çağrıçı), Dördüncü Baskı, Ankara 2003, I-II (İlmihal).

İsbahânî, Ebu Nuaym Ahmed b Abdillâh b Ahmed (v. 430/1039),

Ma'rifetüs'-Sahabe, el-Mektebetü's-Şâmile, I- XXV

İsbahânî, Rağıb Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed (v. 502/1108),

el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an, Kahraman Yay, İstanbul, 1986

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, I-XXX, İstanbul, 1993.

Kârâfî, Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs es-Senhâcî (v. 684/1285),

el-Furuk, (I-IV), Âlemu'l-Kutub, Beyrut (t.y.).

Karaman, Hayreddin,

Mukayeseli İslam Hukuku, İrfan Yay., İstanbul, 1978

Kâsânî, Alauddin Ebibekr b. Mes'ud(v. 587/1191),

Bedaiu's-Sanâî fî Tertîbi's-Şerâî, Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, I-VII, Beyrut, 1982. (Bedâi').

Kayapınar, Hüseyin,

“*Şahitlik*” Mad, Şâmil İA.

Köksal, Mustafa Asım (1998),

İslam Tarihi, Gerçek Hayat, İstanbul, 2006

Kurtubî, Şemsüddin Ebu Abdillah b. Muhammed(v. 671/1273),

el-Camii li-Ahkami'l-Kur'an, Dâru'l-Gadi'l-Arabî, I-X, Kahire, 1988 (Tefsiru Kurtubî).

Mahluf, Hasaneyn Muhammed,

İslam'da Mîras Hukuku, (Çev. Ali Hastaoğlu, A. İhsan Feyizli), Nur Yayınları, Ankara, t.y.

Malik b. Enes (v. 179/795),

_____, *el-Muvatta*, Dâr'u İhya ve't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1985, I-II.

_____, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Dâru's-Sadr, Beyrut, bty, I-XVI

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 450/1058),

_____, *el-Ahkamu's-Sultaniyye ve'l-Velâyâti'd-Diniyye*, Mektebetü Dâri İbn Kuteybe, Kuveyt, 1989

_____, *el-Hâvi'l-Kebîr*, el-Mektebetü'ş-Şâmile, I-XVIII+Fihrist.

Mehmed Vehbi Çelik (v. 1949),

Hülasatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, Üçdal, İst, t.siz, I-XVI

Mencebî, Ebu Muhammed Ali b. Zekeriya (v. 686/1286),

el-Lübâb fi'l-Cem'i Beyne's-Sünneti ve'l-Kitab, el-Mektebetü'ş-Şâmile, (Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1994), I-II.

Merdâvî, Alâuddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Süleyman (v. 885/1480),

el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel,
el-Mektebetü's-Şâmile, I- XVIII (el-İnsâf).

Merğînânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr (v. 593/1197),

el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I-
IV. (el-Hidâye).

Mavsîfî, Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd (v. 683/1284),

el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ty, I-V (el-İhtiyâr).

Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf (v. 897/1492),

et-Tâc ve'l-İklîl li Şerhi Muhtasarı Halîl, el-Mektebetü's-Şâmile, I-VIII, (et-Tâc
ve'l-İklîl).

Mollamehmetoğlu, Osman Zeki

Sünen-i Tirmizî Tercemesi, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, bty, I-VI.

Müslim b. Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî (v. 261/874),

el-Câmi'u's-Sâhîh, el-Mektebetü's-Şâmile, I- XIX

Ma'luf, Luis

Müncid fî'l-Lüğati ve'l-Edebi ve'l-Ulûm, Beyrut, ty.

Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Ali b. Sinân (v. 303/915),

_____, *es-Sünen(Mücteba),* el-Mektebetü's-Şâmile, I- XVII

_____, *Sünenü'n-Neseî,* (terc. Ahmet Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ö. Faruk
Harman, Yaşar Erol), Kalem Yayıncılık, İstanbul, 1981, I-VIII.

_____, *es-Sünenü'l-Kübra,* Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1991, I-VI.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, (v. 676/1277),

_____, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb,* Dâru'l-Fikr (el-Mektebetü's-Şâmile), I-XX, (el-
Mecmû').

_____, *Ravdatü't-Talibin*, el-Mektebetü's-Şâmile

Okur, Kaşif Hamdi,

“*İslam Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler*”, GÜ. Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/1, s. 344-364.

Özek, Ali (ve Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş),

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara, 1993.

Özel, Ahmet,

_____, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dârulislam Dârulharp*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

_____, “*Dârulislam*”, DİA, VIII

_____, “*Dârulharp*”, DİA, VIII

_____, “*Dârussulh*” DİA, IX

Râzî, Muhammed Fahrüddin b. Ziyâuddin Ömer (v. 606/1209),

_____, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yay., Ankara, 1990, I- XI

_____, *Mefâtihu'l-Gayb*, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XVII (et-Tefsiru'l-Kebîr).

Remlî, Şihâbüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Hüseyin, (v. 844/1440)

Nihayetu'l-Muhtac ilâ Şerhi'l-Minhac, el-Mektebetü's-Şâmile, I- XXIX

Resâ', Ebû Abdillâh Muhammed b. Kâsım el-Ensârî (v. 894-1489),

Şerhu Hududi'bni Arefe, el-Mektebetü's-Şâmile, I-III.

Savî, Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî (1241/1825),

Hâşiyetü's-Savî alâ Şerhi's-Sağir, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XI.

Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v. 483/1090),

_____, *Kitabu'l-Mebhut*, Çağrı Yayınları, I-XXX, İstanbul, 1982.

_____, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr*, el-Mektebetü's-Şâmile, I-V.

Sofuoğlu, Mehmed (v. 1990),

Sahih-i Buhârî ve Tercemesi, Ötüken Yay. İst. 1987, I-XVI+Fihrist

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, İst. 1991

Şâfiî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris (v. 204/819),

_____, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-II, Beyrut 1980.

_____, *el-Ümm*, Kitabu's-Şa'b, baskı yeri ve tarihi yok, VII, 322.

Şâmil İslam Ansiklopedisi, Şâmil Yayınları, İstanbul, 1990-94, I-VI.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali (v. 1250/1834),

_____, *Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'lahbâr*, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XIII (Neylü'l-Evtâr).

_____, *es-Seylü'l-Cerrar*, el-Mektebetü's-Şâmile, I-IV.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali el-Firuzâbadî (v. 476/1083),

Mühezzeb fî Fıkhi'l-Mezhebi's-Şâfiî, el-Mektebetü's-Şâmile, I-III, (Mühezzeb).

Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed (v. 977/1570),

Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XX, (Muğni'l-Muhtâc).

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b Eyyub (v. 360/971),

_____, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, el-Mektebetü's-Şâmile, I-XX.

_____, *Mucemu'l-Kebir*, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul, 1983, I-XX.

_____, *Müsnedü's-Şamiyyin*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1984, I-IV.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 311-923),

Câmi 'ul-Beyân fî Te'vîli Âyi 'l-Kur'ân, Müessesetü'r-Risale, Baskı y.y., 2000, I-XXIV.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sûre b. Mûsâ (v. 279/892),

el-Câmi', el-Mektebetü's-Şâmile, I-XIV.

Turgay, Nureddin,

"Şehadet" Mad., Şâmil İslam Ansiklopedisi, VI.

Udeh, Abdulkadir (v. 1954),

İslam Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk, (Tercüme: Akif Nuri) İhya Yay, İstanbul, 1978

Wensinck, A.J. (v. 1358/1939),

el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Ehâdisi'n-Nebeviyye, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1988.

Yahya bin Âdem el-Kuraşî,

Kitabu'l-Harac, el-Mektebetü's-Şâmile.

Yaman, Ahmet;

İslam Hukukunda Uluslar arası İlişkiler, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998

Yazır, Elmalılı Hamdi (v. 1942),

Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat ve Dağıtım, I-X, İstanbul, ts.

Zebîdî, Muhibbuddin Feydu's-Seyyid Muhammed Murtaza el-Huseynî (v. 1205/1790),

Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs, el-Mektebetü's-Şâmile.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Amr (v. 538/1143),

el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil, ed-Dâru'l-Âlemiyye, I-IV, byy. ve t.siz.

Zeylâî, Abdullah b. Yûsuf (v. 762/1360),

Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye, Dâru'l-Hadîs, I-IV, Kâhire, t.siz.

Zeylâî, Fahrüddin Osman b. Ali (v. 743/1343),

Tebyînu'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik, Dâru'l-Kütübü'l-İslamî, I-VI, Bulak Matbaası 1313'ten tıpkıbasım.

Zuhaylî, Vehbe,

Asaru'l-Harb fi'l-Fıkhî'l-İslamî, Dâru'l-Fıkr, Dımeşk, 1992

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Nevşehir'in Gülşehir ilçesinde dünyaya geldi. İlk, orta ve liseyi Nevşehir'de bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine girdi.

1991 yılında burayı bitirdikten sonra dil öğrenmek amacıyla Mısır'a gitti. Burada altı ay kaldıktan sonra dönüşte Bulgaristan'a gitti ve Rusçuk İmam Hatip Lisesinde öğretmenlik yaptı.

1993 yılında askere giden yazar, askerlik dönüşü 1995'te bölgesel bir radyonun genel müdürlüğünü üstlendi. 1997 yılında İlkadım Dergisinin yazı işleri müdürlüğüne geçti.

2001 yılında yeniden Bulgaristan'a giden yazar 2004 yılında döndü ve tekrar aynı derginin yazı işleri müdürlüğünü üstlendi.

2007 yılının Mayıs ayında memuriyete intisap eden yazar halen bu görevini sürdürmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Akif DURSUN

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : Keykubat mah. Uhud Sok. No: 3/3 Melikgazi KAYSERİ

Tel : 0505 388 87 89

Email : akifdursun@gmail.com